Proletari din toate țările, uniți-vă!

LUCEAFĂRUL

SĂPTĂMÎNAL AL UNIUNII SCRIITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ● Redactor-șef EUGEN BARBU ● ANUL X — Nr. 32 (276) Sîmbătă 12 AUGUST 1967 — 8 PAGINI, 1 LEU

Biblioteca Centrală
Regională
Hunedoara-Deva

săptămîna

PAGINI DE EPOPEE

Cîmpiile de mătase ale Istrului și Alutei, minele de aur ale Carpaților, Malvele și Sarmisegetuzele dace, scaunele domnești de la Cîmpulung și Tîrgoviște, de la Rădăuți și Suceava, de la București și de la Iași, Vodițele și Tismanele oltene, mănăstirile de la Argeș și de la Dealu, Putnele, Voronețele, Sucevițele și Dragomirnele moldovene, au fost adeseori rîvnite cu o sete de cei care porniți după pradă, „lumea nu putea să-i mai încapă".

Decebal i-a întîmpinat și i-a biruit la Tapae, Basarab la Posada, Mircea la Nicopole și Rovine, Iancu de Hunedoara la Sîntimbru și Porțile de Fier, Ștefan cel Mare la Baia, la Podul Înalt și Războieni, Ioan Vodă cel Cumplit la Jiliștea, Mihai Viteazul la Călugăreni și Șelimberg, fiecare din luptele lor dovedind că „din vultur vultur naște, din stejar stejar răsare", și că neamul românesc, ori care ar fi fost vicisitudinile și vitregiile veacurilor, nu e sortit pieirii ci vieții, nu robiei ci libertății, nu dispariției ci triumfului istoric.

Puterea noastră de rezistență a fost mai mare decît puterea lor de opresiune, iar conștiința dreptului la existență și unitate nu ne-a părăsit în nici o împrejurare. La 1848 am fost prezenți pe baricadele revoluției, la 1859 am realizat prin noi, înșine, Unirea Principatelor, la 1877, prin războiul de la Plevna, ne-am cucerit Independența. Alături de sabie am știut mînui cu aceeași elocvență plugul și sapa, ciocanul și mistria, penelul și dalta, condeiul și litra, izbutind să creăm o cultură originală și profund unitară. Niciun domeniu de activitate umană nu ne-a rămas străin, din nici un compartiment al civilizației n-am fost absenți, am urcat prin M. Eminescu, N. Grigorescu, G. Enescu, N. Iorga, V. Babeș piscuri necontestate în artă și științe.

Progresul politic al poporului nostru era însă puternic frînat de faptul că românii din Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, în ciuda numărului lor covîrșitor în aceste provincii, și a dorinței lor nestrămutate, exprimată în atîtea rînduri de a se uni cu frații transcarpatini, erau oprimați însă de imperiul austro-ungar care căuta prin toate mijloacele să-i desnaționalizeze și să-i îndepărteze de comunitatea istorică românească.

O dată cu izbucnirea primului război mondial, declanșat de puterile imperialiste pentru o nouă reîmpărțire a lumii, această problemă a dobîndit un caracter de o acuitate imperativă, fiindcă, așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, în acel moment „*problema care frămînta profund clasele sociale, masele populare din România era făurirea statului național unitar — aspirație seculară a poporului român, necesitate legică a dezvoltării societății românești*".

Marșul *Treceți batalioane române Carpații* răsuna de la un capăt la altul al țării.

La 15/28 august 1916, după doi ani de neutralitate, în urma unui tratat încheiat cu Puterile Antantei prin care i se recunoșteau drepturile asupra provinciilor robite, România a declarat război Austro-Ungariei, iar armata română, într-un entuziasm de nedescris, a trecut frontierele însîngerate.

Împotriva ei s-au ridicat însă toți aliații acesteia, atît dinspre vest cît și din sud, puterile centrale aruncînd asupra noului beligerant un enorm număr de trupe experimentate, dotate cu un armament de calitate superioară și comandate de vestiții generali von Falkenhayn și von Mackensen. Cele mai multe din aceste trupe au fost retrase de pe frontul de la Verdun, unde inamicul își concentrase în vara anului 1916 majoritatea forțelor pentru a obține un rezultat decisiv împotriva Franței.

Fiind amenințată a fi sdrobită, după expresia lui Winston Churchill, „ca o nucă într-un clește" și lipsită de ajuto-

VASILE NETEA

(Continuare în pag a 7-a)

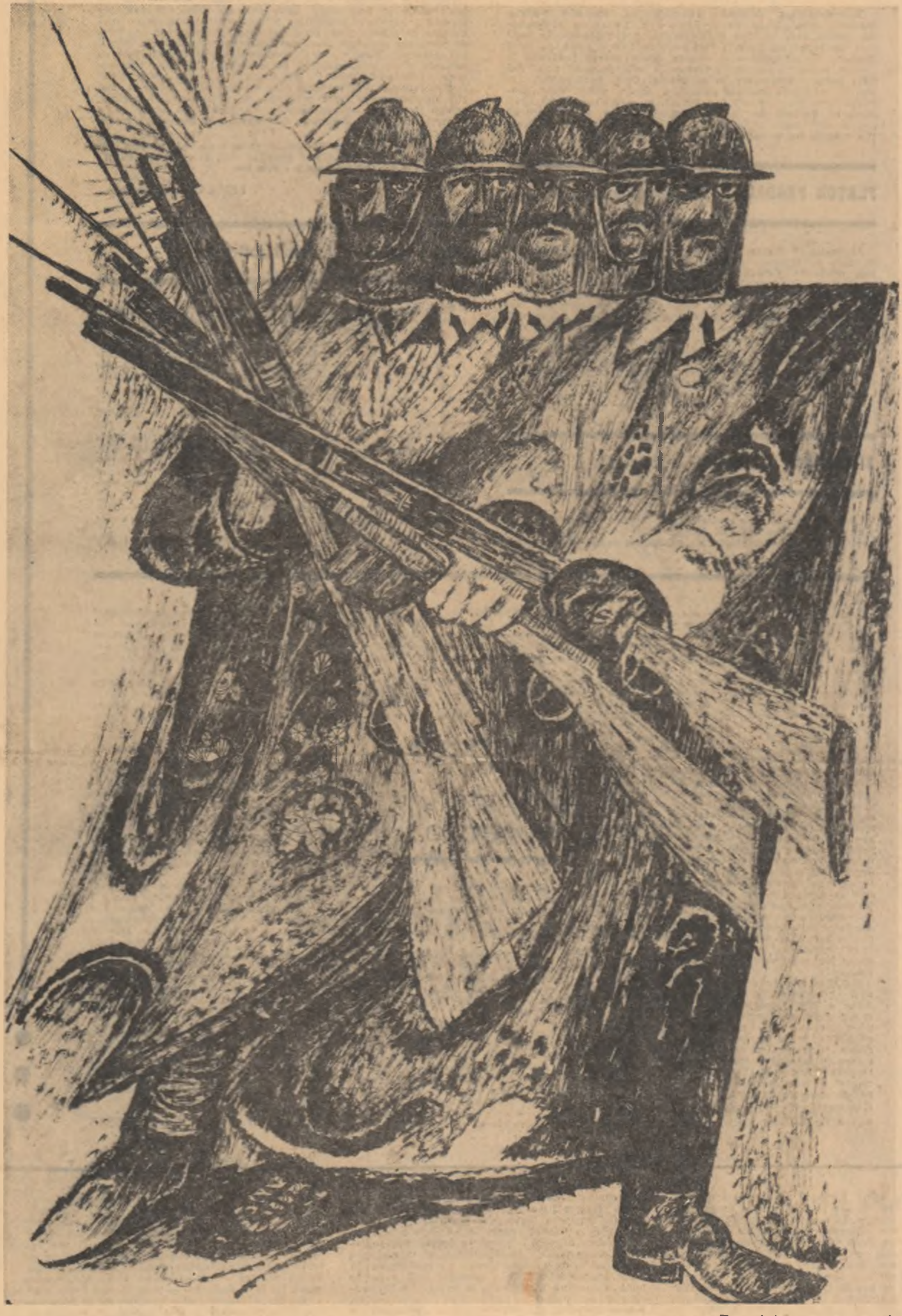

TEODOR BOGOI „Pe aici nu se trece!"

MIHAI NEGULESCU

Anotimp

Cîtă statuie e în noi și cît
netulbure dă mugure în țesătură?
Cad peste frunți cascade de urît
sau botul stelelor ne lasă scrum pe gură?
Mai părăsiți în noi, pe cît rămași
sub viscol de triumf în ezitare,
ghiuleaua somnului ne țiuie sub pași,
a sete de cuvînt, a somn de soare.
Străini la vorbă poate, în cuvînt
aflînd și nașteri și ucise ape
rămînem într-o umbră, căutînd
un suflet limpede, ce nu ne-ncape.
Cîtă credință e în noi și cît
din măr în măr își zbuciumă rugina
În trupul de întoarcere neînceput
se coace vinul, ori se coace vina?

Stăpînii

Trăiesc între flăcări, între minuni.
Ziua te naște, marea ne-adună.
Cu vorbele, clipei te împreuni;
coasta părinților în coaste mai sună.

Ograda e secol de întrebări,
vara culorilor — murmur de Parce.
Sfieli de-altădată destunecă zări,
ceasornicul casei cu umbră se-ntoarce.

Trăiesc între taine, ca între stăpîni;
gungune aerul de o dogoare.
Bat frunzele sînge de săptămîni,
noaptea naște un măr în obloane.

Bolți în alarmă descîntă cu ploi,
ziua te naște, marea ne surpă.
Minune de-a fi și-a pieri, cu sărutul în noi,
din cenușa dintîi, în sămînța din urmă.

distinguo

Baudelaire comemorativ

(II)

Mai întîi nu i-au lipsit cîțiva contemporani iluștri, care au căutat să-l sprijine în tragica lui aventură, Hugo, Flaubert, Gautier, Leconte de Lisle, Barbey d'Aurevilly și chiar prudentul peste măsură Sainte-Beuve. Acestuia din urmă, criticul cel mai acreditat al vremii, mai nimeni nu-i va trece cu vederea teama de a nu-și periclita poziția socială, susținînd deschis un poet atît de bizar. Dar tot atît de adevărat este că intervenise totuși, oricît de precaut, după apariția acelei de a doua ediții din Les Fleurs du Mal *(1861). Fraza des citată de atunci: „Acest chioșc ciudat, construit din mici bucăți de lemn colorate* (en margueterie)*, de o originalitate concertată și compozită, care atrage de cîtva timp privirile asupra capului extrem al Kamciatkăi romantice, așa numesc eu* Nebunia Baudelaire*", conținea și prietenie neacoperită de abilitatea stilistică.*

Ceea ce i se poate obiecta azi e mai puțin reținerea tactică și mai mult greșita intuiție critică. Sainte-Beuve văzuse în adevăr doar rece „marchetărie" de umbrar estival acolo, unde climatul nordic, viscolit, ar fi spulberat într-o clipă un asemenea adăpost de plăceri ușoare. Iar în al doilea rînd, cu mult mai obiecționabil, el considera opera poetului ca o „Kamciatkă romantică", punct terminus al unui continent cunoscut, în timp ce numai Alaska altei geografii morale ar fi putut indica exact uriașul și încă neexploratul continent modern, pe care îl prefigura. A vedea o petrecere amatoristă de meșteșugărie artistică în locul încleștării unor multiple și devastatoare antinomii morale, ca și a răsturna realitatea unui început de terra ignota într-un sfîrșit de pămînturi vechi, punea astfel pe critic în singura situație dificilă.

Mai sagaci se dovediseră alți prieteni. Théophile Gautier Barbey d'Aurevilly și chiar impersonalul Leconte de Lisle îi sondaseră mai adînc noul lirism. În eseuri devenite celebre, fiecare dintre aceștia îi revelase patosul antinomic, vampirismul și caritatea sau perversiunea și fecioria, ca primul, arhitectura secretă a operei și influența ei viitoare, ca al doilea, viziunea dantescă (intuiție de mare viitor), ca al treilea. Fără să fie critici profesionali și poate tocmai de aceea, ei puseseră în vedere din epocă drama lirică nemaiîncercată de nici un alt poet anterior. Și, fapt remarcabil, afirmațiile lor coincideau exact cu ceea ce însuși Baudelaire gîndea despre sine.

Într-o scrisoare plină de desnădejde că i se refuza tipărirea ediției a treia, el își dezvăluise în adevăr natura duplicată, irepresibil divergentă față de sine, mărturisindu-și astfel sfîșierea intimă, din care răsăriseră Le Fleurs du Mal*:*

„... în această carte atroce mi-am pus toată inima, toată duioșia, întreaga mea religie (travestită), întreaga mea ură", dar „este adevărat că voi scrie contrariul, că voi jura pe toți zeii că e o carte de pur meșteșug („d'art pur"), de maimuțăreală, de jonglerie, și voi minți ca un șarlatan („arracheur de dents"). Compunerea din atrocitate și duioșie, din ură și evlavie, ca și mișcarea concomitentă la spovedania desmințită de cinism estetic, la autenticitate arzătoare și rece artificiu, indica în acest strigăt epistolar sorgintea tuturor antinomiilor morale, care îl devastaseră. În poezia L'Héautontimoroumenos*, strofa penultimă îi rezuma încă mai clar multipla crucificare:*

Je suis la plaie et le couteau!
Je suis le soufflet et la joue!
Je suis les membres et la roue,
Et la victime et le bourreau!

VLADIMIR STREINU

CARTE POŞTALA

Porturi

Apa are profunzimea, greutatea şi electricitatea mării greceşti. Ţărmul este un imens cimitir de piatră ce caută izbăvire în deşertul umed de jos. Turme de bolovani se prăvălesc spre golfuri ca într-o migraţie secretă a solului uscat, dinamitat de căldură şi de vînturi secrete. Fără gardurile orînduite de miini omeneşti despărţind proprietăţi fictive în dreptunghiuri neregulate poţi să te crezi pe un sol cosmic, intr-atit lipseşte vegetaţia o vreme. O sută de kilometri de pustiu vineţiu, de cariere în care explodează dinamita şi se adună cîrduri de oameni negri, supli ce despart piatra de povara ei preţioasă, ricînd cu săpăligi dure, apoi grădinile plantate cu încăpăţînare, dominate de valul violet al bouganvilliei, floare patetică, răspîndită pe ziduri, cu răcoarea culorii ei violente. Aici nimic nu e cast, peisagiul e dur, are neîndurare. Îl înţeleg pe Mestrovici, ţara asta nu putea să nu nască sculptori, piatra ei infinită o cerea. Pentru un om venit dintr-o lume de grădini, unde umbra este o culoare obişnuită şi răcoarea o binefacere permanentă, adaptarea la contraste se face mai greu. Viţa de vie ce se caţără pe firele unor văi şi ele pietroase ca nişte spinări deşerte înviorează tabloul neclintit. Printre pietre îşi fac loc palmierul şi smochinul şi deodată cromatica se îndulceşte. La Makarska ne aflăm într-o Dobroge mai aspră. Fără emanaţiile răşinilor aerul ar fi de nerespirat. Lipseşte briza, carcasele arse de piatră din mijlocul mării opresc vîntul. Aici, cum spunea cineva despre insulele din faţa Salonicului rotundele bucăţi de pămînt par nişte broaşte ţestoase asaltînd ţărmul. Splitul pare în acest anotimp fierbinte o Constanţă în zile de vîrf, cu vapoare ancorate lîngă dig, visînd sub cerul de un albastru lichid. Marea nu tresare, în golful enorm pare o apă de ştrand, fără viaţă. Bulevardele în arc, deschise către larg aduc cu înfăţişarea balneară a San-Sebastianului, fără muntele verde închis al acestuia, fără turlele lui catolice. Palatul lui Diocleţian veghează ţărmul, retras în zidurile lipsite acum de măreţie sub care pictorii şi-au găsit adăpost pentru expoziţiile lor alături de cîntăreţii de operă care încearcă să dea strălucire unor coloane ciuntite sub care se cîntă Aida. Vechea cetate e sugrumată de locuinţe mai noi, a rămas autentică numai în porţiuni ce se lasă greu descoperite, poate în acele uliţe negre de granit, roase de pasul trecătorilor de pretutindeni. Bazarele neguştorilor au interzis perspectiva, ca şi la Dubrovnik rastelele cu minunaţi pantofi turceşti şi obiecte de artizanat de un gust discutabil au invadat strada şi zidurile au dispărut dincolo de coroanele roş-negre, atîrnate sub ferestre. Se petrece un lucru de neînchipuit. La Paris am văzut cum oraşul fusese [illegible] *pe jumătate de maşinile abandonate pe trotuare, retezînd perspectiva şi scufundînd parcă clădirile într-un cimitir de fiare vechi. Aici e un abuz de ploşci de iminei, de brîuri de piele de capră, de cafenele ce se întind pînă în pronaosul unor vechi basilici. Cafeaua fumegă lîngă luminări, sfinţii creştini ciuntiţi de necredincioşi, fără miini, fără nasuri şi fără ochi se roagă printre tonomate şi scaune învelite în plastic. Mizeria barocă a ucis mai apoi ce-a rămas din simplitatea grecească a templului pe care s-a ridicat. Numai sus unde martirii nu au mai putut fi ajunşi de zeloţi au rămas filozofii în bucăţele de ceramică, divin alcătuite. Între coloane de marmoră verde lenevesc beatnicii locali la concurenţă cu amicii lor de pretutindeni. Parcă înţeleg această resemnare a tinereţii în faţa catastrofelor repetate şi a ameninţărilor viitoare, dar nu pot să-i scuz. Îmi repugnă obrazul neras şi neîngrijirea părului. Pe aici au trecut feţele dure ale romanilor ce erau constructori şi oameni de legi mai întîi, sublimii ochi ai arhitecţilor de la Atena au cîntărit cu privirea lor piatră şi lîngă ea picotesc nişte hardamaci nespălaţi. Să fim serioşi cu nenoutatea puturoşeniei! Sfincşii de porfir ce veghează treptele aruncă priviri ironice spre mulţimea de femei ce aleg mărgele. Am degenerat...*

Mai autentic e portul cu mirosul său de gudron, cu bărcuţele în care se leagănă mari butoaie cu vin desfăcut la botul calului pe piatra încinsă. În coşuri mari se mai zbate chefalul sau necunoscuţi peşti cu ochi minereli. Mirosul de untdelemn prăjit, acei bărbaţi cu buze pofticioase, stînd pe garduri joase şi încercînd un vin negru, gros, sînt mai autentici. E spre seară, dinspre mare răzbat ţipetele pescăruşilor, o sirenă răguşită ca orice sirenă de port autentic anunţă sfîrşitul unei călătorii. Pe lungul bulevard de piatră al falezei se plimbă fete înalte, cu faţa aspră, lîngă logodnici geloşi, cu priviri mînioase. Am obosit înconjurînd sarcofage romane de piatră şi ne persecută imaginea lui Ioan de Ravenna, predicînd de sub chiparoşii oraşului, cu un gest expresionist, cu imensele-i miini răşchirate ca într-o anatemă.

EUGEN BARBU

Cărţi
Cărţi
Cărţi
Cărţi

VASILE PETRE FATI – „Floare de leandru"

O sensibilitate delicată, afirmată cu discreţie, susţine, placheta debutantului Vasile Petre Fati. La vîrsta adolescenţei, poetul pare înclinat mai degrabă spre contemplaţie decît spre un teribilism juvenil care — chiar atunci cînd, cu totul sporadic, îl tentează — îi rămîne străin (**Oraş.**) Învăluite în „suave tristeţi", stăruie în versurile sale ecourile copilăriei (**Mic poem, Aniversare în octombrie, Dor**). Sentimentul iubirii, meditaţia asupra propriului destin poetic care provoacă cele mai autentice acorduri în paginile acestei cărţi (**Şarpele, Poveste de iarnă, Singur, Vasile**) se convertesc uneori ele însele în imagini ce ţin de universul copilăresc (**Ca-n basm, Joc de cuburi**).

PLATON PARDĂU – „Vînătoare interzisă"

Afirmaţia că Platon Pardău este un poet al Ţării de Sus, al nordului bucovinean, îşi găseşte acoperire şi în **Vînătoare interzisă** (**Pădurile, Grinzi**). Se aştepta însă cu acest volum, un progres mai substanţial pe linia personalizării expresiei, o configurare mai pregnantă a personalităţii lirice a poetului moldovean. Or, în chip surprinzător, sensul evoluţiei sale este altul, mai mult ca oricînd poezia lui Pardău situîndu-se acum sub semnul unor pronunţate influenţe. Maestrul lui este, indiscutabil, A. E. Baconsky, de la care a reţinut nu numai tonul meditativ, uşor elegiac, acea „anumită tristeţe", dar şi motive, întorsături de frază specifice, modul de segmentare a versului. Alături de poezii notabile (**Pădurile, Argilă, Cerbul**), refuzul deliberat al metaforei deschide drum discursivismului şi prozaismului, care — deşi voit — nu-şi depăşeşte, la acest poet, condiţia.

PETRE NICOLAU.

ALEXANDRU D. LUNGU – „Cristal"

Ceea ce uneşte cele şapte schiţe, inegale ca valoare, din volumul lui Alexandru D. Lungu, este impresia că autorul, copil fiind sau adolescent, a participat la faptele descrise, că le cunoaşte îndeaproape. Sub semnul unor atari confesiuni dintr-o tristă copilărie stau: **Calul, Stînca de săpun** şi chiar **Luna în crivăţ**. Alături de asemenea schiţe există şi încercări de conturare a unor subiecte mai ample, de oarecare obiectivitate, ca **O zi se naşte din alta** sau **Cristal**.

Naraţiunea din **Cristal** stăruie într-o atmosferă enigmatică, turbure (în contradicţie cu titlul), derutantă. Autorul ştie să portretizeze în linii sobre, care, deşi nu îndeajuns susţinute în cursul naraţiunii, constituie totuşi, pentru acest debut editorial, o notă distinctivă. Eroii sînt bine individualizaţi (A. Firu, de pildă, are nostalgia meseriei întrerupte, e un om tăcut, un neînţeles; Ţică, maistrul greşeşte de multe ori de faţă cu oamenii, e un influenţabil şi un nehotărît.) În ciuda frecvenţelor violente de limbaj, Alexandru D. Lungu are talentul redării specificului vorbirii personajelor sale. Pasionat mai ales de dezbaterea unor probleme de actualitate, el preferă, pentru aceasta viaţa şantierelor de construcţii unde caută eternul, omenesc (acţiunea din **Cristal** se desfăşoară pe un asemenea şantier).

Dar nu ocoleşte nici vremurile apuse: situaţii, aspecte, oameni din timpul războiului mondial sînt relevate în **Calul; Stînca de săpun, Înfruntarea n-a avut loc.**

LIGIA CEGANEANU

HORIA GANE – „Lumină întîrziată"

Tema războiului, a copilăriei fără copilărie, a unor ciudate meandre de lume care suferă şi speră — aceasta mi se pare a fi direcţia fundamentală a versurilor lui Gane. Sentimentele ni se comunică lucid în evocări directe: „pierdusem rîsul ca pe-o jucărie" (*Joc cu pînză*). Autorul nu se lamentează în faţa infernului care-i fură ceva din orizontul circumscris viziunii sale de început: „Vagonul se înăbuşea. Eu stam / într-un ungher, unde un cal, cîndva, / îmi lăsase-anume, — amintire în / scînduri, o curbură de copită." (*Călătoream*).

Un scrîşnet reţinut şi amar dă versurilor notă de manifest pe alocuri.

Chiar dacă în mare parte e gravă, substanţa poeziei lui Horia Gane trădează o undă solară de vitalitate. Poeziile închinate ţării, frumuseţilor naturii, vieţii de familie în condiţiile păcii întregesc cîmpul de investigaţie al cărţii. Obsesiile infernului, tot mai îndepărtat, revin rar, pe trepte uitate, undeva în subconştient.

Cerul, pomii, marea senină se profigurează în accente lirice imediate. O bucurie calmă străbate ca o ploaie caldă aceste versuri.

GEORGE CHIRILĂ

---

accente
accente
accente

Se cheltuiesc astăzi bani, atîta muncă şi atîta timp ca să se ofere cititorilor versurile marilor poeţi ai lumii. Încît te cuprinde disperarea cînd constaţi cu cîtă uşurinţă se irosesc toate pe o [illegible] *care mai mult deserveşte decît literatura. Am arătat, într-un număr trecut al revistei noastre ce s-a ales din versurile lui Verlaine dedicate Tudoriţei lui C. Georgescu. Dar despre calitatea traducerilor din volumul* Versuri *de Rainer Maria Rilke, editat anul trecut de Editura pentru Literatură Universală, nimeni n-a spus încă nimic (oare revista* Secolul XX *n-ar putea să includă în preocupările sale şi unele articole — fie chiar numai sub formă de recenzii — în care să analizeze competent modul în care sînt tălmăcite în româneşte marile opere ale literaturii universale?)*

E.L.U. a pus la dispoziţia traducătorilor lui Rilke o hîrtie excelentă şi s-a străduit să editeze un volum cît mai elegant. Dar, în loc să caute cîteva fotografii semnificative cu care să ilustreze volumul, a apelat la un soi de caricaturi în peniţă semnate de Octav Grigorescu, absolut fără nici o legătură cu substanţa versurilor lui Rilke. O fotografie a poetului şi cîteva elementare note bio-bibliografice n-ar fi fost oare mai potrivite?

Şi oare, redactorul cărţii, Suzi Hirsch, n-a confruntat — direct sau indirect — tălmăcirile incluse acolo? Pentru că, dacă unele dintre ele — de pildă, cele semnate de maestrul Al. Philippide şi încă vreo cîteva corespund întru totul exigenţelor — cele mai multe se prezintă sub orice nivel. Mai ales cele săvîrşite de N. Argintescu-Amza constituie o denaturare şi o aplatizare de neconceput a textelor rilkeene.

Spaţiul nu ne îngăduie să confruntăm vers cu vers toată galimatia pretinsei traduceri a acestuia. Vom pune faţă în faţă doar cîteva strofe din Sonete către Orfeu.

Iată prima strofă din sonetul III:

Ein Gott vermags. Wie aber, sag mir, soll / ein Mann ihm folgen durch die schmale Leier? / Sein Sinn ist Zwiespalt. An der Kreuzung zweier / Herzwege steht kein Tempel für Apoll.

Adică:

Un zeu poate (e-n stare). Cum însă, spune-mi, trebuie / un om să-l urmeze întru gingaşa liră? / Cugetul său este dezbinare. La răscrucea celor două / Drumuri ale inimii nu există nici un templu pentru Apollo.

Şi iată ce ne oferă N. Arginescu-Amza, nerespectînd nici măcar metrica originalului:

„Tot poate zeul. Dar am întrebat / Cum te strecori prin corzi de liră / tu, cuget dezbinat? Răscruci se-nşiră / şi-n inimi temple, zeul n-a durat".

Sau primele două strofe din sonetul VIII:

Nur im Raum der Rühmung darf die Klage / gehn, die Nymphe des geweinten Quells, / wachend über unserm Niederschlage, / dass er klar sei am demselben Fels, // der die Tore trägt und die Altäre. — / Sieh, um ihre stillen Schultern früht / das Gefühl, dass sie die jüngste wäre / unter den Geschwistern im Gemüt. *(doar pe tărîmul slavei tînguirea / trebuie să se piardă, nimfa suspinîndului izvor, / veghind asupra căderilor noastre, / ca să fie limpezi ca însăşi stînca, / din care porţi se durează şi altare. — / Iată, pe umerii ei liniştiţi mijeşte / simţirea, care cea mai tînără ar fi / printre surorile de duioşie).*

Iar N. Argintescu-Amza aplatizează, denaturează şi schimbă şi aici metrica:

Doar pe-al slăvii tărîm înaintează / nimfa celui izvor din jale adîncă; / asupra căderilor noastre veghează, / chip de cleştar lîng-aidoma stîncă // îndătinată cu porţi şi altare. / Iată, pe umerii muţi palid mijeşte / Zarea; cea mai nevîrstnică pare / printre surori — simţirea o-ntinereşte...

Iată şi ultimele două terţine, din ultimul sonet:

Sei in dieser Nacht aus Ubermass / Zauberkraft am Kreuzweg deiner Sinne, / ihrer seltsamen Begegnung Sinn. // Und wenn dich das Irdische vergass, / zu der stillen Erden sag: Ich rinne. / Zu dem rachen Wasser sprich: Ich bin. *(Fie în această noapte din prisosinţă / Puterea fermecată la răscrucea simţurilor tale, / rostul lor în întîlnirea neobişnuită.// Şi dacă pămîntescul te uită, / liniştitului pămînt spune-i: Eu curg. / Repedei ape grăieşte-i: Eu sînt).*

N. Argintescu-Amza însă „tălmăceşte":

La noapte în prinos poţi preschimba / răscruci de simţuri, farmec de pămînt; / şi rostul lor să-l simţi la întîlnirea // ciudată. Ţărna de te va uita, / grăieşte-i ţărnei mute :-s unduirea, / iar apei repezi spune-i: iată, sînt!

„Doamne, noii zori / cu fulger, bubuie. / Grăbesc vestitori / spre boltă de-i suie" — vrea să fie: Auzi tu noul, stăpîne, / vuieşte şi zguduie? / Sosesc vestitorii / care înalţă. (Hörst du das Neue, Herr, / drohnen und beben? / Kommen Verkündiger, / die es erheben). *Dar această hilară caricatură: „Nu-i dumirită durerea, / nu-i bucheră iubirea!"... — echivalentul după concepţia lui N. A.-A. al strălucitoarelor:* Nicht sind die Leiden erkannt, / nicht ist die Liebe gelernt" *(Nu sînt durerile cunoscute, nu este iubirea învăţată (deprinsă).*

Şi astfel, versurile unuia dintre cei mai mari poeţi ai lumii devin de nerecunoscut.

I. MUREŞAN

Atlas în timp

Romanţa munţilor

În preajma Revoluţiei Franceze, unul dintre concetăţenii lui Rousseau, şi anume — onorabilul geolog şi fizician Horace Bénédict de Saussure, înfăptuia prima ascensiune ştiinţifică în zona zăpezilor eterne, conducînd o expediţie destul de numeroasă la asaltul celui mai înalt punct din Europa, vîrful Mont Blanc. Evenimentul se petrece în august, 1787, şi marchează, fără ca vreunul dintre eroi s-o fi bănuit, naşterea alpinismului modern.

Aristocrat, bogătaş, om de ştiinţă, Saussure întrunea în persoana sa o serie de calităţi absolut indispensabile pentru a impune, în ochii suspicioşi ai elveţianului mijlociu, acţiunea de escaladare a stîncilor şi gheţarilor — drept o treabă serioasă. Încă în 1760, vizitînd Chamonixul, el instituie un premiu în beneficiul îndrăzneţului care va reuşi să atingă cel dintîi superba cupolă argintie. Cu toate că suma este ispititoare, amatorii nu se prea înghesuie... Cîteva încercări timide sînt respinse brutal de larii al căror altar pare să fie marele platou, situat dincolo de cota 4000. Abia cu un an înainte de expediţia lui Saussure, doi tineri din partea locului, Balmat şi Paccard, se încumetă să înfrunte pînă la capăt ostilitatea traseului şi, cu eforturi considerabile, ajung pe Mont Blanc în după amiaza zilei de 8 august, fiind reperaţi cu telescopul din vale, de la Chamonix. Acest succes reaprinde elanurile lui Saussure, care nutrea demult ideea unei întreprinderi de anvergură — şi iată-l pe simpaticul savant, în vîrstă de 47 de ani, punînd pe picior de război o caravană de douăzeci de persoane: el însuşi, valetul său credincios, plus optsprezece ghizi, în frunte cu Jacques Balmat. În afara proviziilor de hrană şi băutură, expediţia transportă numeroase instrumente şi aparate pentru cercetări ştiinţifice, unele foarte împovărătoare, căci pasiunea juvenilă a ilustrului organizator pentru ascensiunea în sine, se cere deghizată cu grijă, sub aparenţe cît mai respectabile... Saussure este, de fapt, cinquagenarul îndrăgostit de fata de acum treizeci de ani şi care, pregătindu-se s-o întîlnească, explică tuturor că-i vorba de o chestiune de afaceri! Evident, bagajele echipei includ şi elemente sine qua non în inventarul oricărei grupe alpine, pînă-n zilele noastre: alpenstockul şi securea (care, combinate ulterior, au creat pioletul) corzi, crampoane, scară, cort, pînă şi măşti de mătase neagră, contra reverberaţiei...

În ciuda timpului favorabil, drumul e complicat şi anevoios. Noaptea în bivuacul improvizat pe Grand Plateau, e traversată de iazmele gerului şi ale spaimei de avalanşe: de altfel, un asemenea fenomen agreabil se şi produce spre ziuă, în imediata vecinătate a taberei. Cu toate acestea, Saussure, îndrăgostit romantic, deci total, reţine doar splendoarea peisajului nocturn: „Luna scînteia cu maximă intensitate, în mijlocul unui cer de abanos. Jupiter se ivi şi el, strălucind de după cea mai înaltă creastă aflată la răsărit de Mont Blanc. Răsfrîntă în acest imperiu de nea, lumina îţi lua ochii, în aşa măsură, încît abia puteai distinge astrele de întîia şi a doua mărime".

În zori, aventura continuă şi zeii piscurilor se arată îngăduitori cu temerarii alpinişti. Niciun accident nu umbreşte succesul expediţiei, deşi unii dintre călăuzi sînt epuizaţi, iar Saussure parcurge ultimele sute de metri numai cu ajutorul valetului şi al celor din urmă resurse de energie nervoasă. Ajuns pe creastă, la 4807 m, el petrece acolo patru ore şi jumătate, făcînd diverse observaţii ştiinţifice (variaţiile de temperatură, presiunea barometrică, releveuri topografice, efectele altitudinii asupra zgomotului unei împuşcături, etc.) şi regretînd amarnic că nu se poate mişca la fel de uşor ca în cabinetul său, din Geneva...

Au trecut o sută optzeci de ani de atunci şi totuşi, o ascensiune pe Mont Blanc constituie o performanţă în palmaresul oricărui alpinist încercat. Un zîmbet de simpatie, aşadar, către umbra lui Horace Bénédict de Saussure, precursor al elanurilor noastre într-una din rarele zone terestre în care dimensiunile maiestoase coincid cu măreţia autentică.

DAN DEŞLIU

I. Negoiţescu:

Scriitori moderni

cronica literară

de M. N. RUSU

După închiderea volumului, un paragraf mă urmăreşte obstinant. E de văzut în litera lui expresia metodologiei criticului, dar şi latente iconoclaste — pe care, însă, omul calm şi sangvin, cu suflet infant, gata de bucurii şi piruete joviale, trist de bună seamă în singurătate, le-a refuzat cu trecerea anilor în favoarea echilibrului clasic, uşor deghizat rococo în formule elegante pînă la prudenţă dezarmantă, fără îndrăznelile de adîncime de altă dată. Nimic nu-mi pare mai nivelator în actul critic decît renunţarea treptată la aventura gnoseologică, la escaladarea (ori sondarea) insolită a operelor, fiind preferate, în schimb, templele cu geometrii goale, liniştite ale atitudinii clasicizante, comode. Contrarul acesteia l-a ilustrat Călinescu, cel care-şi înălţa sieşi dificultăţi de interpretare, care a tras armura suplă de cavaler ori scafandru pe un trup venit şi predestinat din antichitate. Şi, paradoxal, tocmai autorul **Scriitorilor moderni** reproşa, încă din 1947 — deci în plină afirmare a ideilor sale politicos frondiste (le consider astfel pentru noutatea lor de atunci şi acum), — reproşa deci marelui Călinescu lipsa construcţiilor armonioase mai grav, a principiilor teoretice, în ultimă instanţă a unui sistem estetic explicat şi explicabil; era un reproş pornit de la un tînăr critic care imputa ceea ce, de fapt, el însuşi nu-şi divulgase încă, dar credea că o va face. Gest îndrăzneţ, neclasic fireşte, şi actual. Temeinicia lui se verifică abia astăzi — la două decenii şi ceva de la debut — cînd „opera aleasă" a lui I. Negoiţescu stă singură în faţa judecăţilor nu numai comparative; cînd lesne i se pot atribui dimensiunile reale.

Iată paragraful: „Nimic nu poate părea mai temerar decît să cauţi chipul poetului în iluminaţiile întîmplătoare, ce aruncă pe figura lui pulbere stelară — şi nu în trăsăturile pe care zilele şi anii le-au fixat, ca o mască ce vrea să redea imaginea sufletului din adînc. Lirismul nu este însă o stare sufletească, deşi îşi are rădăcinile bine împlîntate în suflet, în simţire. El e o stare a spiritului creator şi ca atare cunoaşterea sa implică mai mult analiză estetică decît pătrundere psihologică. Psihologia poetului, ca şi umanitatea lui complexă, nu pot fi desprinse, desigur, din minime frînturi ale operei, dintr-un vers sau chiar dintr-un singuratic poem, oricît de bogate în splendori formale. Dar tocmai aceste splendori de formă, în maxima lor concentrare obţinută prin cristalizarea în poem, în strofă, în distih, în vers, revelează orizontul spiritual al poetului respectiv".

Mai întîi, o precizare. Deşi convine mai mult poeziei, metoda aceasta (a unificării atomilor dispersaţi), de stabilire a structurilor primordiale dintr-o creaţie, a focarului ei genetic, care iradiază în mulţimea compartimentelor artistice, autorul a suprapus-o aproape tuturor genurilor literare. De aici succesele şi insuccesele ei variabile. Dar să vedem ce înseamnă pentru autor „să cauţi chipul poetului în iluminaţiile întîmplătoare", sarcină într-adevăr nu prea obişnuită. Înseamnă, în primul rînd, abaterea temerară, inedită, de la procedeele criticii comune, refuzul măştilor definitive, chiar a autorităţilor definitive, iar în al doilea rînd (sau în acelaşi timp) înseamnă a-ţi configura o identitate critică. La orice critic ea se identifică cu metoda, gustul sigur şi puterea cognitivă. Într-un cuvînt, mai înseamnă şi a lansa o metodă. Aşadar, pentru Negoiţescu, ea corespunde cu introspecţia obiectului literar, începînd de la partea lui autonom estetică cît mai pur estetică. Adică de la formă — fără a fi formalist — mai precis, de la stil — fără a fi un searbăd stilist. Convertire la critică a încă vag preţuitelor teorii blagiene din **Trilogia culturii**, metoda lui Negoiţescu este dificil de mînuit şi descris — deşi simplă oarecum; trebuie o înzestrare specială, ea devenind metodă în funcţie de o atare înzestrare — pe care criticul o are. Dar această metodă nu se arată mai puţin lipsită de riscuri. Efectele ei sînt însă uneori spectaculoase ca, de pildă, în studiile **Bolintineanu şi sonurile poeziei moderne, Poezia lui Macedonski, Un turist romantic: Hogaş** sau **Duiliu Zamfirescu, poet**, aflate în secţiunea „Scriitori „clasici", precum şi **Poezia lui Bacovia, Poetul B. Fundoianu, Valori stilistice în nuvelele lui Agîrbiceanu, Ion Marin Sadoveanu, Mihail Sebastian, Radu Tudoran**, etc. din celelalte, destul de numeroase.

Pornind de la valori formale, prozodice, prozastice — se va vedea că, în esenţă, ele sînt metaformale — criticul ajunge treptat, deductiv la cele ce aparţin conţinutului, fie el numit chiar extraestetic; ajunge la structura impalpabilă care face posibilă convieţuirea organică atît a conţinutului cu forma cît şi a fiecăruia relativ izolat (ceea ce înlesneşte sesizarea intruselor, a stridenţelor, etc); mai apoi, la fixarea operei într-o serie istorică şi generatoare de serii istorice; la dezvăluirea actualităţii ei perpetue: modernitatea; şi invers, — cînd e vorba de nuanţele clasice ale modernilor. În cazul analizelor poetice e necesară însă o foarte bună cunoaştere a filogeniei şi ontogeniei lirismului românesc; dacă nu insistent pe linia motivelor, a personanţelor, în mod obligatoriu pe aceea a **sonurilor**, a portativului eufonic. Adică exact sub aspectul ce nu se poate mai volatil şi ocolit de incidenţele critice. Dar aceasta presupune a fi înzestrat cu un instrument de percepere şi analiză extrem de fin (şi rafinat prin exerciţiu), mult mai fin decît cel necesar descrierilor tematice, obsesionale, care, oricum, sînt prezente într-o formă cît de cît materială, vizibilă. Instrumentul se cere aşadar a fi de ordinul acusticii (reflexive, substanţiale, se înţelege) a muzicii, a unui auz pur, a unei memorii auditive sensibile. El trebuie să fie capabil a înregistra nu numai sunetul ci şi suflul unic al versurilor, sau al perioadelor; — capabil a le localiza descendenţa psihologică categorială, ideologică etc. Instrumentul acesta este determinanta şi indeterminanta oricărui meloman. Derivată dintr-o astfel de aptitudine, metoda pare a fi numai a lui Negoiţescu, întrucît sonurile moderne omologate în diversele opere poetice sau nepoetice (ca gen) sînt prodigii şi de nimeni altul întreprinse pe o atare suprafaţă şi în virtutea unui atare unghi de „vedere". Ştim, e de reamintit aici excepţionalul studiu al lui Vl. Streinu despre unicitatea, prin metrică, a lui Coşbuc. Dar tot atît de bine se ştie că textul cantonează în limitele operei coşbuciene. Şi se cuvine astfel completat că, datorită analizelor lui Negoiţescu, un eventual precursor al registrului muzical năsăudean poate fi indicat — după opinia noastră — într-o poezie a lui Macedonski sau a lui D. Zamfirescu — cum afirmă fostul elev al lui Blaga. Istoriografic, legic, nu mi se pare puţin. Se completează şi interferează, în acest sens, nu numai etapele lirismului naţional ci şi ale criticii.

În creaţia depreciată a lui Bolintineanu, fie de însăşi facilitatea sa tehnică, fie de pretarea la pastişă şi parodie, autorul **Scriitorilor moderni** vede pe antemergătorul lui Eminescu, Macedonski, Pillat, Mateiu Caragiale, Ion Barbu (cel din **Protocol, Timbru, Riga Crypto, Uvedenrode** şi, vom adăuga noi, **După melci**), Arghezi, Adrian Maniu, Ştefan Petică, Duiliu Zamfirescu etc. Finalitatea captivantului studiu nu vizează doar melosul autotcuprinzător şi virtual, propagator de direcţii lirice, ci atinge straturile muzicale, intime, somatice aş spune, ale paşoptistului, straturi din care rezultă că în opera sa „Există.. frăgezimi, candori, limpezimi misterioase ale Juvenţei, care fac din poezia lui Bolintineanu adolescenţa · lirismului românesc". Concluzie pe care ne permitem a o considera perfect demonstrată.

În **Poezia lui Macedonski**, Negoiţescu — **structuralistul tonal** dovedit programatic în **Bolintineanu** (îl numesc tonal spre a-l diferenţia de cel preconizat de Blaga — mult mai complex — şi îmbrăţişat de Pompiliu Constantinescu în **Tudor Arghezi**) — cobcară pe unda stilistică pînă la sorgintea ei freudiană. Macedonski, contrazice ex-abrupto criticul, nu e un romantic prin structură, ci prin cultură; poetul rondelurilor e un prim scriitor la care obsesiile din viaţă devin ostentativ material artistic şi vice-versa, cele din operă revărsîndu-se în viaţă, alcătuindu-se astfel o viziune poetică de un îndoit interes. Revelarea obsesiilor îl mai preocupă pe Negoiţescu şi în **Poezia lui Bacovia**. Din păcate, e identificată numai cea principală, tutelară, anume, thanatosul, subordonînd-o inexact socialului. Totuşi structuralismul tonal al criticului acumulează aici noi **ramificaţii**, datorită reflexelor pe care le aruncă asupra universului bacovian. În general însă, de la metoda sa predominantă, la structuralismul integral (acela care întruneşte majoritatea agenţilor explicativi) Negoiţescu nu mai are decît un pas. El pare făcut, odată cu disocierile ingenioase, operate în poezia lui Eminescu (v. **Viaţa Românească**).

În fine, o ultimă interpretare originală pe care vreau s-o menţionez se găseşte în **Duiliu Zamfirescu, poet**. În viziunea criticului, scriitorul diplomat, neglijat din cauza lipsei sunetului liric propriu, izbuteşte să prezinte interes tocmai prin ceea ce a fost respins: prin absorbţiile poetice din care fiinţează şi, mai ales, prin cele pe care le preconizează. Consecinţele sale pentru evoluţia lirismului sînt egale cu o cheie de boltă, depăşind momentul macedonskian, D. Zamfirescu anunţă un Goga, Iosif ori Topîrceanu, pe de o parte, pe alta pe Adrian Maniu şi Ion Vinea: anunţă lirismul modern. A da o astfel de interpretare unui poet livresc, cumulativ, factice în cea mai mare parte, mi ce pare un succes nu numai de metodă, sensibilitate etc, ci şi de concepţie estetică. Pentru că înţelegerea istorică a fenomenului literar nu poate fi tăgăduită autorului, nemaivorbind de izvorul logic găsit lirismului iconoclast. Desigur, pentru cercetarea „normală", academică, structuralismul tonal (fireşte, nu pur tonal) profesat de I. Negoiţescu pare incredibil şi incapabil de asemenea performanţe istoriografice. Totuşi, iată că numai printr-un asemenea procedeu analitic Negoiţescu a reuşit, mult mai mult decît fastuoasele studii introductive ale universitarilor, să reimpună succint, să sustragă umbrelor eterne valori considerate insaţiabile gustului contemporan. Că metodei sale i se poate reproşa incompletitudine, unilateralitate, o ştie însuşi criticul: „Drept e totuşi că suma a ceea ce arta probează trebuie să stea sub unghiul vigilent al principiului estetic, dar acest principiu pare că se manifestă cu o mai mare vigoare, decît măsura sa întreagă, atunci cînd îşi verifică imperiul într-un complex extraestetic. Şi criticul nu poate rămîne străin de lupta pentru stăpînire ce o dă principiul estetic într-o operă literară, căci criticul este interesat nu numai de valorile strict estetice ale unei opere, ci şi de complexul celorlalte, supuse unei ordini speciale". Precum se vede el ştie tot atît de bine şi cum să depăşească această incompletitudine.

În definitiv, nu într-o auto-limită remediabilă găsim a face obiecţii criticului ci, cum spuneam la început, în ciudata părăsire treptată, o dată cu înaintarea în timp, a tonului subteran exigent, chiar negativist — atît de sensibil în unele cronici la cărţile contemporanilor; a profunzimilor care l-au dus la sentinţe critice dintre cele mai precise, în favoarea unor explicaţii stilistice rezumative. Ciudat cum, asemenea remarcabilului poet Ştefan Aug. Doinaş poetul experienţelor promiţătoare din anii de la Sibiu, Negoiţescu a renunţat la ebuliţia iniţiativelor, la formulele reformatoare în profitul strălucitelor calofile, obosite ale echilibrului aşa-zis goethean.

Din „Cartea Albă"

Argheziana

de AL. ROSETTI

Prin 1923, aflîndu-mă la studii, la Paris, mi-a căzut în mînă un număr al „Vieţii româneşti" cuprinzind invitaţia de a subscrie la ediţia în mai multe volume a operei lui Tudor Arghezi. Am subscris telegrafic, dar ediţia nu a mai apărut. (În 1927, poetul îmi trimitea însă „în compensaţie" volumul „Cuvinte potrivite", apărut atunci).

Întîlnisem numele lui Arghezi în cîteva reviste efemere, în preajma lui 1914. Printr-un coleg de la şcoala militară — ne îndeplineam atunci cuvenitul stagiu „cu termen redus" — citisem, iluminat de o nouă flacără, prima culegere a poeziilor lui Tudor Arghezi, „Agate negre", care circula în manuscris.

Devenisem un admirator entuziast al scriitorului.

★

La înfiinţarea Editurii „Cultura Naţională" — a doua înfăţişare, modestă, a celebrei case de editură şi poligrafie condusă de V. Pârvan şi Marin Simionescu-Râmniceanu, care îşi încetase activitatea — l-am cunoscut pe Tudor Arghezi în calitatea mea de director al Editurii, şi am pus bazele unor strînse legături editoriale. (Pe vremea aceea Arghezi era contestat cu violenţă în reviste şi presa zilnică, şi nu-şi găsise încă un editor. În afară de mai multe ediţii ale „Cuvintelor potrivite", am publicat, în curs de cîţiva ani, la Editura „Cultura Naţională", şi mai tîrziu, la, „Fundaţia pentru literatură şi artă", cărţile care i-au adus lui Arghezi o justă notorietate, ca „Poarta neagră", „Flori de mucigai", „Cartea cu jucării", „Cărticică de seară" „Hore" etc).

Originalitatea omului corespunde genului scriitorului.

Aveam, cu Arghezi, lungi conversaţii, iar cînd ne despărţeam pentru vacanţa de vară. îi scriam cîteva rînduri, de cîte ori asistam la vreo întîmplare care mă emoţionase. Iar el îmi trimitea bileţele scrise cu slova lui mică şi caligrafică, mesaje ale unui poet.

Plănuisem să întreprindem împreună, în ţară, o serie de călătorii, în locuri memorabile.

★

Într-o zi de vară, am pornit amîndoi la Cernica, mănăstire unde Arghezi se călugărise cu ani în urmă.

După ce mi-a arătat chilia în care locuise, ne-am îndreptat spre un loc din apropiere, unde mi-a declarat că ar vrea să fie îngropat, după ritual călugăresc.

★

La mănăstirea Văcăreşti, unde Arghezi petrecuse cîteva luni, în prevenţie, imediat după primul război mondial (pentru un delict de presă), ne aflam în vasta curte a mănăstirii, după ce vizitasem localul. Deodată, mă simt strîns cu putere de braţ şi Arghezi îmi propune, brusc, să plecăm imediat. Ochii lui atît de expresivi oglindeau o teamă nestăpînită. Cum mă arătam nedumerit, Arghezi îmi spuse în şoaptă : „dar dacă o să închidă poarta în urma noastră !" (Era încă sub impresia tristelor zile de odinioară !)

★

Următoarea scenă, pe care mi-a povestit-o Arghezi, s-a petrecut tot la mănăstirea Văcăreşti.

Printre cei reţinuţi în prevenţie se afla şi Alexandru Bogdan-Piteşti, personaj renumit prin originalitatea sa, Mecena al Scriitorilor şi artiştilor plastici, care ţinea casă deschisă la Bucureşti, avînd zilnic la masă peste o duzină de artişti.

Bogdan-Piteşti era învinuit de a fi încercat un şantaj pe lîngă un mare financiar al vremii.

Într-o zi, Arghezi şi colegii săi fiind chemaţi la Tribunal, pentru instrucţie se îndreptau spre poartă. Un jandarm, adresîndu-se lui Bogdan-Piteşti, aflat în acelaşi grup, l-a împins spre poartă. Dar Bogdan-Piteşti, luînd o poză marţială, cu mîna la cioc, din toată înălţimea sa, a exclamat, dîndu-se la o parte „pardon, eu sînt escroc !".

★

Întîmplările scriitoriceşti relatate de Arghezi, aveau un stil inimitabil.

La cofetăria Capşa, frecventată de boema bucureşteană, unde se întîlneau scriitorii, venea în fiecare zi Braţu, personaj impozant, care funcţionase cîtva timp ca şef de birou la Ministerul Afacerilor Străine.

Braţu se bucura de mare faimă, în lumea de la Capşa, de om inteligent, instruit şi chiar savant, în unele domenii.

Într-o bună zi, Arghezi şi cu Braţu s-au cunoscut la cafenea. Cei care organizaseră întîlnirea aşteptau cu nerăbdare verdictul lui Arghezi. Acesta, după mai bine de o oră de ascultare atentă, în timp ce Braţu îşi desfăşura expunerea, s-a ridicat de la masă şi a rostit, cu vocea lui piţigăiată, următoarea sentinţă fără apel : „tot ceea ce aţi spus d-voastră este perfect idiot" !

Avea, Arghezi, astfel de cruzimi, faţă de acei care îi răpeau timpul şi vorbeau fără şir, spre a-şi ascunde facultatea spirituală.

★

Desenatorul Petrescu-Găină era şi el dintre obişnuiţii cafenelei Capşa. El făcea parte din grupul de artişti care frecventau casa lui Bogdan-Piteşti. Acesta îl interpela cu cinism, în plină masă, cu glas răsunător „mănîncă, Găină, mănîncă, că tot dăm la cîini ce rămîne" !

★

La moartea lui Bogdan-Piteşti, unul dintre intimii săi ar fi exclamat „a fost un porc inteligent".

★

Într-o zi m-a întrebat Arghezi dacă îl cunoscusem pe Macedonschi. I-am răspuns că nu l-am cunoscut personal, dar că îl văzusem de mai multe ori, din stradă, la cafeneaua Kubler (de mult dispărută). Cerîndu-mi să precizez anul, şi aflîndu-l, Arghezi a exclamat : era în epoca de chihlimbar ! (Într-adevăr, tenul măsliniu al maestrului aducea cu culoarea chihlimbarului).

EPOPEEA NOASTRĂ NAŢIONALĂ

„Bătălia de la Mărăşeşti a devenit mîndria armatei române."
M. Schwartze, Der Grosse Krieg, 1914—1919, p. 139

Uriaşa încleştare de la Mărăşeşti e „cea mai măreaţă şi groaznică bătălie ce-a purtat vreodată ţara românească" (G-ral Ieremia Grigorescu, O zi, din 7 august 1917).

În zorii zilei de 7 august feldmareşalul Mackensen a început marea ofensivă de-a lungul Văii Siretului menită să hotărască situaţia frontului de răsărit.

Mijea de ziuă, cînd puternicele divizii ale generalului von Morgen trecuseră la atac. Trupele ruseşti pierd poziţiile întărite de pe malul de miază-noapte al Putnei. „În seara zilei, victoria germanilor părea completă. Frontul fusese rupt pe o lungime de 10 km. (Constantin Kiriţescu, Istoria războiului pentru întregirea României, *p. 305).*

Românii intervin hotărîtor. Divizia a V-a opreşte cu mari sacrificii înaintarea duşmană. Fiecare palmă de pămînt este apărată pînă la sacrificiu.

Regimentul 32 Mircea intră în luptă între Moara Albă şi satul Străjescu.

Valurile atacatorilor sînt respinse. În cămăşi, cu mînecile suflecate, prahovenii se bat ca leii. Nu le pasă de moarte. În contraatacuri fulgerătoare, seamănă panica în rîndurile inamice. Regimentul 8 Buzău ocupă satul Doaga.

Ziua de 9 august ne-a adus pierderi mari. Divizia a IX-a este atacată continuu. Au căzut eroic cu mîna încleştată pe armă, maiorii Popescu Dumitru şi Barozi.

Astăzi pe Valea Siretului la Doaga escavatoarele Trustului de Utilaj Greu scormonesc prundul apei. Prin hărnicia oamenilor pietrişul va deveni şcoală, casă, baraj. Va deveni cultură, confort, energie.

La 10 august, acum cincizeci de ani, ostaşii români luptau să cucerească locurile atît de paşnice acum.

În ziua de 11 august focul se iuţeşte.

La un semn al comandantului lor, vînătorii de munte din cel de-al X-lea regiment, nu mai dau ascultare. Goarna îi cheamă. Stau culcaţi şi neclintiţi cu arma întinsă spre duşman. S-au sfîrşit cu cinste aci, cu faţa la inamic. Ciuruiţi de gloanţe, cu carnea muşcată de grenade opresc invadatorul cu protestul supremei lor prezenţe.

Mackensen îndreaptă un uriaş berbece de foc spre liniile ruseşti. Generalul Ragoza scoate din luptă cea de-a IV-a armată rusă. „Prin spărtura larg făcută înaintează trupele germane". Situaţia armatei a IX-a română, a devenit extrem de grea. Se transmit ordine scurte. Agenţi de legătură se tîrîie prin şanţuri.

Animat de un înalt avînt patriotic, pătruns de greaua răspundere istorică ce apasă pe umerii săi, generalul Eremia Grigorescu se opune hotărîrii ca frontul să fie dat înapoi şi Mărăşeştiul părăsit.

Noul comandant al armatei I-a este omul aşezat de istorie la răscrucea marilor hotărîri. „Pe-aicea nu se trece". Aceeaşi deviză, acelaşi crez ca la Oituz. Soldaţii noştri ştiu acum că el se află în fruntea armatei. Se revine la ordinul iniţial. „Izbînda nu se poate obţine decît atacînd cu hotărîrea de-a face orice sacrificiu, căci nu numai duşmanul, dar chiar moartea se dă în lături din faţa aceluia care atacă cu hotărîre. Ţara şi întreg neamul românesc se găsesc la o cotitură periculoasă în drumul vieţii lor şi scăparea nu o poate aştepta decît de la spiritul de sacrificiu şi abnegaţie a acelora chemaţi să apere ţara şi onoarea drapelului..." (Ordinul de operaţii pentru zilele de 27 şi 28 iulie).

Generalul Prezan împărtăşeşte părerea generalului Eremia Grigorescu. Într-adevăr „trebuie să rezistăm cu orice preţ pe frontul pe care ne găsim" (Generalul Eremia Grigorescu, *General-maior în rez. Nicolae Ionescu, Ed. Mil. 1967, p. 69). La 13 august ordinul de retragere a trupelor e anulat. Cel mai mare şi important sector de luptă se sprijină pe umeri româneşti.*

Arma noastră cea mai puternică este neclintita dîrzenie a ostaşului român. Atacurile se urmează unul după altul. Mackensen nu cruţă nimic. Sub pîrjolul artileriei pădurea de la Răzoare arde. E-atîta urgie pe această geană de lăstăriş, pe care tunurile puterilor centrale au transformat-o într-un iad terestru. Înţelepciunea de mare comandant a determinat pe generalul Grigorescu de a pune în cumpăna bătăliei rezervele diviziei de la Rateşul lui Haret.

Pînă la sosirea lor trebuie rezistat cu orice preţ.

Preţul îl cunoaşte şi-l plăteşte căpitanul rou Grigore Ignat, sublocotenentul Grigoriu şi cei opt servanţi ai companiei lui de mitraliere. Cum vor fi fost acele clipe lungi ca nişte veacuri au spus-o maldărele de morţi, dar mai presus de orice, au spus-o mîinile încleştate pe trăgaciul mitralierelor, şi capetele eroilor odihnind pe ţeava armelor cu care au stăvilit înaintarea inamică.

Strălucind ca albastrul genţianei, cruciuliţa cavalerilor Mihai Viteazul se aşează peste fapta eroului, care a luptat ca un brav.

Oamenii s-au bătut ca nişte eroi. Iată-l povestind pe subloc. Voinescu Gh. astăzi General în rezervă.

„Întîiul bubuit de tun vui prelung.

Rachetele tăiau carnea nopţii. Obuzul se sparse undeva departe. Apoi mii de guri de foc îşi revarsă urgia asupra noastră. Mijea de ziuă. Pămîntul gemea înăbuşit.

Am fost 138. Rămăseserăm 10 din întreaga companie. Inamicul ne-a izbit cu trupe tari. Nu l-am lăsat să treacă. L-am respins la contraatac. Prizonierii luaţi i-a predat în liniile din spate Stan Dumitru, om cu o casă de copii, cioban din Adam Clisi. Prin fumul gros se zări inamicul.

Am pus mitraliera în secerare. Rafalele fac prăpăd. Primul val s-a năruit. Al doilea a ajuns la noi. Am sărit din şanţuri. Trei bavarezi se năpustiră asupra lui Stan. I-am pus pe fugă.

Deodată un glonte mă lovi. Priveam cum Stan se batea cu omul lui. La o lovitură puşca celuilalt se frînse ca un pui. A încremenit. Patul armei dătătoare de moarte se opri. Cavaler păstorul iertase omul dezarmat din faţa lui...

La Charleroy husarii morţii au întîmpinat mitralierele franceze. Au avut dispreţ de moarte, generozitate nicicînd. Gestul darnic al păstorului dobrogean se încarcă cu sensuri şi valori morale, caracteristice omului carpatic.

Am căzut spunînd : Caporal Olteanu iei comanda. M-am trezit cu tichetul roşu de grav rănit, prins de cămaşă. Ai mei ţinuseră poziţia. În linia întîi nici o şovăire. Niciuna."

Oituzul, poarta Moldovei

După victoria de pe frontul din Galiţia arhiducele Iosif şi-a făcut intrarea triumfală în Cernăuţi. De aci armatele trebuie să treacă prin Bucovina, către pămînturile mănoase ale Basarabiei. De trei zile inamicul opintea zadarnic la Mărăşeşti.

Mackensen voia să sfărîme uriaşul zăgaz de energii româneşti care îi închidea drumul. Erau în luptă, „Triunghiul Morţii" contra puterilor triumfale ale vieţii. În zorii zilei de 8 august puternicul grup de armate Gerok se scurge prin văile Slănicului, Oituzului şi Caşinului. Sînt numai trupe de elită : două divizii de cavalerie, şase divizii de infanterie de munte, cărora li se adaugă batalionul alpin würtenburghez, orgoliu şi mîndria armatei germane. Ei trebuie să pătrundă în Valea Trotuşului cu orice preţ, să strîngă într-un uriaş cleşte de fier, pînă la zdrobire, armata română.

Atacul se concentrează pe Pravila, Ungureanu şi Şoseaua Oituzului. Lupta se porneşte aprigă, fără cruţare. Bat tunurile. Mai puţini la număr, românii se luptă pe viaţă şi pe moarte.

La 10 august căpitanul francez Paul Bergeer cade în fruntea companiei române pe care o comandă. Ataşatul misiunii militare franceze pe lîngă cel de-al XVI-lea regiment, moare ca un brav, îmbărbătîndu-şi „soldaţii lui".

La 11 august divizia I-a cavalerie intră în iureşul luptei.

Măreţi, nepăsători de moarte, însufleţiţi de un înalt avînt patriotic, călăreţii descalecă şarjînd la baionetă.

Dramatic, pătruns de misiunea sa de apărător al gliei străbune, cade în fruntea escadronului căpitanul Brăiloiu din Reg. 9 Roşiori.

Pe pieptul de erou al căpitanului Demetriade, mitraliera aşează un buchet de garoafe roşii odihnind alături de purpura Legiunii de onoare şi albastrul crucii Mihai Viteazul.

Pentru legendara vitejie a soldaţilor săi, stindardul Regimentului 9 Roşiori este decorat cu Mihai Viteazul.

La 11 august este cucerită Cireşoaia. Intră în foc vînătorii de munte, oamenii înălţimilor, şoimii Carpaţilor.

Au magneficenţa dacilor din tragica Sarmisegetuză. Sufletul lor viteaz şi pur e ultimă ramură, pornind din rădăcinile milenare ale pămînturilor. româneşti. Ei continuă neîntrerupt ethosul carpatic, închegînd pe întreaga arie a ţării trunchiul străvechi al acestui neam.

La 14 august cade la asaltul Coşnei legendarul caporal Muşat, cel fără de moarte în inima acestui neam.

E omul c-o mînă, grănicerul din bronzul lui Dimitriu-Bîrlad. Argeşanul cu priviri senine dăruise ţării primul braţ la Rîpa Roşie. A căzut la Oituz aruncînd grenada al cărui focos l-a tras cu dinţii. A căzut cuprinzînd în palma larg deschisă glia sfîntă a patriei. Singura-i mînă — puternică cît două — apucă într-o supremă încleştare pămîntul încredinţat lui spre apărare, pe care îl va ţine şi după moarte.

A fost „pildă mişcătoare de înţelegere a datoriei către ţară, dincolo de marginile fixate şi de legile firii şi ale oamenilor". (Const. Kiriţescu, p. 619).

La 19 august se acoperă de nepieritoare glorie batalionul vînătorilor de munte.

Pe frontul Mărăşeştiului se da bătălia de la Răzoare.

Luptele de la Coşna pun pecetea neputinţei pe fruntea inamicului. Poarta Oituzului se scaldă în lumini. Nu sînt ale răsăritului de soare. O torţă uriaşă, cu mii de flăcări luminează crîncena bătălie. Baionetele, lungile, neiertătoarele noastre baionete, lucesc în lumina văpăii.

Arde Tîrgul Ocna.

În cel din urmă ceas, pe dealul Seculului ce-şi desfăşoară generos povîrnişurile spre firul de apă al Zăbrăuciorului, a murit Ecaterina Teodoroiu.

S-a stins cu arma-n mînă, carabina devenită legendară, cu care cercetaşa de cincisprezece ani a deschis focul asupra trupelor bavareze la cotul Jiului.

Arcurile cenuşii ale podului din vestitul tablou al lui Verona transpun plastic tumultuosul ritm interior al temerarei bătălii. Au ieşit gorjenii să-şi apere pragul casei şi cinstea oraşului.

Sub uniforma militară Ecaterina Teodoroiu păşeşte triumfal pe drumul marilor destine. Virtutea militară se aşează pe pieptu-i abia înmugurit. Crede în victorie ca-n viaţa ei.

Minunea sufletului românesc, urmaşă a pandurului Tudor, identifică aspiraţia către libertate şi unitate naţională, aceeaşi pe care au împlinit-o flăcările rugului din Orleans, pentru sora ei, ţărăncuţa din Don Remy, Ioana.

Pe dealul Ungureanului, la cota 789 a început drama lui Camil Petrescu. A fost şters din controalele regimentului 16 Suceava şi dat mort la 26 iulie 1916. Infirmitatea dobîndită pe front se va interpune între geniul său şi lume.

Patriotismul său tonic are rădăcini adînci. Pleacă dintr-o suferinţă cu gust amar.

General Eremia Grigorescu

„Mai mult decît a putut îndura soldatul român nu se poate îndura şi nici nu s-a îndurat".

Primul război mondial are implicaţii vaste în literatura, arta şi etica noastră naţională.

La Polovragi, acolo unde libere, apele de cleştar ale Olteţului scapă din strîmtoarea de piatră a munţilor. bătută de arşiţe şi ploi, se ridică o troiţă de gorun.

S-a înălţat din bănuţul puţin al văduvelor de război. A fost udată ani şi ani de lacrimile lor. Ea ridică pe doi trunchi fraţi jertfa celor 16 eroi ai comunei.

Monumente asemănătoare sînt prezente în toate satele ţării.

Pe cîmpiile Mărăşeştiului, sub acelaşi Cer albastru, sub care s-a scris marea epopee a naţiunii române, la ceasul acesta trec fregate călătoare de nori. Pe pămînt, cît cuprinde ochiul zarea, sînt nesfîrşite lanuri de grîu. Combinele par uriaşi cărăbuşi de aluminiu bătînd din elitre. Oamenii muncesc. Ei rezumă plastic patriotismul contemporan. Dreptate, pace şi pîine pentru toate popoarele lumii.

Măreaţa lecţie de dragoste de ţară a Mărăşeştilor, nimbată de dăruirea de sine a ostaşului român, este faţa strălucitoare a celui mai patetic moment din istoria ţării şi a neamului românesc : prefaţa scrisă cu sînge a României. Eroismul inegalabil al Mărăşeştilor este una din dimensiunile majore ale ethosului românesc, zidit din dîrzenie şi iubire pentru pămîntul sfînt al Patriei. El ne poartă cugetul departe pe urmele trecutului, evocînd cutremurător de vibrant legea decebalică a Sarmisegetuzei, actul de naştere al neamului nostru, trecut atît de des prin botezul de foc al luptelor pentru apărarea gliei strămoşeşti.

N. R. Organele competente ar putea avea în vedere, cu titlu de propunere :

— Proclamarea Mărăşeştilor oraş-erou al României.

— Ridicarea unui monument Generalului Eremia Grigorescu în Capitală.

— Plăcuţa de pe Strada Nuferilor să fie înlocuită cu cea veche şi firească, General Berthelot, consacrată prin timp şi merit.

General Berthelot decorînd ostaşi pe frontul român

LIVIU CALIN

O singură chemare

Ştiu o lumină, numai în somn presărată,
pe iarba tăcută, pe malul de ghiaţă.
Pasul tău aruncă o brăţară lungă de fată
sau o flacără culcată de vîntul din faţă.

Nu simt dacă pentru mine e lumina, eşti tu
fiindcă niciodată nu ţi-am zărit trupul întreg
dar în somn întind mîna şi numai tu
poţi auzi gîndul de potolit viareg.

Dacă nu am fi amîndoi arbori de vise
ai veni într-o dimineaţă, în fine,
cu chiotoarele sandalelor de lumină desprinse
şi malul de ghiaţă şi iarba te-ar aştepta ca şi mine,

fost viareg, bogat de cuvinte din pădurea de aur,
din faţa mea ai vedea fructele mari,
degetele ţi-ar aşeza pe umărul stîng un graur
şi setea de sînge ar topi atîţia gheţari.

Fără melancolie

Nu mai am nimic de spus,
cuvintele coboară cu apa de munte,
se izbesc de pietrişul cuminte
şi iau drumul unde lumina
nu ajunge decît în ochiul de peşte.

Sînt mut ca orice floare,
ca orice fir de nisip
şi gonesc cuvintele începînd cu numele meu
în apa cu sălcii,
aruncată dintr-o parte în alta.

În tăcerea mea un vis însîngerează gîndul
ca cele din urmă cuvinte
să intre într-o scoică de mare,
poate cîndva pescarii, după sute de ani,
o vor prinde şi vor crede
că unul din strămoşii lor a murit în larg
şi cuvintele lui în palma lor grea
vor suna ca monedele acoperite de sare.

VIRGIL CARIANOPOL

Cine vrea

Mi-am umplut căruţa toată
Peste loitre încărcată
Şi mă duc aşa strigînd,
Caii anilor mînînd :

Ia la visuri de putere
Şi la vremuri de durere.
Dau degeaba ori cui vrea,
Tot ce-am în căruţa mea !

Ia la gînduri şi la fapte
Şi la ziuă şi la noapte...
Am de toate cîte-un pic.
Dau fără să cer nimic.

Cine vrea, am scos şi-n piaţă :
Lupte duse pentru viaţă,
Amintiri care vorbesc
Şi care mai folosesc.

Hai la suferinţi de lut
Şi la timpuri ce-au trecut.
Cine vrea să ia, să vie,
Să cunoască şi să ştie.

Vino frate-meu să iei
Măcar cîteva scîntei,
Ca să ştii să preţuieşti
Tot ce vezi şi ce trăieşti !

Am de toate, dau ori cînd,
După vîrstă, după gînd.
Pe deasupra, pun în coş
Şi ce am de la strămoşi.

Am oprit căruţa-n drum,
Cine vrea trecut de scrum ?
N-am de stat, acel ce vrea
Să grăbească şi să ia.

Hai la amintiri de soi
Şi la vremuri din-napoi !
Dau de toate ori şi cui
Pentru fericirea lui...

Remember

Nu-mi mai aduc aminte despre mine,
De cel ce-am fost de mult şi nu mai sînt,
De toate cîte azi îmi sînt străine
Dar în adîncuri încă le frămînt.

Nici visuri, nici iubiri de-odinioară,
Nici zîmbete, nici glasuri din trecut,
Nimic din tot ce încă mă-nfioară
Şi totuşi mi-e mereu necunoscut.

Nimic de-atunci nu-mi mai aduc aminte,
Deşi presimt, prin timp, c-am mai trăit
Prin fel de fel de vremuri înainte
Şi tot aşa — ca azi — am înflorit.

Dar cînd arare gînduri de tărie
Pînă-n străfunduri fulgerînd străbat,
Mă văd adînc în sute de sicrie,
Sub fel de fel de nume îngropat.

DUMITRU BĂLĂEŢ

Ţepeş pe-aici a vegheat

Ţepeş pe-aici a vegheat în vechime,
geniul lui încruntat de restrişte
stă mărturie pe-o ţeapă de munte,
zidul cetăţii se vede din vale,
apăsat de veacuri, ros de prăpăstii,
şi drumul legendei duce în munţi,
pe unde turcii se apropie pe urmele tale, doamne,
ca o haită de cîini, adulmecînd,
semnele vînatului preţios.
Calul cade în spume şi potcoava ce te-a adus
îşi blestemă soarta ei trădătoare
pe unde gîfîie potecile în ploile toamnei.
Numai capul fierarului fabulos surîde
şi îţi dezvăluie tainele pămîntului, doamne,
mîngîie calul şi îi întoarce potcoavele
pentru ca tu să mergi înainte,
ocrotit de păduri, spre odihna cetăţii,
pe cînd umbra ta să coboare la vale,
răzbunătoare, crescînd o dată cu noaptea
printre înspăimîntatele tabere otomane.

Amintiri din „epopeea Mărăşeştilor"

„...atunci aveam numai 50 de ani, astăzi am o sută; dar emoţiile bătăliei trăiesc la fel în mine"...

Cu glasul domol, nu însă stins, cu privirea uşor estompată, dar nu ştearsă, cu figura pe care anii şi evenimentele trăite n-au săpat brazde prea adînci, urmele unei vieţi de-un veac, generalul locotenent în retragere Iacob Zadic, întreţine o poveste:

— „...ca şef de stat major al Armatei I-a, în perioada în care-i era comandant generalul Cristescu, acel militar iscusit şi patriot neînfricat, devenit, după victoria României în primul război mondial, şeful Marelui Stat Major al Oştirii, retrăiesc şi acum, după 50 de ani, aceleaşi gînduri şi frămîntări, aceleaşi emoţii mărețe, aceleaşi satisfacţii ca şi atunci, căci fiinţa mea e stăpînită de „epopeea Mărăşeştilor". Ce-am moştenit de la Basarab şi de la Mircea, de la Ştefan şi de la Mihai, trebuia apărat acolo, la Mărăşeşti, în Moldova rămasă ultimul petec de pămînt al rezistenţei româneşti, în marea bătălie pentru a salva fiinţa neamului nostru; acolo, pot spune că a fost salvată civilizaţia, care fără libertate nu spune nimic.

Ca şef de stat major al Armatei I-a, am organizat şi pregătit frontul din ianuarie 1917, cu soldatul român al cărui suflet a [illegible] de multe ori muniţia şi despre care căpetenii ostăşeşti franceze afirmau, admirîndu-i rezistenţa, că „se hrăneşte cu nădejdea în victorie, doarme pe pîntece şi se acoperă cu spatele"...

Acestui brav luptător fără de prihană, tranşeea i-a fost culcuş şi năzuinţa hrană...

Inteligenţa şi bravura ţăranului român pornit să-şi apere glia, iată secretul victoriei noastre, iată miracolul de la Mărăşeşti, care a salvat înseşi Europa".

— „Poate că ne-aţi spune, chiar şi acum, după o jumătate de veac de la marea bătălie, dacă aţi avut vreun moment de cumpănă sau de teamă, de teamă de moarte"?

— „Ca ori ce om în vîrstă, trăiesc în trecut şi e firesc, deci, că am frontul din Moldova mereu, continuu, viu în memorie; port evenimentele trăite cu intensitatea [illegible] de parcă faptele s-au petrecut ieri, azi... Personal, de moarte nu m-am temut; se pare, mai curînd, că moartea s-a temut de mine, de bine ce de o sută de ani mă tot ocoleşte pe mine, căci ştiţi, desigur, că sînt născut în anul 1867.

Da, o singură teamă am avut pe front: pentru viaţa fiului meu, actualul colonel de stat major Zadic Grigore, acum veteran al războiului antifascist, pe-atunci elev, observator într-o unitate de aerostaţie, dar acest sentiment era numai al tatălui nu şi-al combatantului, care lucra în bordeiele din postul de comandă al eşalonului înaintat operativ, în inima încleştării."

— „În afară de vitejia legendară a ostaşului român, ce aţi reţinut, ce v-a impresionat mai mult din acel 1917 rămas în istoria omenirii"?

— „Aviaţia, aviaţia şi aerostaţia, pentru că ele marcau, acolo, războiul modern; acele avioane pe care le trimiteam în adîncul teritoriului ocupat de trupele inamicului şi pe deasupra tranşeelor şi a poziţiilor lor, împreună cu „ochiul ager şi neadormit" al aerostierilor din impresionantele, atunci, baloane captive, — ia, nişte uriaşi elefanţi fără picioare căţăraţi pe cer, nici un stat majorist nu şi-ar fi putut face calcule, nu şi-ar fi putut pregăti mişcările frontului. Îmi amintesc şi acum despre aprecierile pe care înşuşi francezii, care veniseră ca instructori pentru aviaţie, armă nouă în care erau mai puţin debutanţi decît noi. Chiar generalul Berthelot, căpetenia lor, le aveau pentru aportul sburătorilor români, între care Armata I-a, cea a Mărăşeştilor propriu zişi, avea grupul II de la Călmăţui, „eroicul grup II al lui Andrei Popovici", maiorul aviator căruia Clemenceau i-a trimis cea dintîi decoraţie franceză, prima „legiune de onoare" acordată vreunui ofiţer român pe frontul din Moldova".

— „Aţi umblat prin oraş, vedeţi cum sporesc frumuseţile, cum creşte bogăţia ţării noastre?"

— „E firesc! Noi ne-am bătut pentru respectul gliei moştenite, pentru libertatea lăsată de străbuni; ne-am bătut pentru fericirea celor ce-or veni după noi. Viaţa e acum a lor"

Generalul-locotenent Iacob Zadic, e născut la Brătuleşti (Roman) în anul 1867 şi a primit tresa de sublocotenent în 1888, în promoţia al cărui şef era sublocotenentul Bîrsescu, fratele marii actriţe Agatha Bîrsescu.

La cea de-a doua comemorare a Mărăşeştilor, la care a fost prezent şi mareşalul Franţei, Joseph Joffre, acesta i-a înmînat Legiunea de Onoare în gradul de comandor răsplătind şi din partea Franţei aliate pentru bravura acestui ofiţer român.

V. FIROIU

ÎN REFUGIU

În Iaşi, trupele germane puse în mişcare, învadară satul dinspre Furduieşti. Deajuns să le vadă populaţia, să intre în panică, să se ascundă. Casa moşului mică, răzleţită, aşezată pe costişe scăpă de cerşelile primului val. Restul comunei era ca şi prădat de grîu, ovăz, porumb, fîn, animale mari, capre, oi, porci, orătănii. Cîinii se ascundeau la vederea uniformelor prin cotloane ferite, temători să şi sufle, fiind vînătoarea de predilecţie a soldaţilor cu chef. Bătăi în poartă, strigăte, o scoaseră pe bătrînă afară. Se legase cu o cîrpă pe frunte, mergea îndoită de şale, gemînd. — Brot...? — „Vai.., vai...! — Plecară ridicînd din umeri. Îi auzi făcînd haz pe limba lor. Rîse şi ea încetinel, bucuroasă că-i păcălise. Dar se opriră alţii. Cereau lapte, ouă, păsări. Fără să înţeleagă, răspundea cu vaiete. Trecură la altă casă. Lucrurile se repetară aidoma. Intră în bucătărie să le spună femeilor că n-aveau de ce să se teamă. O scoaseră alte bătăi. Un ostaş împingea poarta. Intră în curte chemîndu-i pe însoţitori. Se îndreptară spre grajd. Femeia încremeni cu gîndul la vacă, dar neamţul căuta să ajungă la pod, la fîn. Se urcă pe spinarea unui camarad. De sus scoase un „gut" şi aruncă porunci către cei de jos. Căutară după furci sub şopru. Fînul cădea în maldăre. Bătrîna se aşeză pe plîns. Îi lăsau vaca flămîndă. Îşi vedeau de treabă. Moşneagul, pitit după magazie — surprins în curtea dosnică la venirea lor — nu ştia cum s-o potolească. Noroc că liftele nu pricepeau un cuvînt. Oftă uşurat văzînd-o că se duce. Se întoarse cu o broboadă pe cap. De teamă să nu facă vreo trăznaie ieşi din ascunziş şi se îndreptă spre grajd ca şi cum atunci pica de la o treabă însemnată. — Dar ce faceţi 'mneavoastră-aici? Îmi căraţi fînul? Voi l-aţi cosit? Voi l-aţi strîns? Ori io cu neputincioasa aia? — Îl priveau uşor înveseliţi. Se repezi să-i ia unuia dintre ei furca, strigînd furios spre cel din pod: — Nu mai da, mă, e fînul meu! — Făcură haz, încercînd să-l depărteze binevoitori, ca şi cum ar fi avut de a face cu un copil încăpăţînat. Îi arătară prin semne că cel mai bun lucru era să intre cu soţia în casă. Femeia se jeluia ca după mort. O ocărî, cobea, şi o alungă. Chiar atunci se opriră alţi militari. Li se stricase maşina şi nu era chip s-o dreagă curînd, explică un soldat care rupea cuvinte româneşti. Cereau găzduire şi mîncare pînă în zori. Cei de la fîn strigară la ei veseli. Le întoarseră vorbele prieteneşte. Casandra asculta în dreptul ferăstruicii înlemnită. Le comunică cumnatelor ce doreau. — Să fugim în pivniţă! — Dobrica, palidă alerga să-şi caute baticul. Făcu chiar gestul să deschidă uşiţa sobei, după funingine, dar n-aveau vreme, se auzeau tropăieli de încălţăminte cazonă. Aciuiate pe scaune, cu copiii în braţe, aşteptau. Intră baba, mai întîi, plînsă, legănîndu-se ca şi cum ar fi şchiopătat. — Vai, vai, nu tăiaţi copiii, maică! Păcat de Dumnezeu! — Soldaţii se întrebau între ei ce zice. Deteră cu ochii de chipurile răvăşite ale celor dinăuntru. Baba le făcea semn să nu taie copiii, cu o mînă la gîtul ei zbîrcit, tremurînd. Pricepură şi se porniră pe rîs. — Aber nein, nein.. — dete unul din cap. Altul o bătu pe umăr s-o liniştească. — Nein Mutterchen, nein! — Nu se lăsa convinsă. — Nu tăiaţi gîtul la sărmanii copii, maică! — Cel dintîi se căută în buzunarul de la piept, de unde scoase fotografia unei femei tinere cu doi copii lîngă ea. — Meine Frau... und meine Kinder... — Pusese o mînă în dreptul inimii. Arătară şi ceilalţi fotografii de familie. Atunci se aşeză în încăperea sărăcăcioasă o linişte adîncă, inimile se goliră de otrava urii, a spaimei, chipurile se destinseră, crisparea muşchilor dispărînd, gurile se descleştară, ochii se îmblînziră, sclipiră umezi. Familia, chezăşa propăşirii speţei umane topea înstrăinarea, lega oamenii peste vicisitudinile războiului. Baba le arătă că n-avea decît două încăperi. Spuseră că le trebuie bucătăria, să se spele, să se cureţe, scărpinîndu-se edificator, ceeace le făcu să fugă dincolo în frig. Copiii veniră mai tîrziu. Se şi împrieteniseră cu soldaţii de cînd ştiau că în raniţele lor se găsea pîine şi zahăr, din care căpătaseră, fără să se atingă de schwartz, cu tot „gut"-ul îmbietor.

Cei din curte goliseră podul de fîn. După ce scotociseră zadarnic după o căruţă prin atenansele moşului — descoperind vaca şi bucurîndu-se în mare taină de norocul acesta — se hotărîră să care fînul în pături şi le cerură de la babă. Se aşeză din nou pe bocit. Militarii găzduiţi fură rugaţi de Casandra să-i lase nutreţul. Răspunsul răsună sec: — Caii trebuie să mănînce. Războiul e război. — Se păstrară rezervate în camera lor. Cînd paşii se apropiau, copiii erau traşi în poală, Dobrica sta legată la cap toată vremea, prefăcîndu-se bolnavă. Bătrînii ieşau şi intrau cu treburi. Să ia seama la orătănii, să nu scape din ascunziş, să-i vîre Fetiţei sub bot o mînă de tărîţe să nu mugească, să cerceteze încuietorile magaziei, pivniţei. Îi hărţuiau cu temerile lor. — Mai tacă-vă gura! — se stropşi baba, necăjită că-i prădaseră fînul. — Nu vedeţi că nu vă face nimeni nimic? —

O căldare fu aşezată şi afară, pe pirostrii. În ea fierseră hainele, rufăria, despăduchiate deasupra focului. Lemnele moşului le făcuseră stivă în apropiere, spre jalea acestuia. Din rufăria întinsă peste ele năvăleau aburi ca şi cum s-ar fi aprins. Îşi petrecură vremea cu aceste îndeletniciri. Nu se potoliră nici spre seară, nici cînd intrară în noapte. Ieşau, intrau trîntind uşa. Cei îngrămădiţi dincolo nu pricepeau ce trebăluiesc. — Nu-i mai culcă dracu-odată, să-nchidem şi noi ochii? — îi blestemă baba, aciuită pe jos, cu o cergă peste două scînduri înguste de brad.

În zori, le surprinse zăpada aşternută în strat gros peste noapte. În casă nu se mai afla picior de soldat, nici în curte. Nu apucară să se bucure. Bătrînii descoperiră rînd pe rînd resturi din vaca tăiată şi jupuită, capul purcelei înfipt în gard, căpăţîni şi ghiare de orătănii lîngă căldarea răsturnată peste foc. — Cum de n-am auzit nimic? Ca buştenii am zăcut! — se căinau. La izvorul din vale zăpada era amestecată cu noroi şi sînge. Acolo căsăpiseră animalele. Nimic nu rămăsese necotrobăit: pivniţa, magazia, şoprul golite. Nu găsiră un ou, un grăunte, un cartof. Mosafirele asistau neputincioase la amărăciunea lor. — Ce facem? Încotro o pornim? Copiii sînt [illegible] — Florica nădăjduia să-i găsească în comună pe un prieten al socrului, ce sta la celălalt capăt al Răteştilor. Îl descusu pe moş dacă nu se refugiase, dar acesta, îndurerat de dezastrul micii gospodării, nu scoase grai. Se pregătiră de plecare. Nu aveau de luat decît copiii. Picară fetele găsite în pivniţă. Arătau frumoase şi se bucurau de plecarea soldaţilor. — [illegible] măgăoale în grîu arătăm! [illegible] amintindu-şi de spaima copiilor. Povestiră c-au dormit pitulate în coceniste cu o secure alături. — Şi de la noi au luat tot — Le însoţiră pe refugiate pînă la casa proprietarului. Nu plecase din sat, după cîte ştiau. Dar curtea, cu porţile vraişte, părea pustie. La strigătele lor nu le întîmpină nimeni. Zăriră hoiturile cîinilor sub pătule, unde se tîrîseră împuşcaţi. Jitniţa, remiza, magaziile, pătulele, răscolite, jefuite aveau uşile smulse din ţîţîni, tocate pentru foc. Ferestrele casei erau sparte în parte, uşa de la intrare lipsea. După mormanele de cenuşe se vedea că acolo cantonamentul durase mai mult. Cazane, căldări, ceaune zăceau risipite, răsturnate. Împrejur, pe petecele de pămînt noroit, resturi de animale — urechi, copite, capete — de ţăndări. Toată curtea era murdară, stropită de sînge. Zăpada se păstra curată numai prin unghere. Florica urcă scara mîhnită să vadă o gospodărie înfloritoare transformată în ruină. Gîndul îl alergă la a ei, de pe coastă, nu mare şi bogată ca aceasta, dar curată, împodobită de mîinile sale. Pătrunseră într-un vestibul larg, cu încăperi laterale, ce se deschidea spre o sală îngustă. Auziră plînset de copil. Un glas de femeie căuta să-l liniştească. Ivirea lor în bucătărie provocă ţipetele unui băiat ce se juca, sub masă, cu nişte coji. O tînără veni iute spre ele, cu un prunc în braţe, lăsînd risipiţi cartofii pe care îi curăţa. Cînd le recunoscu, fata proprietarului se linişti. Se refugiase de la Piteşti din pricina bombardamentelor. Florica întrebă de bătrîni. Izbucni în plîns. — O, tata e grav... Mama nu se mişcă de lîngă el... Credeam c-o să moară... I-am aprins lumînarea... — Le istorisi că se ascunsese în pivniţă la venirea nemţilor, lîngă un raft cu borcane. Scotocind, soldaţii îl răsturnaseră peste el. Urlase stîlcit şi îl scoseseră în curte. — De atunci zace. Îl doare sub coaste. Rareori îşi revine... — Merseră să-l vadă. Recunoscînd-o pe Florica, bătrîna duse batista la ochi. Plîngea potolit. — Ai văzut? Ai văzut ce s-a ales de noi numai în cîteva zile? După ce ne-au distrus tot, l-au schilodit şi pe Constandin... unde să mă reped cu el? Cu ce? Pe cine să chem? N-am nici cal, nici căruţă, nici sanie... Au luat tot, tot — Bolnavul bolborosi ceva. Se aplecă spre el. — I-auzi-l! Întreabă cu cine vorbesc. Cu nimeni! N-ai voie să te mişti! Să se aşeze lucrurile, că găsesc eu cu ce să te pornesc la spital... — Casandra o trase pe Adina de acolo şi ieşiră pe sală. Veniră şi cumnatele. Sufereau de foame, dar nu îndrăzneau să ceară nimic de la nişte oameni atît de năpăstuiţi. Tînăra, văzînd cu ce poftă se uită copiii la cei cîţiva cartofi curăţaţi, întrebă de cînd n-au mîncat. — Să ştiţi că nici noi n-avem — făcu iute, necăjită. Se duse totuşi în cămară, de unde se întoarse cu nişte jumări de porc sărate şi mămăligă rece. Cînd fierse cartofii le întinse cîte unul la fiecare.

Rămaseră peste noapte acolo. Unde să plece? Odăi erau destule. Se amăgiră la culcare cu nişte ceai din flori de tei neîndulcit şi boabe de porumb fierte. Copiii mîncară un fel de păsat fiert cu sare şi boabe pisate în piuliţă. În zori părăsiră Răteştii, îndreptîndu-se pe jos spre casă. — N-are rost să mai rămînem, nici să o apucăm în altă parte — oftă Florica. Ne-au luat-o nemţii înainte spre Bucureşti — strigă Dobrica cu sarcasm, învinuindu-i pe ofiţerii români că le-a înspăimîntat. Pe la jumătatea drumului întîlniră o sanie cu lemne. Fierarul din Furduieşti, un bătrîn [illegible], slăbănog opri. — Încotro, Niţă? — Omul se cruci: — Doamne..., unde-aţi fost, fă? — îl răspunse pe un ton amărui: — Zicem s-ajungem la Bucureşti... Unde-ai pornit? — [illegible] — După nişte fierătaie, dincolo de Răteşti... Dreg toate ciurucurile... Cum să stai făr' de căruţă, făr' de sanie? Cu ce s-aduci o ţandără-n curte...? Staţi că mă-ntorc să vă duc acasă... —

Calul bătrîn mergea la pas. Cînd tălpile saniei se împiedecau de glodurile îngheţate, oţincea. Degeaba îl îndemna cu zbierete, părea a se aşterne pe dormit. — Dii, gloabă, diii! — îl atingea cu biciuşca. Pielea groasă se cutremura, trupul [illegible], dar picioarele nu se clinteau. Necăjit, sudînd fierarul sărea să-l tragă de căpice. Mergea ce mergea şi iar se oprea. Aşa ajunseră în sat. Străbătuseră întreaga regiune unde se înfruntaseră oştile. Cine curăţase cîmpul de răniţi şi de morţi? Adunase caii sfîrtecaţi, căruţele sfărîmate, lucrurile risipite de oamenii în fugă? zăpada acoperise orice urmă. Tragicul tablou dispăruse. Unde se afla căruţa aceea militară care le purtase cu multele bagaje pe ele şi pe copii? Cine se înfruptase din hrana pregătită cu migala şi oboseala unei nopţi? În ce mîini încăpuseră îmbrăcămintea, valorile ei....? Să nu mă mai gîndesc, să nu mă mai gîndesc, îşi poruncea cu privirea înceţoşată de suferinţă Casandra. Să ajung cu Adina sănătoasă acasă..., la cealaltă... Să se-ntoarcă Anton teafăr din război la slujba lui.. O, ce grozăvie, ce grozăvie! Suspină adînc, închise ochii. Cumnatele o întrebară dacă o doare ceva — Nu mai avem mult — o încuraje fierarul. Se iveau, într-adevăr, primele case. Pe la porţi şi geamuri pîndeau feţe curioase. Calul se opri. — Ne dăm jos — rosti Florica. Şi-aşa n-o să poată urca panta.. O gloabă ca asta are şi madama, Casandra. Îţi mulţumim, Niţă! — Avea inima mai uşoară. Sosea acasă. Ajunse cea dintîi în curte. În ce fel arăta! Ca şi conacul din Răteşti: geamurile sparte, uşile lipsă. Păşiră înăuntru. Mobila fusese distrusă, tablourile tăiate cu cuţitul, perdelele, draperiile tăvălite, rupte, transformate în cîrpe de şters cizme noroite, vesela spartă, adunată într-o movilă. Rămăsese ceva întreg? Mirosea cumplit, cu tot aerul rece ce năvălea înăuntru. Nu pricepeau de unde vine. — Ce-au făcut, ce-au făcut! — Rezemată de uşorul uşii, Florica se tînguia c-o să cadă.

— Dar...., de ce...., de ce...? — îngăimă Casandra în spatele ei cutremurată.

Descoperiră de unde venea mirosul. — Spurcăciunile! Să ieşim, înnebunesc! Hai la madama! — strigă Dobrica astupîndu-şi nasul. — Fugiră cu copiii de mînă. În curte, Florica se opri, le făcu semn să plece. Voia să cerceteze dacă fuseseră descoperite proviziile ascunse. Nici dincolo, la casa socrului, lucrurile nu stăteau bine, deşi nu era nimic distrus. Madama zăcea. Un copil de patrusprezece ani, Grigore, o păzea. Fusese împuşcată în picior.

— Au tras în d-ta? — se îngrozi Dobrica.

C. Popovici — „Proiect de monument Aurel Vlaicu"

— Baba ce-ţi trece prin minte? Doar nu sînt...

— Sînt, sînt! Nişte barbari sînt! — ţipă Casandra cu ură.

— Ai văzut ce e la soru-mea...?

— Cum să văd? Zac de cînd aţi plecat... Mi-a spus băiatul ăsta... Gligore...

Le istorisi ce se întîmplase după plecarea lor. Auzind tunul trăgînd, înteţindu-se prăpădul, nu mai avusese inimă să stea locului. — Mă gîndeam la copii şi mă frămîntam smintită.. — Pusese calul la căruţa de bălegar şi fugise să le caute. — Departe n-au ajuns, mă socoteam..., le dau jos şi le-aduc acasă. Judecată proastă, de muiere... Nu ştiam ce se petrece în vale... — O prinseseră furgoanele militare, armata din toate părţile. Nu mai putuse înainta nici da înapoi. Degeaba striga, se văicăra, se ruga. Împuşcăturile curgeau, asişderea nemţii! Ploaia gloanţelor o făcuse să tacă. — Şi numai ce-l văd pe bătrînul meu, pe şoimănitul meu, că se dă cu zgaidărele-n sus! Aşa-i fu soarta, sărmanul! L-am cocolit cît am putut, să mi-l omoare ei. Ori naiba ştie cine? Că focuri veneau şi de la ai noştri. Şi hop că m-atinge unul şi pe mine! O arsură şi-atît. M-am tîrît pe marginea şoselei cum am putut şi-am ţipat să mă ia cineva de-acolo. Nu s-a apropiat nici dracu! S-a pornit sîngele. Chiar atunci am văzut un cal pricopsit speriat, scăpat cine ştie de unde, ridicîndu-se pe picioarele dinapoi, cu coama zburlită, coada învîrtoşată aruncîndu-se drept peste căruţa mea şi răsturnîndu-se cu ea cu tot. Bietul meu bătrîn zăcea pe brînci în ham, mort. A mai zvîcnit şi-acela de cîteva ori şi s-a-ntins ca elasticul... Cum m-am tîrît, nu ştiu. Mi-era frică să nu mor acolo. Te-ntăreşti la nevoie. Cîte-am văzut...! Pîn-acasă m-au adus nişte muieri. Şi bine-am făcut că m-am iuţit, că s-alegea praful de toate, ca dincolo... Au şi-nceput să sosească după cerşit. M-am aşezat la poartă, aşa, oblojită, cu Gligore lîngă mine, şi cum picau le arătam piciorul. Voi m-aţi nenorocit, plecaţi de-aici! Şi mă văitam că mă doare, după cum şi era, şi piereau. Au fost şi din cei cu inima de piatră. Nu se urneau pînă nu le-aducea băiatul cîte ceva. Cereau şi pe... naiba... Cine le-a dat? Cartofi şi iar cartofi. Au ţinut-o cu colinda pîn-a-nserat. Pe mine m-au răpus durerile. Hai, Gligore, de mă pune-n pat că-mi dau duhul! Nemţii nu mai vin... Care-au cătat gazdă şi-au găsit... Mîine m-oi proţăpi iar în poartă, de-oi mai trăi... — Gemu. — M-am proţăpit pe naiba! Nu m-am mai ridicat din pat... — Le arătă rana. Cît timp îşi desfăcu oblojeala le spuse că şi-o îngrijise cu spălături. — Aveam nişte creolină de cînd a făcut bătrînul buba aia la picior... Bietul! Ce mai sta să-l moşmondesc! E curtea pustie. Mai înţelept ca un om! — Rana începuse să albească, semn că se vindeca. — Nu cred să ai vreun glonte în picior. Doar te-a atins. O să-ţi treacă — spuse Dobrica. Florica se aşeză pe pat plînsă, zdrobită. Îngăimă că n-au găsit proviziile. — Nu te mai omorî! Bine c-aţi scăpat tefere din urgia aia! M-aş da jos bucuroasă să vă pregătesc cîte ceva... Copiii au slăbit. Şi dv. arătaţi rău.. Vai, vai doar ne-or lăsa în pace...! Gligore zice că le-am ascuns bine pe toate... Ieşim din iarnă... De Crăciun, cum-necum, vă fac nişte sarmale şi nişte curcan fript... — Se închină iute, vorbele părîndu-i o sfidare. Le indică de unde să ia merinde pentru ziua aceea.

Spre seară începu din nou să ningă. — Se aşterne iarna cu temei! — rosti madama urcată pe perne. — Ce ne-o mai aduce decembrie? —

— Vreun bine nu — gemu Florica.

— Aşa e. Ce bine să ne fie cu inamicii în ţară?

În încăpere era cald. Focul reflecta văpaia într-un unghi al tavanului. Stăteau pe întuneric, să economisească gazul şi lumînările. Copiii adormiseră imediat după masă, un ospăţ ce le păruse împărătesc după ceaiul de tei neîndulcit şi păsatul de porumb.

Ninse toată noaptea. A doua zi Gligore făcu pîrtii în curte cu cazmaua. Ziua şi-o petrecură spălînd îmbrăcămintea cu săpun, încropind cîte ceva de schimb, din resturi de pînză şi postav. Odată cu bagajele pierduseră toată încălţămintea, îmbrăcămintea. Amintindu-şi de lucrurile care o întîrziaseră la Craiova, Casandra se mustră mîhnită. — Aş fi fost acasă de mult şi n-aş fi pierdut nimic! — Gîndul că o lăsase pe cealaltă fetiţă la ocol, n-o slăbea. Ocupaseră nemţii şi Romanii? Ştia că da, dar încerca să se amăgească. Poate nu s-au întins atîta...

După ninsoare se lăsă gerul. Zăpada scîrţîia sub opincile lui Grigore. Flăcăul le era de mare ajutor: căra apă, spărgea lemne, le însoţea să cureţe murdăria lăsată de ocupant în casa de dincolo. În una din zilele acelea răsunară din nou împuşcături. Madama îşi tîrî piciorul spre odaia unde dormeau cele trei femei. Se mai întremase. — Nu cumva să vă arătaţi! Lăsaţi-mă pe mine. N-am scăpat ce-am scăpat, să pună mîna pe ele tocmai acum... Gligore...! Gligore...! — Duşmanii erau în trecere, nu cantonau. Cereau, ca şi ceilalţi hrană la toate casele. După feţe nu arătau că ar duce-o prea bine. Se iviră şi pe coastă. Încercară la casa pustie, apoi veniră la madama. — Brot? Milch? —

— Kartoffel? Käse?

Îi întîmpină în capul scării, sprijinită în baston, cu o mutră jalnică. Dete din cap mîhnită, lămurindu-i prin semne că i-au luat ceilalţi tot, tot. — S-au dus nach Bucureşti — Cel mai tînăr, un spelb cu păr de borangic alb îi zîmbi rugător: — Nur ein Krümchen — Ea nu pricepu. Întinse palma. Avea mîna delicată, palidă.

— Gligoreeeee! Gligoreeee!

Flăcăul se năpusti pe scară crezînd că cine ştie ce a păţit. — Adu-le nişte cartofi, iar pentru ăla pirpiriu un ou.. — Rămase locului pînă se întoarse cu cele cerute. Băiatul i le întinse bombănind încîudat. — Ţineţi cartofi! — le zise ea. — Was nur — făcu resemnat un găligan roşcat. — Vasnur n-am — Deteră din cap dezamăgiţi şi plecară. — Ei, de-ăştia scăparăm, Gligore... Nu te mai uita aşa! De ăl cu oul mi-a fost milă... Vai de maică-sa! Tare mai era slăbănog! Un copil... —

— Ce caută la noi? Cine-i chemă?

Se perindară pînă seara pe uliţele satului. Mulţi urcară şi la casele de pe coastă. Zăngăneau armele din ce în ce mai supăraţi. Cu gîndul la femeile închise în bucătărie, madama se îndupleca să le dea cîte ceva, văitîndu-se a fi ultimele rezerve.

Cinau liniştite, la lumina focului, cînd răbufniră alte bătăi în poartă şi descărcarea unei arme. Încremeniră. Madama se ridică. — Doar nu vor cantonament...? — Se îndreptă spre uşe. — Ascundeţi tot! — şopti. Soldaţii se şi iviseră pe scara de la intrare. Cerură să se încălzească şi să mănînce. Degeaba încercă să-i lămurească că a căzut noaptea, că n-avea de nici unele, nu-i convinse. Unul dintre ei scăpără un chibrit.

— Gligoreeeee! Gligoreeee!

Îl striga să arate că nu era singură, să-i întîrzie pînă ascundeau femeile merindele. Un bondoc o împinse cu putere în întunericul coridorului. Mergea la întîmplare. Grigore se ivi cu un ciot de lumînare aprins. Se silea să nu-i biţîie, să vadă nemţii că-i e frică. Madama venea şchiopătînd pe urmele celui gras. Se ţineau după ea ceilalţi. — Ce vreţi? Au luat ai voştri tot. Mai lăsaţi-ne dracului în pace! Duceţi-vă unde-aţi pornit! — le aruncă peste umăr. Mirosul de bucătărie îi atrăgea ca un magnet. Acolo deteră de nişte umbre încremenite. — Fraun! Kindern! Un eine Fräulein... — Dobrica se învălmăşi în celelalte. Se aşezară în jurul mesei fără a fi poftiţi, plini de voioşie. — Es ist so warm, es ist so gut! — mormăi bondocul frecîndu-şi palmele. Arătă spre soba de gătit şi ceru mîncare caldă. — O să vă fierb nişte cartofi — zise madama cătrănită. Neamţul se încruntă. — Nur Kartoffeln! Nicht Henne, nicht Hahn! — Se strop-şi la el: — Ce hene-han? — Ostaşul flutură din mîini ca nişte aripi şi strigă cucurigu. — Chiar de-aş avea, nu ţi-aş da — spuse furioasă. Soldatul se ridică şi o apucă pe Dobrica de mînă. — Du...., heraus... schauen... — Madama ridică bastonul. — Las-o! — O trase de cealaltă mînă, o smuci, apoi îi dete brînci în dosul cuptorului. — Nu te mişca de-acolo! Mă duc să le-aduc nişte ouă, că de-ăştia nu scăpăm uşor — Rezemate de zid, cu copiii lipiţi de trupurile lor, Casandra, Florica făcură un gest s-o oprească. Soldaţii păreau amuzaţi. Întorceau faţa de la una la alta. Grigore îi privea întunecat. — Er ist so arglistig, Grigor! — dete din cap, arătînd spre el cel din margine. Zăngăni arma şi îi făcu semn să le aducă „schnell" de mîncare. Îi porunci şi madama să caute după ouă şi cartofi. Văzîndu-l întors cu asemenea bunătăţi, chiuiră de bucurie. Arătară că îşi pregăteau singuri masa şi scoaseră din raniţe pîine şi slănină afumată. Gătiră cartofii prăjiţi cu slănină, peste care turnară ouăle bătute cu o lingură de lemn. Asistau la pregătirile acestea mute. Înfulecară lacomi, zoriţi. Cerură apă. Gradatul se şi sculă. Îi dete un ghiont grăsanului, zicîndu-i că au întîrziat, dar acesta nu se sinchisi. Ştergea tigaia cu un boţ de pîine. Îl ameninţă, pomeni de „oberst". Se ridicară toţi. Trecînd pe lîngă Dobrica bondocul o apucă de vîrful nasului. Hohoti gesticulînd că tare ar mai fi strîns-o în braţe. Respirară cînd dispărură în noapte.

— Cale bătută! — le strigă Grigore încuind poarta în urmă-le.

— A, a, sehr arglistig Gregor! — făcu acelaşi neamţ cu mîna pe armă, nemulţumit.

Peste cîteva zile aflară că Bucureştiul fusese ocupat. Autorităţile, armata se retrăgeau spre Moldova. O populaţie numeroasă lua calea pribegiei, fugind de teama ocupantului. — Ei, n-am zis eu că-l găsesc nemţii şi-acolo pe stăpînul? — rosti madama pe un ton de reproş către cel absent. Casandra vedea lumea în panică, aevea, ca la Craiova, agăţată de trenuri, înghesuită în căruţe, în minte cu un singur gînd, fuga. Avu îndemnul să le iasă înainte, să le strige: — Încotro? La ce bun? Staţi în căminele voastre! O să vă fie de o mie de ori mai bine, decît pribegi la uşile altora!

— Dacă armata se retrage în Moldova, înseamnă că acolo sînt şi ai noştri... — rosti Dobrica preocupată. Nici o veste, de la nici unul! Putem să murim pe cîmpul Răteştilor... şi n-ar...

— O, taci, taci! — se îngrozi Florica.

În comune se alcătuiră curînd comandaturi germane. Circulaţia civililor pe şosele, calea ferată fu interzisă. Chiar dintr-o comună în alta nu se mai putea vîntura nimeni fără un „ausweis".

— Tata nu mai poate veni — zise Dobrica. Casandra îşi apucă braţele cu putere, se încovoie. Slăbise mult, faţa mică arăta urîtă, veştedă. Madama se aşeză lîngă ea.

— Ai îndurat ce-a fost mai greu, rabdă încă puţin... Om face rost şi de... pacostea aia, cum îi zice..., scornită de nemţi... De ce să nu te lase să pleci? Cu ce-i încurci? Pleci şi pace!

Comandatura respinse cererea, motivînd nesiguranţa drumurilor, lipsa unor dispoziţii speciale. I se comunică să aştepte încuviinţarea cerută la Piteşti.

Ocupanţii se aşezau temeinic. Situaţia fronturilor era tulbure. Lipsa alimentelor creştea. Soldaţii nu mai veneau să cerşească, aduceau porunci întărite cu ştampile, în faţa cărora trebuia să se supună fiecare locuitor. La nimic nu mai serveau ascunzişurile, şiretenia. Iarna le sta în faţă ameninţătoare ca şi veştile rele.

(Fragment dintr-un roman în pregătire).

ADA ORLEANU

La Mărăşeşti vorbesc tăcerile

„...ne-am oprit pentru un moment să aducem prinosul nostru de recunoştinţă acelora care în primul război mondial, luptînd pentru independenţa patriei împotriva cotropitorilor imperialişti şi-au dat viaţa pentru ca patria noastră să poată să existe astăzi ca stat independent şi suveran. Jertfa acelora care la Mărăşeşti nu au precupeţit nimic, nici viaţa pentru apărarea patriei, trebuie să constituie pentru întregul nostru popor, pentru tineretul ţării, un imbold în munca pentru dezvoltarea continuă a patriei noastre pe culmi tot mai înalte ale civilizaţiei şi progresului.

Cel mai bun omagiu, cea mai mare recunoştinţă pe care o putem aduce acelora care s-au jertfit, este de a munci şi de a face totul ca naţiunea română să se înalţe continuu, tot mai sus, liberă şi independentă în rîndul naţiunilor socialiste a naţiunilor întregii lumi. Acest monument va duce peste veacuri gloria celor care au ştiut să lupte pentru patria lor ,pentru binele poporului lor".

Din cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUSESCU la Mausoleul de la Mărăşeşti, la 15 septembrie 1966.

Aici viaţa fiecăruia a fost smulsă sîngeros. Acum totul e simplu. Ca un mausoleu. Acum soldaţii nu-şi mai leapădă hainele, căştile şi raniţele, nu pornesc la atac în cămăşi şi cu baioneta la armă. Nu mai sînt tranşee. Şi nici coline cusute cu sîrmă ghimpată. Şi e greu să descoperi în trupul neliniştit al holdelor zbuciumul pentru totdeauna stins, al moşilor noştri căzuţi aici, în lunca Siretului. Călătoreşti de la Dunăre pînă la pămînturile străvechiului Ocol al Vrancei, urmezi linia frontului la Nămoloasa, Hanu Conachi, Panciu, valea Şuşiţei... Aici, printre regimentele cufundate în bezna unei nopţi lungi, timpul a netezit pînă şi amintirile. Rămîn întregi doar monumentele...

Şi ele, pietrele acestea, n-au darul să te facă să înţelegi cum de-au putut, cum au trăit moartea, ei, toţi morţii aceştia. Poate n-au avut răgazul să se întrebe ce este ea, şi ce va fi dincolo. Au trăit-o doar, toţi soldaţii aceştia, imensul cimitir a trăit cea din urmă secundă de viaţă ca să păstreze viaţa pămîntului românesc. S-au bătut în vara aceea pentru vatra lor, pentru pămîntul în care credeau.

Şi mulţi au mai căzut.

La Mărăşeşti, Doaga şi Răzoare, la Cota 100, Prisaca, Cireşoaia, Muncelu, Oituz. Printre atîtea firide şi cripte — în brazdele fără urma unui semn al morţii — ei, mulţimea de eroi, mormîntul Eroului necunoscut : „Pe oasele lui odihneşte pămîntul României întregite"...

...O culme în bătaia tuturor vînturilor, acesta-i Mărăştiul. Urcam spre sat. Veneam din Răcoasa, pe valea Şuşiţei. Străbătusem Vrancea. Călcasem puzderia de poteci ciobăneşti. Dormisem la tîrle, printre putini. Fumasem numai tutun cu gust de caş, ţigări păstrate într-un jaşcău, şi mi-era dor de o ţigară neunsă, o mărăşească...

Am sorbit ţigara aici, la mausoleu. Satul înfipt pe culme nu are apă. Pompele sînt amorţite. De ani de zile. Femeile aduc apa cu greu, din vale, tocmai de pe locurile unde a fost bătaia. Şi unde curge Limpejoara. În drum — castelul de apă cu uşi zăvorite, cu motoarele duse de ani de zile pe undeva, la reparaţie. Mausoleul se află pe un platou. Troscot mult. Crestele gîrbove, unele pleşuve, altele împădurite ale Vrancei, sînt departe, în zare. Pajiştile de la Soveja, invadate de o floare ciudată, ca bănuţul — o amintire. Departe sînt şi crestele golaşe şi aspre din stînga orizontului — munţi cu păduri jefuite odinioară. Se văd pînă departe, în dimineaţa asta de cristal şi Cipa şi Pietrosul şi Tisarul. Şi parcă se aude buluceala apei la cascada Putnei.

Mărăştiul a fost fistrus din temelii în dimineaţa zilei de 11 iulie 1917. Atacul se dezlănţuise cu o precizie matematică, la 4 fix, spun comunicatele. Începură a hăuli tunurile. 292 tunuri au surpat dealurile astea fierbinţi. Au trosnit laolaltă cu fruntea înfierbîntată, plină de gînduri, a mii şi mii de soldaţi. Pîlniile de lumină catapultaseră în fierbinţi înalturi atelaje, oameni. Diviziile a 3-a şi 1-a atacaseră dealul Mărăşti. La 4 şi zece regimentul 2 Vînători (tot într-o dimineaţă de august, în ziua de 30, regimentul cucerise reduta Griviţa în 1977), şi regimentul 4 Argeş, pătrund în tranşeele inamice. Regimentul 18 Gorj atacă pieptiş cota 536, în stînga, spre munţi, urcînd apoi dealul Teişului. La ora 8 şi dealul din stînga mausoleului fusese cucerit. Curăţitorii de tranşee vor fi spulberat cu grenade pe toţi aceia depăşiţi de unităţile de asalt. Spărtura fusese făcută... Regimentul 17 şi 18 cucerise Dealul Mare şi cotul Roşca, lărgind astfel spărtura. Iar satul... La 4 şi 30 regimentul 22 Dîmboviţa ia cu asalt Mărăştiul, chiar de pe locul unde mai tîrziu avea să fie ridicat mausoleul. Pînă seara ţinuse fierberea nebună, pe dealul Fîntîna Puturoasă...

O fotografie : bombardarea satului Mărăşti. (Albul caselor se năruie într-un fum de crematoriu). Şi oamenii au prins din nou rădăcini. Rana adîncă s-a închis. Satul pare un ostrov cu casele spelbe ridicate din nou şi cătînd către largul dealurilor — împrejmuire de uitare. În vale — pîlcuri de porumbei. Priveliştea mereu copiată a unui peisaj acelaşi şi fără sfîrşit. Aici a fost începutul bătăliei celei mari. „Bietul nostru ţăran purtat pe toate fronturile" îşi apăra ultima suflare. Trebuia să-şi apere viaţa. A început această bătălie „dislocînd dispozitivul inamic tocmai la articulaţia grupului de armată Mackensen şi grupul arhiducelui Iosef". Prin operaţiile de pe linia Vrancea-Dunăre România trebuia să fie lichidată ca stat. În vale, — se aflau regimentele noastre. Atacul generalilor noştri izbutise. Şi n-a fost numai un atac. Acum regimentele acelea se adună pentru linişte. E o mişcare fierbinte de umbre.

Dispoziţiuni înainte de atac

Atîta pămînt bolnav, schilod...

Nu sînt locuri verzi. De aici n-au ieşit ogoare blonde. Gestul semănătorului e singurul care nu-şi îngăduie impietatea multiplicării. Sînt prea multe urme de om. Încă simţi în trupul ierbii sîngele soldaţilor la Cireşoaia şi la Fata Moartă, şi la Doaga şi la Răzoare. Incendiul calcinase dealurile, lunca. Acestor cîmpuri li s-au furat pentru totdeauna podoaba rodului. Iar aici, la Mărăşti, ţarina nu va fi niciodată întoarsă de fierul plugului. Se vor rostogoli, ca acum, ciulinii, şi Valea Limpejoarei va rămîne ca pînă acum — un uriaş ogor de amintiri. Clămpănesc mitraliere. Manlicher şi Hatchkiss. Sparg liniştea carabinele St. Etienne şi Chatellerault şi puştile Lebel. Negre, posomorîte sînt aici dealurile. Iar Mausoleul — adîncimea. Osuar cu urmele unei distrugeri violente, tragice. Un gol fără margini. Deşi totul e cioplit în piatră — arabescuri, nume de oameni, cruci, efigii, vulturi, însemne, chipuri de generali, moartea deţine aici supremaţia spaţiului. Dalele de piatră aici, la mausoleu, sînt roase de pelerini. Fier forjat, bronzuri.

Femeile cumpănesc cobiliţele. Înaintează pe o potecă lustruită de atîţia paşi. Pe culme castelul de apă are tendoanele întunecate de rugină.

Mausoleul ? Bronzuri înverzite. Frontoane cioplite adînc în piatră. Dale de granit. O statuie a lui Averescu. Vitrouri. Lumină filtrată, funerară. Din piatra şlefuită de mînă de meşter, poate după un plan gongoric, picură, apă. Aici este apă. De multă apă. Apa ciocîrliilor fulgerate. De aceea mausoleul are sonorităţi de fîntînă şi de trestie udă. E un adagio trist. Fastul e şi el un fel de plînset în osuar. Acolo unde sînt sarcofagele generalilor — apa îneacă lespezile albe. Prelungeşte astfel pînă în adîncul acestei necropole obsesia hemoragiilor, lacrimilor.

Litanie

Ca o litanie se înşiruie numele celor căzuţi.

Odată cu seara reflectoarele se aprind în odă pentru Eroul necunoscut.

Morţii s-au adunat cu încetul. Sînt 8.500 în mausoleu. Au fost scoşi de sub crucile negre şi putrede, acolo, unde iarba era mai înaltă, grasă şi înflorită, şi unde, „albina îşi caută truda dulce, se înmulţesc fluturii", iar lăcustele mestecă tijele de clorofilă... „Şiruri de movile galbene, orînduite milităreşte, cu inscripţii negre de păcură" — au fost rînduite într-un alt chip aici, fără pămîntul lor mortuar, în osuare astăzi vechi. („...S-ar spune că morţii de sub pămîntul galben n-au fost morţi definitiv, aşteaptă cînd va pleca trupa să-şi strîngă echipamentul... şi să pornească în urmă, ca o rezervă care şi-a făcut datoria, pînă la demobilizarea generală cînd se vor risipi şi dînşii la casele lor").

Iată-i, călătorind pe chipurile cernite ale văduvelor, toţi cei 800 000 de bărbaţi, jertfa noastră de sînge în primul război mondial.

...Mausoleul e scăldat în lumini de neon. Cerul e senin. Pace. O splendidă noapte de iulie. („Un proiector cu coadă de cometă mătură cerul, părea că pipăie ca un deget orb..."). Jerbe explodează an de an, inundînd cerul. („O rachetă se înalţă ca un meteor... Şi alte rachete roşii şi verzi inundă cerul cu lumina lor ireală şi festivă...").

Niciunul dintre cîţi morţi sînt aici nu credea în forţa de purificare a războiului. Dăruirea lor a fost o necesitate. Eroismul a fost veacuri întregi felul de a fi al acestor oameni. „Veacuri întregi, începînd cineva munca sa în primăvară, n-a fost sigur că va culege recolta ; ce năvălire... ce trecere de oşti străine ! A ridicat românul o locuinţă, n-a fost sigur că la sfîrşitul anului ea nu va fi o grămadă de cenuşe..." Nimănui altuia nu ne-am închinat, doar eroismului.

Martiriu şi vitejie

La 12 iulie 1917 bătălia se orpise pe linia Măgura Caşinului — Muntele Seciul — Bîrseşti — Valea Sării, toate din întinsul Ocol al Vrancei. Armata română stăpînea încă de la 14 iulie, toată culmea Tulnicelor şi domina astfel Valea Putnei. Divizia 8-a înaintase mult în vest, pînă în plaiul Măgurei. Se afla la poalele Muntelui Războiul. Aşa se numeşte, atunci ca şi astăzi. (Pentru o ţară ca a noastră, vai, războiul totdeauna a fost un munte mai ales al martiriului). Mackensen dezlănţuise „bătălia de străpungere de pe Susiţa şi de pe Milcov", cum avea să fie numită ulterior de către istoriografia militară germană. Pentru generalii inamici fusese „faza unei bătălii mai vaste, dată de inamic pentru forţarea porţilor Moldovei împotriva întregului front românesc de la munte la Siret" (Enciclopedia României). Pentru noi, aşa cum a intrat în istorie : *Bătălia de la Mărăşeşti*. Mackensen atacase în cîmpia Siretului şi la Oituz. Pentru Kaiserul german „străpungerea de pe Susiţa" trebuia să însemne ştergerea României ca stat de pe harta lumii ; independenţa de stat a ţării noastre „urma să fie lichidată fără rezerve" (acordul între şeful Statului Major al Armatei austro-ungare Conrad von Hoetzendorf şi contele Tisza, premierul maghiar). Însemna minele şi sondele noastre.

Pentru noi însă...

„— Oare nu s-aude nimica despre pace, cum se tot aude la Ruşi ?... întrebă Bocănet. Să ne întoarcem şi noi pe la casele noastre...

— Ei au unde se-ntoarce ! Răspunde Radu Cenuşă. Dar tu şi alţii cu gospodăriile în teritoriul ocupat, cum vă întoarceţi ? Crezi că au să te primească inamicii cu plăcinte ?

— Asta-i adevărat. Unde-şi înfig gheara, n-o mai scot decît dacă le retezi laba").

Pentru noi spargerea ofensivei armatelor lui Mackensen era aşadar, casa, viaţa, familia noastră. Pentru ele ar fi vrut să moară, nu o dată ci de două ori, de zece ori, dacă le-ar fi stat în putere. Nu se voiau „eroi pentru forme de bronz, în pieţe de gară". Apărau însăşi existenţa statului Român.

La Mărăşeşti am pedepsit regimentele de elită, ale alpinilor germani, ulanilor austrieci, honvezilor maghiari. Şi am făcut-o cu străşnicie. Printr-o distrugere violentă, tragică a 27 000 de bărbaţi. Aici, în această geografie exactă a cimitirului s-a turnat cimentul a ceea ce cu înflăcărare susţinuse memorandistul Ioan Raţiu în faţa judecătorilor săi — „existenţa unui popor nu se discută, ci se afirmă". Noi am luptat pentru desăvîrşirea unităţii naţionale a poporului nostru, pentru afirmarea acestuia, — fără a anexa teritorii. Străinii doar sînt aceia care au spus : „Memorialul descrie istoria patimilor de o mie de ani a poporului român într-o lumină clară, serioasă, bărbătească şi convingătoare, combătînd pe adversari cu propriile lor arme. După ce ai terminat lectura lui te întrebi fără voie : de unde a luat acest popor tăria de viaţă cu care să poată lupta şi rezista în lunga serie de ani la nenumăratele atacuri date asupra vieţii sale". Este vorba de memorialul redactat de Bariţiu şi trimis ziarelor şi revistelor europene, despre conţinutul acestuia s-a scris în 1881... (...Insbrucker Nachrichten")...

În zare — Măgura Odobeştilor. E limpede cerul. Am urcat la schitul Buluc, apoi la schitul Tarniţa. Ajungem la vîrful Măgurii — cota 1001. De aici au privit arhiducele Carol, moştenitorul tronului austro-ungar şi primul ministru maghiar, contele Tisza — oastea lor înfrîntă. Plecaseră la atac în sunet de fanfare armatele lor. Şi au rămas în acest pămînt, cu trupurile sfîrtecate de baionete. Aşa a fost pînă departe, la Panciu şi acolo unde, prin depărtarea aburită scînteiază podul de la Cosmeşti, sau la Doaga, locul unde soldaţii regimentului 32 Mircea, doar în cămăşi au pus pe fugă oştile cotropitoare.

Aşa a fost : martiriu şi vitejie. Şi nu o ispititoare bătălie de nimicire în spirit moltkeean, cum a fost apreciată mai tîrziu, pentru a diminua ruşinea unei înfrîngeri.

Mulţimea de oştire încăpută straniu pe un loc atît de strîmt, — în „Întunecare" a lui Cezar Petrescu, are loc destul astăzi în criptele şi firidele mausoleului. S-au gîndit, nu se putea să nu se gîndească : „cînd războiul se va sfîrşi, vor veni să îngenunche toţi, şi copiii copiilor tuturor".

Şi au venit.

Aruncător de grenade în acţiune

Sabia dăruită de Mikadou generalului Grigorescu după bătălia de la Mărăşeşti

„Te împuşc, generale !"

Vorbea cu înflăcărare. Pentru soldaţi găsea cuvinte pline de respect. „Să trăiţi, ostaşii mei viteji, mîndria şi scutul fără seamăn al patriei" — aşa le spunea. „Scumpii mei ostaşi. Ţara vă mulţumeşte şi vă admiră dimpreună cu aliaţii noştri. I-aţi uimit cu vitejia voastră, cu dorul şi hotărîrea nestrămutată de a muri mai bine decît să lăsaţi duşmanul să treacă peste pămîntul ce ne-a mai rămas..."

Ieşea în faţa regimentelor aliniate şi vorbea companiilor, regimentelor, ofiţerilor şi generalilor. „Să nu dai înapoi un pas, generale !" — striga cu voce lui aspră. „Te împuşc, cu mîna mea dacă laşi duşmanului o palmă de pămînt"! spunea, şi toţi ştiau că o va face, avea de ce să o facă şi trebuia să o facă. Nu ne-am căutat treburi pe pămîntul nimănui. Războiul l-au început alţii. De dus, cu tot greul, l-au dus ei, soldaţii. Acum, cînd pierduserăm două treimi din ţară, ar fi fost o laşitate să dăm îndărăt. „Te împuşc, generale, dacă laşi duşmanului o palmă din pămîntul ţării tale", — nu devenise regula unui cod al onoarei militare ci autoconservarea unui popor întreg aflat în refugiu, într-o vreme cînd „suferinţele oricui căutau patul în care să moară, negăsindu-l nici pe acela". Aceste cuvinte au cam speriat ofiţerimea provenită din lumea avută şi aciuită pe la comandamente — ar fi împuşcat pe oricine, pe oricare dintre generali dacă ar fi dat un pas înapoi. El, care ştia să spună ca nimeni altul : „Să trăiţi, ostaşii mei viteji... De la general la soldat strîngeţi rîndurile... ca atunci cînd ceasul deplinei răzbunări va suna, să goniţi dincolo de hotare pe vrăjmaşul cotropitor !"

Numai aşa izbutise generalul Eremia Grigorescu să formeze mai întîi divizia şi apoi „armata sa de fier".

...România mobilizase 1 083 000 de bărbaţi, adică 15 la sută din totalul populaţiei. Dintre aceştia, numai 562 000 de oameni alcătuiau trupele active. Aveau să piară 800 000. Puterile Centrale hotărîseră să prindă această armată într-un cleşte Falkenhayn—Mackensen ; „Frontul românesc devenise teatrul principal de operaţii al războiului mondial..." şi astfel, ţara noastră „şi-a atras rezervele unei armate net superioare. Aliaţii au avut astfel, răgazul să se refacă şi să răpească Puterilor Centrale iniţiativa operaţiunilor pe acele fronturi. Intervenţia şi jertfa României au fost, într-un fel, hotărîtoare asupra soartei războiului mondial" (E.R. p. 889).

„Te împuşc generale !" — nu a fost ameninţarea, ci veghea şi dacă vreţi conştiinţa acestei jertfe hotărîtoare. Şi cuvîntul de ordine al unei „armate de fier renăscută din cenuşa unui dezastru".

Am plecat cu jumătate de milion de oameni — oaste activă ; au pierit toţi, şi trei sute de mii, peste...

„...Am venit, nu pentru o cucerire, căci atunci ne-am fi pregătit"

Am înfrînt pe cei care cunoşteau mai bine decît noi regulile războiului. Puterea care ne ţinuse a fost credinţa „că lumea din care plecaseră soldaţii avea să se schimbe cînd s-or întoarce acasă"... („...şi are să fie şi în noi... ceva schimbat... puţină dreptate, pămînt şi sfîrşitul prigoanei din partea primarului, adică vechea obidă a plugarului român care răsuflă în vreun 1 907 oarecare").

...Generalul Dragalina atacase Orşova. Generalul Muică se instalează în bazinul Petroşenilor... Aici întîlneşte primele detaşamente ale lui Falkenhayn. Generalul Popovici se opreşte tocmai la Răşinari. Acesta-i începutul.

Mackensen atacă prin surprindere în Dobrogea. Sîntem înfrînţi la Turtucaia. Un consiliu de război (Periş) hotărăşte oprirea ofensivei din Transilvania. Mackensen atacă la Oltina. Gîndul său bătea departe, la podul de la Cernavodă. Zaiancikovski, comandantul frontului dobrogean, ordonă retragerea. Se elaborează în grabă planuri fanteziste : degajarea Dobrogei printr-o ripostă fulgerătoare peste Dunăre (Averescu) cu întreruperea ofensivei în Ardeal cîtă vreme armata noastră avea o superioritate netăgăduită (Prezan). „Se înfruntau două vechi tradiţii — avea să se noteze mai tîrziu, cu tonul : „omor scuzabil" — două vechi tradiţii militare : *îndrăzneala* care cere unirea puterilor pentru zdrobirea masei principale a duşmanului, cu *iscusinţa*, care preferă să-l covîrşească la punctul slab". Se va hotărî soluţia cea mai nepotrivită — ofensiva pe amîndouă fronturile. În sud 5 divizii izbutesc să-l fixeze pe Mackensen. În Transilvania bătălia de pe Olt deschide drumul spre Făgăraş. O altă armată susţine bătălia de la Odorhei, ocupînd regiunea Praidului. Armata a IX-a germano-austro-ungară îşi încheie concentrarea sub comanda feldmareşalului Falkenhayn..." luat de la comanda supremă a armatelor germane şi însărcinat să repare o situaţie de a cărei neprevedere fusese învinuit" — intrarea României în război.

Trecerea Dunării pe la Flămînda nu va mai avea loc. Retragerea pe valea Oltului este de fapt un masacru. Marele Comandament românesc ordonă ofensiva. Bătălia de la Praid-Sovata ameninţă să rupă frontul duşman. Bătăliile de la Cîrţişoara, Porumbac şi Borcut-Moha, duc la ratarea marii bătălii de pe Olt — generalul Culceru ordonă retragerea. Bătălia de la Şinca de fapt este urmărirea şi zdrobirea trupelor comandate de acest general cu o metodă simplă (Falkenhayn „îmbină superioritatea de mijloace a atacului de front cu manevre abile de flancuri"). Se rediscută utopia de la Flămînda. Trupele din sud devin rezerve pentru cele din nord. Bătălia de la Braşov (o, amintiţi-vă tranşeea morţii de la Bartolomeu !) risipeşte armata română pe cîmpiile Munteniei. Pe hîrtie, prin urmare, fusese cum nu se poate mai simplu...

Trecătorile Predeal, Bratocea, Buzăului şi poziţiile de la Sînpetru sînt locul unor cumplite sîngerări. Apărarea românească este covîrşită de forţele ce-i extermină oamenii. Oamenii aceştia au murit, dar n-au părăsit poziţiile. Şi astăzi, supravieţuitorii povestesc cu neschimbată ură măcelul de la Bratocea. Pe aici s-a retras divizia a 3-a scăpată din încercuire şi urmărită de a 89-a divizie germană. Diviziile 22 şi 12 coborîseră prin Rucăr şi Dragoslavele. Cutremură azi mai mult ca atunci măcelul —, miile de cranii adunate cu pioasă grijă în osuarul de la Mateiaş. Arhitectura lui, — un turn înalt în formă de cruce şi o capelă, domină cu funerarea lui amintire, toată valea întinsă de la poalele Iezerului şi Păpuşii. Şi toate aceste sacrificii, pentru că „în ceasul decisiv al campaniei din Transilvania au lipsit diviziile fostei armate de Dunăre" ! Sau, spus pe numele adevărat — ambiţii şi dispute sterile au dus la o neprevăzut de tragică numărătoare a morţilor. Soldaţii aceia care au căzut la Sighişoara şi lîngă Deva, şi care prin lupte au ajuns la 10 kilometri de Reghin (21 sept. 1916) — erau atît de aproape de eliberarea Transilvaniei ! — au părăsit fără lupte ceea ce cuceriseră cu un mare tribut de sînge. Cît de simplu e azi, cît de simplu ! Armata română trebuia „să cadă în plină zonă de organizare de armata a IX-a — spun istoricii militari, zădărnicindu-i concentrarea, exact în clipele cînd n-ar fi fost în stare să riposteze". Falkenhayn a acţionat însă nestingherit.

Atacul Trotuşului, luptele din Valea Bicazului, apărarea Predealului, cu îndîrjire, timp de 10 zile ; apoi surprinderea trupelor româneşti la Rucăr, atacul de la Dragoslavele ; luptele de pe Valea Oltului, şi în sfîrşit rezistenţa de însemnătate strategică de la Oituz (27 septembrie — locul care a intrat în istorie prin acel : *pe aici nu se trece !* şi pe unde nu s-a trecut ; toate arată că armata română nu era pregătită de luptă...

„În 1916 puştile noastre nu băteau pînă la duşman. Cu bâţul, nepregătiţi am venit — scrie Nicolae Iorga — nu pentru o cucerire — căci atunci ne-am fi pregătit, ci pentru îndeplinirea unei îndatoriri morale". Dincolo de munţi — ne aşteptau cei de un sînge cu noi.

Armata de fier

Această trecere a lui Falkenhayn peste munţii Munteniei şi ocuparea ţării pînă la porţile Moldovei — este planul lui Ludendorff, şeful Cartierului general al lui Hindenburg. „Bietul nostru ţăran purtat pe toate drumurile războiului" se bate în sfîrşit la Oituz după pofta inimii sale. Vrancea devine teatru de luptă. Divizia 1-a urcă pe crestele golaşe ale Vrancei. Divizia a 2-a de cavalerie se instalează la nord de Breţcu, dar se retrage în defileu.

Trei zile mai tîrziu inamicul ocupă Valea Sării. E locul unde intervine generalul Eremia Grigorescu a cărui divizie, a 15-a, venise de pe frontul dobrogean.

Pe alte fronturi : străpungerea frontului nostru la Tg. Jiu, evacuarea Olteniei ; Craiova ocupată (21 noiembrie). Mackensen trece Dunărea pe la Zimnicea, înaintează zorit spre Bucureşti. Armata noastră părăseşte linia Olt — bătălia definitiv pierdută ! Armata Kaiserului intră într-un Bucureşti trist, tăcut. O mulţime de femei cernite, o lume păgubită, cu speranţele surpate — aşa arată una din imaginile acestor zile. Invazia continuă : au urmat bătăliile de la Rîmnic, Brăila şi Focşani. Sînt doar expresia unei rezistenţe disperate. Armata a IX-a, prin corpul alpin, ocupă Focşanii şi Măgura Odobeştilor. „De la munte la mare, o singură masă de trupe în retragere spre răsărit..." — e tot ce ne-a mai rămas.

O iarnă aspră. Corpul alpin ocupă Măgura Caşinului. Trădarea lui Sturdza (trece la inamic) şi plecarea trupelor ruseşti îl determină pe Eremia Grigorescu să ordone retragerea pe Valea Suşiţei.

...Este locul bătăliei de la Mărăşti, de unde de fapt am şi deschis această paranteză largă — invazia şi retragerea. La 19 iulie 1917 frontul se stabilizează din nou pe Măgura Caşinului — muntele Seciul — Ţiua Neagră — Ţiua golaşe — Tulnici — Bîrseşti — Valea Sării. Apoi, mai departe spre Vidra şi Voloşcani, pînă la Dunăre...

Generalul Berthelot şi generalul Grigorescu

Aşadar, aveam de apărat însăşi fiinţa noastră naţională. Zeci de mii de eroi au pierit în marea bătălie din iulie pînă în august. Un nesfîrşit pomelnic stă săpat acolo, în pietrele mausoleului. Geme pămîntul de oase la Tişiţa. Se strigă plînsul. Mausoleul vorbeşte cu toate tăcerile sale.

Pietre aproape de cer

Unde am mai văzut prizonierii aceştia ? Ce toiag bătrînesc le sprijină nevoia ? („erau în zdrenţe şi complet demoralizaţi...") Şi cît de pleoştite le sînt mustăţile ! I-am întîlnit, aceiaşi prizonieri, mai tîrziu. Mustaţa wilhelmiană, stufoasă şi răsucită, a fost înlocuită cu „musca" frumosului Adolf. Dezastrul armatei cotropitoare a fost şi de astă dată total...

Am luptat pe viaţă şi pe moarte, real, serios, tragic. Şi am învins.

În fiecare sat, pretutindeni pe unde a trecut războiul s-au ridicat cenotafuri din bocetul şi jalea văduvelor şi orfanilor. Pretutindeni — o urmă de recunoştinţă. La ridicarea lor nu s-a cercetat un canon de frumuseţe. Şi asta din pricină că vitejia, ca şi poezia, ne-au fost prea la îndemînă („...În ce vifor am trăit noi, e de mirare că mai avem şi ce-avem, mă gîndesc la cît sînge s-a vărsat pe bucăţica asta de pămînt şi, pentru prima oară, bag de seamă că în limba noastră instrumentul de ţesut se cheamă *război...*" — Al. Vlahuţă. De aceea poate toate fruntile de patră — obeliscuri, troiţe, trunchiuri de arbori, şi toate cîte s-au ridicat în chip de monument, stau la răscruci de drumuri.

În fiecare sat — o piatră. Un monument. Pentru toţi aceia „cîţi au muşcat cu dinţii din ţărîna durerilor". Un om de bronz şi-a suflecat mînecile cămăşii. Şi-a împins voiniceşte casca de oţel pe ceafă şi aruncă grenade. Îi lipseşte un braţ. De cînd e pus acolo, pe soclu, aruncă grenade...

Mausoleul eroilor de la Mărăşeşti

Mari, bătrîne şi foarte aproape de cer trebuie să fie astăzi pietrele funerare închinate eroilor căzuţi pentru patrie. „Au plecat de la vetrele lor fără a se opri la cîtă sărăcie, grijă şi durere lasă în urmă. S-au dat ţării, punînd pieptul pentru ea".

Ne închinăm azi la toţi bărbaţii care poartă în carnea lor urma încercărilor prin care au trecut.

ROMULUS ZAHARIA

meridiane

LUIGI PIRANDELLO

Legănare

Dintr-un hamac prins între două ramuri
Pe-un vechi măslin saracinesc, ascult
Cel de pe urmă ciripit de păsărele,
Și țîrîitul necurmat și aspru
De greeri prin răzoare, în seninul
Amurg ce moare. Și din cînd în cînd
Mi-mpunge ochii, prin frunzișul negru,
În legănarea lină
Sclipirea unei stele-ndepărtate,
Pe care poate
N-am s-o mai văd, pierdută între-atitea.
Cînd mă-nfior
Gindind la ultimul tărîm, de unde
Lumina-acelei lumi la noi pătrunde,
O frunzuliță iată mi-o ascunde;
Mă plec în lături și-o salut din nou.

Dondolio
(Zampogna)

Pururi-animal!

Un leu e leu chiar cînd nimic nu face.
Dar omul moartea trebuie să-nfrunte
Pentru onoarea unei comparații
Cu al naturii animal de frunte.

De vei nutri nefericitul suflet
Cu gînduri mari, cu ideal curat,
Te-așteaptă-o bună plată: ți se spune
Că ești un vultur cu adevărat.

Topești în prea frumoasă armonie
Durerea ta închisă, arzătoare,
Făcînd din ea sublimă poezie?
Atunci vei fi numit privighetoare.

Ca animal să nu mai fie omul
Ar trebui să stea făr'de habar?
Să nu-l muncească niciun dor sau grijă?
Atuncea lumea-l va numi măgar.

Sempre bestia
(Fuori di Chiave)

În românețșe de P. Constantinescu

Generalul HENRI BERTHELOT:

„Zilele de glorie ale armatei române"

În vremea grelelor încercări prin care trecea poporul nostru cînd puhoiul armatei Kaiserului invadase România, o misiune de ofițeri francezi în frunte cu generalul Berthelot venea în sprijinul armatei române pentru o reorganizare urgentă și o instruire mai bună a acesteia, în vederea luptelor hotărîtoare de care atîrna soarta ființei noastre naționale. Momentele de tensiune trăite dramatic alături de poporul pe care atunci îl cunoștea întîia oară vor lăsa lui Berthelot amintiri de neșters, pe care le va evoca mai tîrziu cu o mare bogăție de detalii. La cîțiva ani de la terminarea războiului, (1926—1927) „Revue de France" publicată în două părți memoriile din timpul campaniei române a generalului Berthelot.

Berthelot descoperă dîrzenia neobișnuită a românului, puterea sa morală, care explică „miracolul" rezistenței în fața inamicului. În scurt timp, armata română reorganizată era mai puternică decît oricînd: „Un măreț elan de luptă anima această armată reînviată și consolidată. Ofițerii și soldații așteptau cu nerăbdare bătălia pentru a se răzbuna de eșecurile din 1916 și a dezrobi teritoriile invadate".

Au început apoi — marile bătălii la care Berthelot a fost martor direct. Descrierea acestora, amplă, documentată pînă la amănuntul tehnic și schemă tactică, oferă prilejul de a prezenta înaltul spirit de sacrificiu și vitejia legendară a ostașului român.

Mărăști

„Frontul ocupat de armata a doua se întindea de la coastele Măgurii Cașinului pînă la Răcoasa și Susița urmînd aproape linia culmilor ce desparte valea Cașinului de aceea a Trotușului...

După două-trei reglaje, artileria română sfîrși la 22 iulie pregătirea atacului cu mai bine de 200 de tunuri. Violența tirului crește pe 23 iulie.

Atacul este declanșat în ziua de 24 iulie pe la orele patru dimineața. În timp ce artileria își lungește tirul, infanteria iese în perfectă ordine din tranșee gata pentru lupta cu grenada și baioneta. Avîntul infanteristului român amintea de acela de la Grivița și acei ce l-au văzut în ziua aceea sînt unanimi în a le descrie splendida alură de luptă și vigoare.

În partea stîngă, brigada a 6-a avea ca obiectiv satul Mărăști, chiar acela care a dat numele bătăliei. Așezat pe o înălțime dominantă, acesta era greu să fie atacat frontal și de aceea fu mascat pe această direcție de două companii în timp ce pe cele două laturi, în special pe la nord, trupele îl încercuiră și-l luară pe neașteptate. Numai după două ore satul fu luat printr-o luptă de pas cu pas dușmanul dovedind o rezistență sălbatică. Mai la sud, centrul de rezistență al dealului Mănăstioara căzu și el sub un atac concentric. În centru, atacul brigăzii a 3-a mergea de-a lungul crestei care cobora de la Încărcătoare la Mărăști. Pe această înălțime, mai multe redute au fost cucerite fulgerător cu ajutorul brigăzii a I-a. Spre orele 7, toată linia întîia a pozițiilor inamicului se afla în mîinile românilor. Atacul a continuat fără întrerupere pe linia a doua, în timp ce alte trupe lichidau ultimele rezistențe din tranșeele lăsate în urmă. În după amiaza acelei zile centrul atacului ajungea pînă la pozițiile de artilerie ale nemților cărora le fură smulse trei baterii de obuziere de 105.

La sfîrșitul acestei zile de 24 iulie, frontul dușman era rupt pe o distanță de 12 km. Divizia 218 germană era scoasă din luptă. Românii capturaseră 25 de tunuri și 1500 de prizonieri. Amenințați de atacul din dreapta, apărătorii se retrag în timpul nopții. Pe 25 iulie, în zorii zilei toată linia germană era în retragere pe tot frontul de atac...

Mărășești

„În seara de 5 august, Mackensen părăsea Bucureștii pentru a conduce el însuși acțiunea și spunea pe peronul gării ofițerilor superiori și funcționarilor care veniseră să-i ureze noroc bun: „La revedere și în două săptămîni la Iași".

Cît de greșită era această socoteală!

Atacul german începe în dimineața zilei de 6 august printr-un bombardament preliminar...

Generalul Grigorescu, comandantul corpului al 6-lea român conducea direct divizia a 9-a, gata să intre în linie...

Spre orele 11, nemții reiau bombardamentul și acoperă cu foc podurile de la Cosmești pentru a opri sosirea întăriturilor. Atacul se desfășoară cu îndîrjire. În numeroase locuri lupta este dusă corp la corp. Soldatul român a aruncat jos vestonul pentru a fi mai liber în mișcări. Aproape toate punctele de sprijin trec de mai multe ori cînd în posesia unuia cînd a altuia dintre adversari în cursul nopții și zilei care urmează.

Pe 8 august lupta continuă. Ordinul lui Mackensen este de a observa neîncetat pe români și a-i opri pe poziții... O energică intervenție a regimentului de vînători aflat ca rezervă a diviziei a 9-a restabilește echilibrul, în timpul unui atac al dușmanului și românii pot să se stabilească de-a lungul căii ferate de la sud de Mărășești. Dar nu fără pierderi: divizia a 9-a a pierdut 6 300 de oameni — morți, răniți, dispăruți — de la intrarea în acțiune...".

„Acea zi de 19 august a fost, pentru trupele române, o zi critică și glorioasă totodată. După o pregătire intensă de artilerie, nemții pătrunseră spre tranșeele complet răvășite ale diviziilor 9 și 13. Presiunea puternică îi aduse pînă la pădurea Răzoare care căzu parțial în mîinile lor. Spre aripa dreaptă a frontului, asaltatorii ajunseră pe punctul culminant al cîmpiei (cota 100). Situația era aproape disperată cînd se produse contra atacul românilor. Pe de o parte, divizia a 10 a, atacînd divizia a 13-a austro-ungară, silind-o să se retragă în dezordine și acțiunea sa ușură asaltul impetuos al rezervelor diviziei Popescu care trecu la lupta la baionetă pe lizierele de la răsărit și de la apus ale pădurii Răzoare. În scurt timp, a 115-a divizie germană pierdu tot terenul cucerit timp de multe zile și îi fură luați 600 de prizonieri. La rîndul său, divizia a 9-a română care se retrăsese la început, reocupă gara printr-un atac viguros și sfîrși prin a se menține pe liziera de la sud de Mărășești.

Aceea zi a fost decisivă pentru români. De la postul său de observație aflat pe dealul Odobeștilor, Mackensen își dădea seama de inutilitatea eforturilor sale. În decursul celor 14 zile de luptă, pierderile celei de a 9-a armate germane erau atît de mari că trebuia să se înceteze orice nouă încercare importantă. 12 divizii, dintre care 10 germane, nu putuseră să treacă de 5 divizii și jumătate ale românilor. Drumul Iașilor rămîne închis".

La 3 septembrie, după 28 de zile de lupte sîngeroase, înaltul comandament german avînd în vedere totalul insucces, marile pierderi suferite și dezorganizarea unităților sale, dă ordin să înceteze orice ofensivă".

Comentarii și traducere de

I. STAVARUȘ

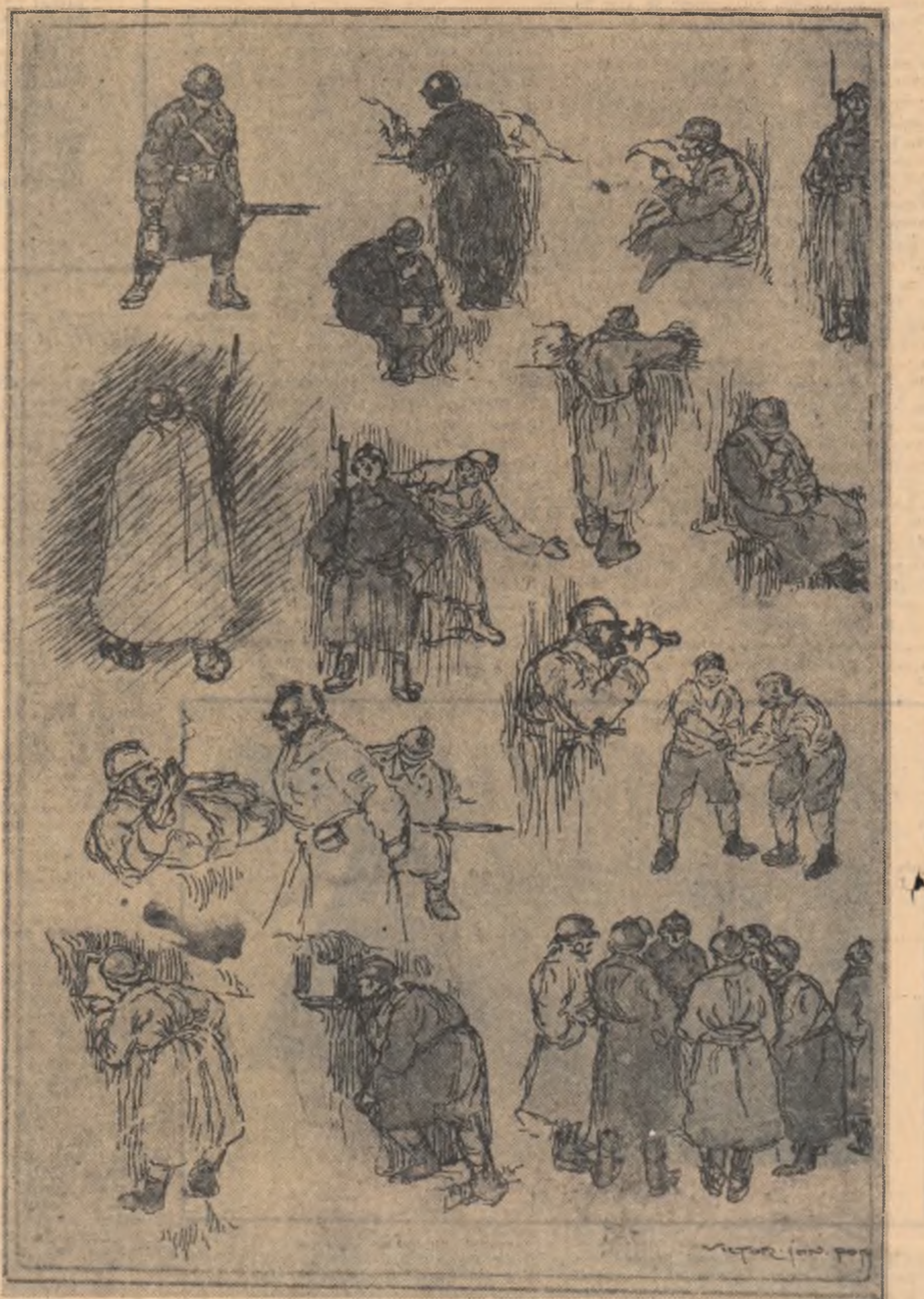

VICTOR ION POPA „Schițe de pe front" (1917)

Raymond Radiguet sau Scînteiere de meteor

Incidența frecventă a destinului tragic la zona vîrstei de aur a tinerilor creatori — ilustrată în literatura noastră prin dispariția unui Cârlova sau, mai recent, a lui Nicolae Labiș — este legată în istoria literaturii franceze din secolul XX de numele lui Raymond Radiguet.

Se născuse la 18 iunie 1903, în Parc Saint-Maur, un cartier al Parisului, ca fiu al desenatorului Maurice Radiguet. În 1909 a intrat în școala comunală din Saint-Maur, apoi la liceul Charlemagne din Paris. În timpul primului război mondial, devorează biblioteca tatălui său, savurînd moraliștii și povestitorii din sec. 17 și 18, romanele lui Stendhal și Proust, dar mai cu seamă poeziile lui Verlaine, Lautréamont...

La 6 mai 1918, deci la 15 ani, are bucuria să-și vadă publicat primul poem în *Le Canard enchaîné.*

Cum ducea în fiecare zi desenele tatălui său la redacția ziarului *L'Intransigeant*, îi mărturisește lui André Salmon că face versuri pe care i le și citește. Încurajat și sfătuit de Salmon, Radiguet ia hotărîrea care-l va conduce spre un destin excepțional: să abandoneze studiile și să se ocupe de ziaristică. Recomandat de Salmon, scrie reportaje scurte pentru *L'Eveil* și *L'Heure*, și intră astfel în cercurile intelectuale și literare ale Parisului din 1918. Savurează noua poezie, în special pe Guillaume Apollinaire și pe Max Jacob, cărora le trimite cîteva din poemele lui. Dacă primul le-a primit bănuitor, găsind în ele asemănări cu *Les Alcools*, cel de-al doilea este de-a dreptul entuziasmat și între el și Radiguet se leagă repede o prietenie foarte strînsă.

Într-o seară din 1918, face cunoștința lui Jean Cocteau. Ascultîndu-i poemele, Cocteau este entuziasmat și-l prezintă prietenilor săi și în toate cercurile pe care le frecventează. În aprilie 1920, pleacă împreună într-o călătorie de cîteva luni și, la întoarcere, își adună toate poemele într-o culegere ce va purta titlul *Les Joues en feu*. Plecînd din nou împreună cu Cocteau la Piquey, aproape de Arcachon, în cursul șederii în acest mic orășel de pescari se inspiră din aventura trăită cu cîțiva ani în urmă și scrie romanul care-l va consacra: *Le Diable au corps.* Perioada tatonărilor ia astfel sfîrșit, Radiguet descoperindu-și, la vîrsta de 17 ani, adevărata vocație: proza.

Tot datorită lui Cocteau, editorul Bernard Grasset, după ce ascultă lectura primelor pagini din *Le Diable au corps*, se oferă cu entuziasm să-l publice, asigurîndu-i un venit lunar care îi va da posibilitatea să se consacre numai scrisului. La începutul lui 1923, romanul, lansat de Bernard Grasset, cunoaște o popularitate extraordinară care face ca mantia gloriei să învăluie într-o noapte pe tînărul scriitor. Evenimentul este caracterizat ca *Explozia unei bombe întîrziate după încheierea armistițiului*, iar autorului de 17 ani, i se acordă premiul *Nouveau Monde.*

„Era un adolescent fără tinerețe, fără exuberanță, fără iluzii", scria Camille Aymard. „Îmi aducea aminte de acei tineri literați chinezi care la 20 de ani poartă pe masca figurii lor fără vîrstă urmele unei bătrîneți precoce".

Viața lui Radiguet, stăpînită de disciplina muncii, îi dă posibilitatea să termine al doilea roman, începînd în 1922 la Lavandou, pe malul însorit al Mediteranei, în timpul unei vacanțe petrecute tot cu Cocteau: *Le bal du comte d'Orgel.* Dar prima corectură a romanului o va face cuprins de frigurile unei febre tifoide ce-l va răpune. Romanul va apare după moartea lui. La 12 decembrie 1923 se stinge, înconjurat de familie și de prietenii intimi, fără să cunoască succesul apariției celui de-al doilea roman, o capodoperă a literaturii franceze moderne.

„Se simțea stingher pe pămînt și căuta să se îndepărteze de el cît mai repede. A găsit un pretext oarecare, o febră tifoidă, pentru ca să-l părăsească", notează Jean Cocteau într-un articol apărut în *Les Nouvelles Littéraires* la 15 august 1925.

Opera lui Raymond Radiguet poartă amprenta unei prospețimi și spontaneități miraculoase, dublată de o maturitate stranie. În poezie s-a ferit să participe la aventura dadaistă, care nu ia amploare decît în momentul cînd el abandonează genul. Poemele sale din 1921 ne înfățișează un adolescent pudic, dușman al sentimentalismelor.

Le Diable au corps, această „dramă a pre-anotimpului inimii", a demonstrat că, avînd capacitatea de a se elibera de toate înrîuririle exercitate disparat, autorul a izbutit să producă o operă lucidă, sobră, cumpătată și de gust. Ea pare a fi produsul unui povestitor clasic și al unui moralist comparabil cu M-me de La Fayette sau cu La Rochefoucauld.

Radiguet a contestat întotdeauna faptul că ar fi scris o confesiune: „Romanul cerînd un relief pe care rareori îl găsești în viață, este normal ca tocmai o falsă autobiografie să pară cea mai adevărată" spunea el.

Cu *Le bal du comte d'Orgel* tehnica sa se perfecționează, izbutind să integreze trei arte diferite: aceea a psihologului, a moralistului și a clasicului. Personajele cîștigă alte adîncimi, culoarea locală este admirabil realizată, deși autorul nu văzuse niciodată locurile descrise (insula Martinica).

Și aici, adevăratul domeniu pe care Radiguet îl stăpînește în mod integral este acela al pasiunii. Clasicismul său, de o aparentă răceală marmoreeană, acoperă un torent de lavă.

Locul pe care-l ocupă Raymond Radiguet în istoria literaturii franceze este acela al unui fenomen clasic într-o perioadă de cubism. Așezarea lui în galeria nemuritorilor nu este surprinzătoare; mai străbat încă și astăzi ecourile înrîuririi pe care acest tînăr de 20 de ani a exercitat-o asupra unor spirite cum a fost acela al lui Jean Cocteau. „Încercam prin Radiguet — spunea acesta după moartea lui, într-o scrisoare adresată lui Henri Massis, în august 1924 — e experiență pe care piesele mele năclăite m-ar fi împiedicat să o desăvîrșesc singur... sufăr... rămîn vlăguit în mijlocul unui vid de moarte, pe ruinele unei uzini de cristal".

Refuzînd să dea curs „exploatării literare" caracterizată prin acel „mal du siecle" din 1920, Raymond Radiguet s-a străduit să refuleze lirismul și țipetele adolescenților de seama sa, substituindu-le o conștiință lucidă, ordonată, fără ca prin aceasta să înceteze o clipă a fi contemporan cu gîndurile, imaginile și emoțiile momentului.

Dîra lăsată de acest meteor a fost admirabil exprimată de cuvintele cu care l-a descris Joseph Kessel: „N-am mai întîlnit niciodată — și nu este vorba de nici o hiperbolă — o asemenea siguranță de judecată, o gîndire atît de originală, aparent îndrăzneață, dar pătrunzătoare și fecundă în esență despre oameni, medii înconjurătoare, scriitori morți sau vii; fraza sa scurtă, densă, ilumina, făcea să se deschidă larg acea ferăstruică prin care se pătrunde în adîncul sufletelor".

Și poate că cel mai valoros omagiu adus acestui meteor este cuprins tot în cuvintele lui Cocteau: „Spre deosebire de metoda epocii noastre, cînd geniul se afișează, Raymond Radiguet folosea geniul său pentru a da impresia că nu-l are".

MIHAI ATANASESCU

RAYMOND RADIGUET

Cu privire la primul meu roman „Le Diable au Corps"

S-ar putea socoti că ar fi fost decent, pentru autorul Dracului în trup, ca el să deplîngă zgomotul acesta în jurul unui roman înainte să i se fi dat publicului posibilitatea de a-și forma o opinie. Sînt, totuși, hotărît să nu mă scuz. Bine-nțeles, moda se schimbă. Cine știe dacă aceea de mîine nu va fi, pentru tînărul scriitor, de a se plînge de activitatea, de entuziasmul editorului său? Lucrul e, astăzi încă, destul de nou ca să nu ne mîhnească. Așa fiind, departe de a imita anumite nobile pudori, nu pot decît să-mi exprim recunoștința, nu atît în numele meu personal cît mai ales în cel al unei generații căreia i se acordă facilități necunoscute de celelalte mai în vîrstă...

Fără îndoială, în cazul de față, autorul se simte oarecum jenat de a se vedea preschimbat în copil minune. Dar (să mi se ierte îndrăzneala) greșeala nu e, oare, a tuturor acelora care vor să vadă un miracol, ca să nu spunem o monstruozitate, în cuvintele acestea: un roman scris la șaptesprezece ani. E un loc comun, și, prin urmare, un adevăr, de loc neglijabil, că pentru a scrie un roman trebuie să fi trăit. Dar ceea ce aș vrea să știu e la ce vîrstă ai dreptul să spui: „Am trăit". Acest trecut definit, nu implică, în mod logic, moartea? În ceea ce mă privește, eu cred că la orice vîrstă, și din cea mai fragedă, ai trăit și totodată începi să trăiești. Oricum ar fi, nu mi se pare un lucru prea impertinent de a-ți revendica dreptul să-ți utilizezi amintirile anilor dintîi, înainte ca să fi sosit cei din urmă. Nu pentru că am osîndi farmecul puternic de a vorbi despre auroră, în seara unei zile frumoase, dar oricît ar fi de deosebit, interesul nu e mai mic dacă vorbești fără a mai aștepta să se facă noapte. Credeam, de altfel, că în timpul războiului, tineretul își recîștigase puțin din prestigiul său pierdut. Să nu fi fost nimic? Simți, dacă te gîndești un pic, destul dispreț față de tineri că se miră fiindcă unul din ei scrie un roman.

Va mira, oare, faptul că într-o carte despre adolescență nu se întîlnește de loc acea faimoasă „neliniște" atît de la modă de cîțiva ani? Dar pentru eroul Dracului în trup (care cu toată folosirea lui „eu" n-ar trebui să fie confundat cu autorul), drama e altundeva. Această dramă se naște mai mult din circumstanțe decît din eroul el-însuși. Se pot vedea libertatea, timpul slobod, formînd pe un băiat, ucigînd pe fată. Acest mic roman de dragoste nu e o confesiune, și mai cu seamă în clipa cînd pare mai mult să fie una. E o meteahnă cu mult prea omenească aceea de a nu crede decît în sinceritatea celui care se acuză; or, romanul, cerînd un relief care se găsește rar în viață, e firesc ca o falsă autobiografie să fie tocmai cea care pare mai adevărată.

Sfaturi marilor poeți

Sensul cuvîntului prețios a fost denaturat. Destul de vinovată de aceasta fu domnișoara d' Angennes. Aurul e prețios, poezia e prețioasă, și prețioasă, în mod necesar, banalitatea pe care stilul nostru o reabilitează.

„Mai presus de orice, fii original" ne învață d. Albalat. E adevărat că profesorul acesta nu pretinde să formeze decît scriitori mari. Ar trebui să-i ai de elevi. Sfaturile se adresează întotdeauna mediocrilor. Mi-nchipui lesne singurătatea spiritelor superioare care nu le primesc niciodată. Ar fi educați în răspăr cu d. Albalat. Căci lecția sa duce fie la Edmond Rostand, fie la sub-dadaism. Acest continuu efort de originalitate, de grimasă, care face slăbiciunea așa-ziselor poezii moderne e întîlnită la fiecare hemistih al autorului lui Chantecler.

„Siliți-vă să fiți banali", am recomandat noi marelui poet. Căutarea banalității l-ar feri de bizarerie, întotdeauna detestabilă. (Această bizarerie care ni-l strică adesea pe Rimbaud, nu se întîlnește niciodată la Ronsard). Dar vai de poeții fără personalitate care ar urma sfatul nostru. Ce ar putea să cîștige ei arătîndu-se goi?

Mallarmé, foarte original, e foarte rar bizar. Mai aproape de noi, un Apollinaire, pare, la prima vedere, a împlini condițiile cerute. Nuanțe delicate: Apollinaire nu e destul de prețios. Cînd vrea să fie banal, cade în conformism. Se gîndește la un porumbel? romanța îl împiedică a se sluji ca de un lucru familiar. Dimpotrivă, dacă vorbește de un guler, nu-l transformă niciodată în poezie.

Se spune cu dreptate că adevărata eleganță nu trebuie niciodată să se facă remarcată. Dar anumite persoane bine născute o remarcă.

La fel, pentru banalitatea de care vă vorbesc. Există azi muzicieni care o poartă. Și dacă aș căuta printre poeți aș găsi: Max Jacob, Jean Cocteau. Îngăduiți-mi să tac numele celui de-al treilea, căci...

E bine să simulezi totul, și chiar pudoarea.

MAX JACOB

Spiritul lui Raymond Radiguet

Lui Jean Cocteau

Contemplați armonia firei.
O, încălzește, soare de duh, o agonie...
În nimb de curcubee giganți sînt trandafirii!
Spirit! Ți-e butoniera lumină-a înzeirii.
În aerul de geruri o muzică-a-nghețat
precum un adevăr celest:
lungi svonuri urcă-n tine și fumuri rituale
„Judecătorii, gloata, bolnavi și înrudiți!
„În mine duhul cade ca stalactite pale.
„Veci! În penumbră tremur la zorii nămețiți
„și nimbul cu salpetru dres, din fotografie,
în care se rezumă străbunii-n seminție.
Pornirile umane canonul doar le mînă,
însă rușinea ține strîns turma-n a ei lînă,
groparul lîngă groapă și orbii-n parapete.
Departe sub portaluri mari, ultra-violete,
se torturau liliecii cu largii lor compași:
Iad!! Șchiopii, și, în cîrpe prins, brațul lor ciosvîrtă,
vite ce n-au cu ele decît greșiții pași.
În lanțuri, fără lanțuri, cu salturi mari pe burtă.
Contemplați armonia firii,
dar lumea pentru tine, Raymond, avea un preț
și tronul tău în ceruri la ce imensități!
Ne preschimbai viața în adevăr celest,
în aerul cu blînde răcori diamantine.
Vegheai fără cuvinte! Și fără nici-un gest!
O, frații tăi, serafii, să steie lîngă tine.
Urci pin' la ceru-n care trăiși de la Zidire.
Tu ai trăit din Spirit și el acum te-mbie
în palide frunzișuri de foi și floare vie.
O, calmă-namorare a muzelor! Iubire!

În românește de TAȘCU GHEORGHIU

Literatura Mărăşeştilor

Într-un articol publicat la începutul primului război mondial în *Românul*, Ion Minulescu, vorbind despre „poeţi şi război“ considera participarea poeţilor la luptă ca o condiţie a poeziei eroice : „În timp de război poetul trebuie să fie soldat, după cum orice soldat devine poet în clipa cînd tunul încetează de a mai împuşca iar gorniştii sună atacul (...). Poezia mare, adevărata poezie care cîntă războiul, nu se scrie în cărţile de cetire, ci pe cîmpul de luptă...“ Poetul *Romanţelor pentru mai tîrziu*, el însuşi mobilizat pe frontul din Moldova, evoca, de fapt, în articolul citat, jertfa unui poet francez. Multe au fost însă şi jertfele scriitorilor noştri, — începînd cu poetul Mihail Săulescu şi critilul Ion Trivale — în cei doi ani de război. Cele mai impresionante poezii s-au scris, fireşte, pentru *Cîmpia de sînge a Mărăşeştilor*. Paginile acestor rapsodii româneşti se leagă de toate cîntecele de luptă şi de biruinţă ale marilor noştri poeţi din trecut, de odele cu care saluta Alecsandri independenţa, de patosul vizionar al *Srisorii III*, de *Cîntecele de vitejie* ale lui Coşbuc.

Mărăşeştii au stimulat nu numai o literatură eroică, într-un fel tradiţionalistă, turnată în fraze firesc retorice, cu sonorităţi de bronz şi alămuri, cu simetrii duale şi triale, ci chiar o literatură artistică în sensul cel mai sever al noţiunii.

O dovedesc paginile lui Mihail Sadoveanu, mobilizat la Iaşi, care publică în ziarul *România* reportaje de pe front : *Bătălia de la Mărăşeşti*, *Bătălia de la Mărăşti*, *Bătălia de la Răzoare* etc. Toate aceste pagini incandescente au fost grupate într-o primă selecţie în volumul *File însîngerate* (1917) şi reluate în 1920 în cuprinsul unei noi cărţi, *Frunza-n furtună*.

Marele poet care a fost Vasile Pârvan, într-un monumental *memorial*, conceput „în onoarea morţilor din război“ şi citit la deschiderea cursurilor de istorie antică la Universitatea din Bucureşti, la 7/20 noiembrie 1918, evocă în tonalitatea tragediilor greceşti, dar cu o viziune profund românească a vieţii, momentul istoric din care s-a născut încordarea de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti : „...Mormintele luptătorilor au rămas atunci în ţara robită (...) Pe văile dinspre Mare şi în creerii Munţilor, pămîntul Patriei, acum făcut pămînt străin, adăposti miile de morminte ale eroilor. Ei rămăseseră pe poziţii însemnînd frontul. De-acolo avea să înceapă din nou lupta, altfel Si de-abia atunci ei ar fi putut să doarmă liniştiţi sub brazda de iarbă pe care acum călca străinul...“

În *Însemnările* sale *zilnice* sau în comentariul autobiografic *O viaţă de om* (3 volume), Nicolae Iorga prezintă războiul cu durităţi şi revolte ; Alexandru Vlahuţă, refugiat pe atunci în Moldova, ducîndu-şi în căruţă, prin noroaie şi lapoviţă, manuscrisele proprii şi tablourile lui Grigorescu, a prezentat mai ales *Zilele de durere* ale războiului, luminate însă de flacăra unei nădejdi în care scriitorul credea cu nestrămutare : „M-ai învăţat, durere, ce e să ai o ţară. / Şi-n inima-mi rănită adînc ţi-ai scris cuvintul : / Cu sînge şi cu lacrimi va să frămînţi pămîntul. Din care-aştepti viaţa cea nouă să răsară.“

Chiar şi un poet ca Ovid Densuşianu în a cărui revistă, *Viaţa nouă*, propulsoare a simbolismului într-o formă neoclasică, nu s-au publicat poeme patriotice, concepe o *Heroica* în versuri albe, dedicată eroilor de la Mărăşeşti ; „Ca rîuri ce în fluvii se adună, / Nenumărate drumuri mici şi întunecoase / De-odată într-un singur drum s-a prefăcut. / Şi drumu-i larg ca drumuri ce se taie / În începuturi epice de lumi / Şi-i luminos, în infinit, ca o văpaie / De gînduri ce vestesc minuni / În el s-au întîlnit / Şi răsăritul şi apusul / Şi miazăzi şi miazănoapte / De peste tot s-au revărsat puhoaie de viaţă / Şi-n ochii acelor ce merg s-ajungă sborul / Nădejdilor plecate înainte / Luceşte îndrăsneala care-nghiaţă“. Fără profetizări retorice. Densusianu ridica momentului istoric al Mărăsestilor un monument de gînduri şi de flăcări.

Epopeea Mărăşeştilor i-a inspirat lui Goga o poezie de un simbolism protestatar în care victoria de acum 50 de ani era explicată în primul rînd prin jertfele soldaţilor ţărani ; în acest *Cîntec al cămăşii* se condensează o revoltă gemută, în care Mărăseştii sînt apoteza unei mari biruinţe româneşti : „Şi-n drumul greu cum mă păştea duşmanul / Mi s-au vîndut iţarii şi sumanul / Numai pe mine m-au iertat ciocoii... / Azi cum mă vezi, săracă, nelăută. M-am zdrenţuit, sînt galbenă şi neagră / Şi-n goana mea de toţi nepricepută / M-am pomenit netrebnică şi ruptă. / Dar totuşi, poate-ţi mai aduci aminte / Că suptă-aşa de foame şi de boală, / Ca un drapel de-nfricoşată luptă / Pe cînd era bătaia mai fierbinte / Eu sfîrtecată tragică şi goală. / Am invadat tranşeele nemţeşti, / Am dat asalt în cîmp la Mărăşeşti.“

Generalul Eremia Grigorescu pe front — 1917

Rapsozi ai marelui moment, a căror operă nu s-a stins definitiv în neant, sînt însă poetul bucovinean G. Rotică şi bîrlădeanul G Tutoveanu.

G. Rotică, discret poet erotic, devine un cîntăreţ înflăcărat al întregirii naţionale. În volumul său, *Cîntarea suferinţei* (1916—1917), face o monografie spirituală a eroismului românesc din acest război ; oasele morţilor, semănate pe cîmpuri, devin „fluiere sfinte, prin care-şi strigă dreptul pămîntul strămoşesc“, ruga poetului se îndreaptă către Zamolxe, iar elanul vechilor daci e chemat în piepturile luptătorilor de acum. Remarcabilă, în acest ciclu, este poezia *Ziua de la Mărăşti*, prima etapă a deslănţuirii energiilor eroice româneşti din august 1917 : „Prea grea fu încrederea şi, cine ştie, poate / Ne-ar fi strivit povara la drumul jumătate, / Dacă-n acele zile de lacrimi necurmate. / Cînd nu eram o ţară ci numai un convoi, / N-ar fi gemut şi ziua de la Mărăsti în noi“

Volumul de *Balade* (1919), reprezentativ pentru cariera poetică a lui G. Tutoveanu, e aproape un jurnal liric de front, cu dense evocări ale momentelor de răscruce din istoria patriei : „Cum urlă-n brazi şi vijiie zăpada / Cînd o topeşte soarele de mai, / Asa s-aruncă, valuri din Posada. / Moşnenii duşi pe urma unui crai. // Din codri-adînci îşi năruie fugarii, / Culcaţi pe-oblînc năprasnicii munteni, / Şi se ridică stoluri sulitarii / De la Rovine şi Călugăreni. *Încinge-ţi spada*. Pentru eroii de azi, cuvintele odei devin incandescente ; pe umerii lor se reazimă „cerul ţării“, ei sînt nădejdea neamului, „furtună, trăznet, arşiţi, vijelie“. Lor li se cere : „Mînaţi-vă spre Milcov, pădurile de ulmi / Mînaţi-vă furtuna de suliţi şi de flinte ! / Mînaţi-vă noianul de vulturi şi pe culmi ! / Mînaţi-vă spre Milcov, cenuşa din Morminte !“

Alături de versurile lui Tutoveanu trebuie amintită *Odiseia bătăliei de la Mărăşeşti* de Ion Dragoslav.

Deviza generalului Eremia Grigorescu, comandant al trupelor româneşti din dispozitivul Mărăşeşti-Oituz, „*Pe aicea nu se trece !*“, a devenit subiectul poemului dramatic cu acelaşi titlu de Corneliu Moldoveanu şi Mircea Dem. Rădulescu, reprezentat pentru întîia oară pe scena Teatrului Naţional din Iaşi la 10 mai 1917. Dar adevărata premieră a piesei a avut loc la 19 august 1917, ziua marei încleştări şi a marei biruinţi româneşti. Cîteva replici din finalul poemului conservă cu fidelitate starea de spirit a momentului : *Brazdă :* Noi sîntem stăvilarul care opreşte-n drum / Puhoaiele barbare... *Fruntea :* Noi sîntem doar credinţa ! *Ciungu :* Noi sîntem jurămîntul ! *Crăiasa :* Voi sînteţi biruinţa ! *Paltin* (Toţi privesc spre fund): Priveşte-l sus pe stîncă, neadormit străjer / El care reprezintă divizia de fier / Menit ca să oprească oştiri înfometate / Din pieptul lui ridică zid aprig de cetate / De veacuri stă acolo... Nici glonte, nici obuz. / Nu poate să-l clintească... Lozinca la Oituz / S-o spună cel ce şade ne-nfricoşat şi rece / Sub fulgere şi vifor... *Santinela :* Pe-aicea nu se trece !“

Fără o circumstanţiere geografică, poeziile de război ale lui V. Voiculescu (*Din Ţara Zimbrului*) ridică apoteza acestui moment : „O ţara mea, tu culme-ncremenită / De-atîta sînge roasă şi brăzdată. / Azi, din adîncuri, grea şi neclintită / Te-nalţi în slăvi, mai sus ca niciodată !“

Dar numărul scriitorilor care-au participat la luptele de la Mărăşeşti sau care-au scris despre Mărăşeşti e mult mai mare : Printre ofiţerii citaţi pentru acte de eroism la Muncel şi Mărăşeşti se află şi studentul din anul al II-lea al Facultăţii de Drept din Bucureşti, Gh. Mihăiescu, afirmat mai tîrziu ca mare prozator : Gib I. Mihăiescu. Mărăşeştii sînt prezenţi în *Floarea de oţel* a lui Victor Ion Popa, în nuvelele patetice ale lui Alex. Sahia, în monumentul lui Oscar Han, în desenele lui D. Ghiaţă sau Ştefan Dimitrescu.

Parafrazînd pe Lucian Blaga, din *Hronicul şi cîntecul vîrstelor*, putem spune că pentru marea epopee a Mărăşeştilor în care s-a hotărît soarta războiului de întregire naţională, pregătirea sufletească a luptătorilor se făcuse vreme de sute de ani : În spatele lor coborau prin vreme plăieşii lui Ştefan, suliţarii lui Mihai, oltenii lui Tudor, opincarii lui Horia, moţii lui Iancu, dorobanţii de la Plevna...

EMIL MANU

Poezia lui Dimitrie Stelaru

În *Ora fantastică* (1942), volum prefaţat de E. Lovinescu (inclus şi în *Mare incognitum*), dar şi în placheta de debut, intitulată dostoevskian *Preamărirea durerii* (şi semnată, nu mai puţin semnificativ, D. Petrescu-Orfanul), Dimitrie Stelaru, a cărui apariţie pe scena liricii noastre produsese senzaţie, se arăta a fi unul dintre acei — poate ultimul din literatura noastră — „poetes mauditis“ revoltaţi, purtînd pe frunte cununa suferinţei şi în suflet nostalgia cerului şi a unei lumi mai bine rînduite. Scriitorul se asemuia, de altfel, unui nou Christos „scuipat, bătut, alungat“ (*Prea tîrziu*), se socotea profet şi înger vagabond, invoca pe Verlaine („ciudatul meu zeu şi prieten“), pe Byron şi pe Panait Istrati, şi-şi destăinuia, mimînd pluralul majestăţii, condiţia de paria : „Noi, Dimitrie Stelaru, n-am cunoscut niciodată Fericirea / Noi n-am avut alt soare decît Umilinţa ; / ... / Ne-am răsturnat oasele pe lespezile bisericilor, / Prin păduri, la marginea oraşelor — / Nimeni nu ne-a primit niciodată, / nimeni, nimeni... / ... / Marii judecători ne-au închis / Stăruind în ceaţa legilor lor ; / Pe frunţile noastre galbene au scris : «Vagabonzi, hoţi, nebuni. Lepădaţii noroadelor. / Casa lor e temniţa. Puneţi lacăte bune fiarelor» (*Înger vagabond*). Aproape toate poemele sale nu sînt altceva decît expresia acestei condiţii şi a nădejdii că odată şi odată lucrurile se vor schimba : „Dar lasă, Dimitrie Stelaru, mai lasă ! / Într-o zi vom avea şi noi sărbătoare — / Vom avea pîine, pîine / şi-un kilogram de izmă pe masă“ (*Ibid.*)

Poezie cu reminiscenţe, s-ar zice, din Villon şi Rimbaud, din Poe, Baudelaire, Lautreamont şi Verlaine, cu ecouri din Macedonski şi Bacovia, vorbind romantic despre soarta geniului neînţeles, despre umanitatea înjosită, despre cei săraci, goi şi flămînzi, despre neomenia şi vremelnicia celor bogaţi şi atotputernici, — poezie, fireşte, a tavernelor, a alcoolurilor, a mizeriei şi a inconformismului anarhic, *Ora fantastică* releva, în literatura epocii, un univers şi o problematică de acută noutate. Originalitatea ei nu consta doar în acele (evident, nu lipsite de sens şi mai ales de dramatică sinceritate) „jelanii de mucenic al umilinţii şi al declasării“ (respinse de Lovinescu) şi nici doar în „strania simplicitate muzicală a versurilor de scurtă respiraţie, pure, fără noroiul vieţii“, în „capacitatea de expresie“ ori în „înălţarea spirituală“, remarcate ca specifice de acelaşi Lovinescu, cît în viziunea halucinantă a poetului, înrobit de teluric şi însetat de uranic, figurînd, într-un joc insolit de umbre şi lumini, zbaterea cotidiană a unui suflet torturat de întrebări şi nelinişti, „trestie sfîşiată de vînt / în mijlocul mlaştinei rîioase“ (*Taverna*), trăind între real şi imaginar, cînd ca un Dumnezeu cu împărăţia „răpită de duhul înşelăciunii“ (*Atul*), cînd ca un visător cu gîndul sedus de imaginea ipotetică a unor cetăţi îndepărtate „singure în străluminarea lor / şi eterne“ *Cetăţile albe*). Totul stă, la el, sub semnul tragicului, al morţii, al nopţii, al himerelor, dar şi sub acela, complementar, al enigmaticei Eumene, simbol complex al dragostei, al purităţii, al iluziei, al transcendentului, al veşniciei. Scăldat parcă din toate părţile de apele Styxului şi de neguri, straniu, fabulos, confuz, infernal, încrîncenat, lăvuitor, universul lui Dimitrie Stelaru sugerează, în *Ora fantastică*, şi dezagregarea, dar şi iminenţa unor geneze anunţate de subterane mişcări răzvrătitoare. Poetul, el însuşi (în felul său) un răzvrătit, crede, dealtminteri, în luminile interioare ale omului şi în puterea minţii (care îl îndumnezeiesc) şi le reliefează mereu, văzînd în ele calea salvării. Un poem de rară (la Stelaru) transparenţă, cum e *Plecare*, capătă, în acest context, valoare programatică : „Să pornim cu furtunile peste ceaţa apelor —/ Să coborim, să ne tîrîm spre porturile împînzite. / Vino umbră : vom întîlni steaua Geniului, / Universală, nimbînd pînzele noastre rănite. // Fiordurile de sidef, lunatice, ne vor arăta / Tărmul incendiar al Gîndului. / Vino umbră : inima noastră să n-o aşezăm / Ca toţi muritorii în patul pămîntului“. Nu mai puţin programatic apare, în aceleaşi raporturi conexionale cu celelalte poeme din anii *Orei fantastice*, şi *Omul nou :* „Omul nou l-am văzut ieşind din pămînt într-o dimineaţă ; / Avea fruntea albă iluminată de altă viaţă — / Îmbrăţişă orizontul, întîmpinat de soare, / De soarele unei lumi neînşelătoare, / Omul nou nu era nici sclav, nici împărat, / Era Om“

În ciuda celor cîteva motive obsesive ce-i polarizează inspiraţia, Dimitrie Stelaru se vădea a fi un poet *spontan*, în stare să metaforizeze pe teme diverse, investigînd nu numai laturi ale condiţiei sociale şi morale a individului, ci şi zonele tulburi, incerte, obscure ale vieţii sufleteşti, stările de spirit fugare, vagi, imponderabile, în tradiţie simbolistă şi uneori suprarealistă, încît a-l defini printr-un număr restrîns de dimensiuni şi note, înseamnă, de fapt a-i mutila personalitatea. Poezia lui, inclusiv cea adunată în masivul şi izbitor de inegalul ciclu *Mare incognitum* (din care un însemnat număr de texte par a fi simple bruioane), departe de a prezenţa, în ansamblul ei, fizionomia unei hărţi lirice unitare, echilibrate, străbătută de izobare şi de izoterme (constatarea nu are caracter axiologic), dă dimpotrivă impresia unui caleidoscop în care formele, culorile, sensurile, punctele au autonomia unor unicate, transcriind emoţii parcă irepetabile.

O excepţie există, totuşi. E capitolul *Inedite-Antirăzboinice* unde substanţa lirică se organizează în jurul aceluiaşi sentiment fundamental, iar expresia, întemeiată ca de obicei pe metafore şi pe corelaţii, tinde consecvent spre cristalizări inechivoce. Nu s-ar putea spune că Stelaru ar avea despre război o viziune aparte, individualizatoare, de tipul celor identificabile în poemele lui Arghezi, Beniuc sau Caraion, şi nici că ar dezvolta vreo direcţie tradiţională în literă, să zicem, camilpetresciană. Ceea ce dă unitate ciclului nu e atît concepţia, cît sistemul de reacţii sentimentale, izvorît din revoltă, durere şi speranţă, ca în *Bocet în amurg :* „Cînd apune soarele / întreb vîntul cu o mie de ţipete / şi din toba nopţii îmi răspund arme, / îmi răspund şerpi evoluaţi, / săbiile fără vertebre ale civilizaţiei. / Trupul nu mă mai primeşte / apa nu mă mai îneacă / nu mai e nici o inimă pe pămînt / parcă dau cu pietre în lună“ ; ca în *Liturghie :* „Binecuvîntat de moarte, fie-i numele şters / din univers / Pîine şi stele vom avea cît / numele îi va fi urît / nici bufniţa nu-şi amintească / de svastică / Amin“ ; ca în *Războiul :* „L-am văzut din pămînt şi din mări ieşind — / Avea mii de ochi, ca aripi de argint în pletele vînturilor / Muşca sîngele soarelui şi cutremura munţii. / Sub norii vineţi cînta moartea / Şi nările lui adulmecau flăcăii lumii. / I-am văzut braţele de tun peste pînza meridianelor, / Înspumat alerga printre zodii / Vestind o istorie a deznădejdii, / O istorie cu învinşii geografiilor arse“ ; sau, în fine, ca în *Petale albe*, unde imaginea femeii „cu părul învelit de vis alb“, bătînd la poarta lumii, simbolizează pacea : „E atît de înaltă că soarele / îi sărută rotocoalele ochilor, / păsările îşi întorc legănarea / spre arcurile umerilor ei de petale albe — / nici vîntul nu tace cînd vine femeia / cu părul învelit de vis alb. / Între gene a scăldat multe lacrimi / dar mîinile îi sînt prinse de om. / unghiurile mărilor ard între degete / cînd îşi frînge trupul alb. // Jur-împrejur războiul caută sînge, / e un vuiet de giulgiuri, / în arbori stă moartea, / în galopul stins al apelor — / toate pietrele sînt nimbate de sînge / şi orbitele cu plantaţii de şerpi. // Femeia cu părul învelit de vis alb / nu-şi pierde străfundul durerii în ea ; / ca o zeiţă a timpului nou / aleargă prin hărţile inimilor căutînd, / căutîndu-se, risipind petale albe“.

Mare incognitum (cuprinzînd peste patru sute de poeme, majoritatea de mici dimensiuni) dezvoltă îndeosebi tendinţe şi motive afirmate şi în *Ora fantastică* sau în *Oameni şi flăcări* (1963). Definindu-se ca o realitate „mereu tulbure“ şi nu îndeajuns de înţeleasă, lunecînd „sub arcadele cerului“, etern însetat „de nimic şi de veşnicie“, de înălţimi şi de adîncuri, de autocunoaştere şi de cunoaştere, simte şi acum o atracţie particulară spre comentarea propriei condiţii umane şi mai ales spre relevarea a ceea ce titlul ciclului denumeşte simbolic „marea necunoscută“. Marea aceasta indică suprafeţe infinite, spaţii fără hotar, profunzimi abisale, aparţinînd şi universului obiectiv, concret, dar şi celui sufletesc, alcătuit din straturi suprapuse, explorabile doar intuitiv. E un univers care, la Stelaru, coboară uneori în genunile istoriei, urcă altădată în negurile viitorului, cuprinde palpabilul şi oniricul, dimensiunea cosmică şi cea restrîns familiară îmbrăţişează umanitatea sau îl arată pe individ în ipostaza solitarului, desprins de tot şi de toate, trăind drama însingurării sub pavăza vieţii şi a morţii, încît poate exclama : „Sînt atît de singur în lume / Ca un Dumnezeu fără cer / Fără oameni şi fără dragoste / Cum numai eu sînt. / Femeia care vindea opium / A căzut lîngă un arbore flămînd. / Sînt atît de singur, dumnezeule, / Că-mi aud rădăcinile / Cum se-ntorc în pămînt. — / În pămînt şi-n moarte“ (*Singur*). Dar şi mai des în *Mare incognitum* poetul se integrează în elanul universal, trăind sentimentul dăruirii, simţindu-se, ca în *Aici*, „mereu liber pe pămînt şi în el / mereu înflorit în oameni şi în rodii / sănătos, bogat şi zeu“, ştiind, ca în *Pe cine să premăresc ?* că versul lui, cîntecul lui „e plin de sevă şi înalt, / mai înalt decît munţii — / mai înalt decît munţii“.

Poet prin predestinaţie, cum îl numeşte Eugen Jebeleanu (cel ce, acum trei decenii i-a sugerat atît de elocventul pseudonim), Dimitrie Stelaru e în continuă efloroscenţă lirică. *Mare incognitum* conţine, e adevărat, alături de piese remarcabile sub raport artistic, şi altele care, la o mai severă exigenţă, ar fi trebuit lăsate în caietul cu manuscrise. Diversele cicluri ale culegerii pun însă în lumină o sensibilitate mereu proaspătă, chezăşie neîndoielnică şi a unor succese viitoare.

AUREL MARTIN

DICŢIONAR
DE ISTORIE
LITERARĂ
CONTEMPORANĂ
(addenda)

Mariana Dumitrescu

S-a născut în 1924, în Bucureşti. A absolvit Facultatea de Litere şi Filozofie şi Conservatorul de Artă dramatică ; s-a stins din viaţă la 4 aprilie 1967.

A publicat relativ puţin : volumul de debut (1942) semnat Mariana Şerban şi *Poeziile*, apărute la începutul lui aprilie 1967. Poeta era cunoscută mai ales prin *liedurile* scrise pe versurile sale (Mihail Jora, Alfred Mendelsohn ,Tudor Ciortea, Carmen Petra-Basacopol, Paul Jelescu etc). Printr-o simbolistică discretă poezia Marianei Dumitrescu traduce stări sufleteşti, probleme ale existenţei umane sau conjugă culorile cu sunetele : *Poezia* e o „vreme a culesului“, *poetul* e un „alchimist“ care „preface lacrimile-n poezie“, artistul de cuvinte e un „mozaicar bătrîn“ care împietreşte „în turnuri prelungi, Crini duroşi, / Sau toamne de-o zi...“

Închise în ultima carte, proiectată ca o sinteză a două decenii de neclamate ore de vis, jocurile, incertitudinile şi întrebările Marianei Dumitrescu, oferă pagini de poezie ajunsă la „vremea culesului“ pe care „ora de zăpadă“ a morţii le-a dat pradă „Recelui cataclism al categoriilor, / Cînd timpul se preface-n volume...“

E. MIRONESCU

Nicolae Dunăreanu

S-a născut la Galaţi, la 29 august 1881. Urmează studiile secundare în oraşul natal şi la Iaşi. Prin N. N. Beldiceanu cunoaşte pe Mihail Sadoveanu, pe atunci elev la Liceul Naţional şi proaspăt debutant. Publică versuri în revistele vremii. Se angajează pe un vapor de comerţ şi cutreieră o parte a lumii. E numit apoi profesor de educaţie fizică la Alexandria. Devine colaborator la *Sămănătorul* cu schiţe şi nuvele. E transferat apoi ca profesor la Tulcea. După primul război mondial se stabileşte la Bucureşti. Volumele sale (*Chinuiţii* 1907 ; *Răsplata*, nuvele, 1908 ; *Nuvele şi schiţe*, 1908 ; *Din împărăţia stufului*, 1914 ; reeditări : *Nuvele şi schiţe*, 1952 ; *Oameni şi fapte*, 1961) sînt inspirate, în genere din viaţa tenebroasă a oamenilor din Deltă. Nuvela *Oameni din deltă* ,de pildă, e un tablou sumbru şi superstiţios al vieţii pescarilor lipoveni. Altă scriere e vijelioasa povestire *Din împărăţia stufului* (care dă şi titlul unui volum), drama unei iubiri sălbatice, parcă desprinsă din cadrul legendelor nordice. Un lup urlă îngrozit de apele care ameninţă grindul, adăpostit sub burta unui cal, la fel de înspăimîntat de înec (*În Deltă*).

Se vădea deci un talent al forţelor primare, cu observaţia de multe ori fină. După 1915, prozatorul publică din ce în ce mai puţin, ajungînd pînă la o totală tăcere. Ascensiunea violentă a scrisului lui M. Sadoveanu a eclipsat pe mulţi dintre foştii colaboratori ai *Sămănătorului*. Spirit puţin inventiv (ca Brătescu-Voineşti), N. Dunăreanu pare a se fi supus fatalităţii. Puţinele pagini pe care le-a realizat, i-au asigurat totuşi autorului un loc în istoria prozei româneşti de la începutul sec. XX.

ŞERBAN CODRIN

Dan Duţescu

Născut în Bucureşti, la 21 oct. 1918, a absovit secţia de limba engleză a Facultăţii de litere şi filozofie, devenind apoi el însuşi cadru didactic la această secţie. În 1964 şi1965 a funcţionat ca profesor de limba română la Universitatea din Londra. În prezent duce o intensă activitate pedagogică : este lector la Catedra de limbă şi literatură engleză a Institutului de limbi străine şi autor de manuale (dintre care Învăţaţi limba engleză fără profesor, scris în colaborare cu Leon Leviţchi, a ajuns la a 4-a ediţie),

Dan Duţescu desfăşoară, o bogată activitate de traducător atît din limba română în limba engleză (Camil Petrescu, A man amongst men), cît şi din limba engleză în limba română (Chaucer, Poveştile din Canterbury ; James Aldridge, Pagini alese ; Jack London, Lup Larsen ; Shakespeare, Teatru, Opere alese şi, frumoasa antologie bilingvă Shakespeare, alcătuită împreună cu Leon Leviţchi.) Dan Duţescu este şi un îndrumător atent al tinerei generaţii de traducători. Studenţii săi prezintă, în cadrul cenaclului de traducători „Tudor Vianu“ al Institutului de limbi străine, traduceri îndrăzneţe şi utile (de pildă, W. Tennessy în limba română sau Arghezi în limba engleză).

H. GRĂMESCU

(Urmare din pag. 1.)

Pagini de epopee

rul aştepta conform tratatului, de la trupele aliate, ce se aflau la Salonic, armata română s-a văzut silită să se retragă în luna decembrie, după o eroică apărare şi după sîngeroase bătălii, pe linia Galaţi, Siret, Putna, Oituz. În spatele acestei linii, cu ajutorul trupelor ruse şi al misiunii militare franceze sosita în frunte cu generalul Berthelot, s-a refăcut în iarna şi primăvara anului 1917 armata română, şi s-a putut organiza, sub deviza „pe aici nu se trece“, frontul de care aveau să se izbească ca de un zid de piatră toate asalturile duşmane menite să cotropească Moldova.

În urma refacerii, trupele române dispuneau de 15 divizii de infanterie cu 15 regimente de artilerie şi de două divizii de cavalerie, la care s-au adăugat 12 escadrile de aviaţie, totalizînd 400 000 oameni. La 8 iunie 1917 efectivele armatei române aveau să se sporească cu unităţile de voluntari ardeleni, care însumau 8 000 de luptători. Aceştia vor fi ostaşii ce vor intra în istorie sub numele de eroii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

Pentru a preîntîmpina invazia proiectată de inamic, Marele cartier general român a luat iniţiativa operaţiilor declanşînd la 24 iulie, prin Armata II-a de sub comanda generalului Averescu, atacul împotriva tranşeelor germane de la Mărăşti, cu intenţia de a izgoni pe duşman din ţinutul Vrancei şi de a elibera apoi teritoriile cotropite. Considerată de comandantul german ca inexpugnabilă, poziţia de la Mărăşeşti, care se întindea între măgura Caşinului şi dealul Momîiei a fost cucerită de trupele române, după lupte corp la corp, într-o singură zi, determinînd retragerea generală a inamicului pînă dincolo de Valea Putnei. Au fost eliberate 30 de localităţi printre care, Soveja, Rucăreni, Dragoslavele, Negrileşti, şi au fost făcuţi 2 793 prizonieri.

Victorioasa ofensivă a fost oprită însă din ordinul Marelui cartier general îndată după obţinerea acestor strălucite succese, fiindcă pe frontul din Galiţia armatele ruse au fost constrînse a se retrage din faţa austro-germanilor, retragerea lor punînd în pericol flancul de nord al Moldovei. M Sadoveanu care a asistat la bătălie, relata la 30 iulie 1917, prin ziarul *România* de la Iaşi, că atacul infanteriştilor români „a fost ca o lovitură de trăsnet“ ce a deslănţuit „panica în rîndurile vrăjmaşilor... Cu răcnete nebune — subliniază povestitorul — unii începură a fugi spre drumurile de scăpare cu capetele goale, aruncînd armele. Alţii înălţau braţele şi se constituiau prizonieri în masă, palizi şi tremurînd de groază“. Cu îndreptăţită satisfacţie se adresa, deci, generalul Averescu soldaţilor victorioşi după primirea ordinului de încetare a operaţiunilor, declarîndu-le : „V-aţi măsurat cu un duşman care se crede a fi cel mai tare din lume şi care nu cunoaşte ce este a da înapoi. Cu avîntul vostru uimitor, de la prima izbire l-aţi pus în toată puterea cuvîntului pe fugă. Proba este miile de prizonieri, numeroase tunuri şi enorme cantităţi de muniţii ce a lăsat în mîinile noastre“. Aceasta a fost, avea să scrie mai tîrziu N. Iorga, „prima şi adevărata victorie românească“ în timpul războiului pentru unitatea naţională.

Acţiunea de la Mărăşti, deşi oprită înainte de a se fi obţinut toate rezultatele dorite a îngrijorat profund Puterile centrale care au văzut că în 1917 România devenise un adversar redutabil şi a determinat comandamentul german să ceară lui Mackensen, comandantul trupelor de ocupaţie de la Bucureşti, să grăbească reluarea ofensivei împotriva Moldovei pentru a scoate România din luptă şi pentru a-şi deschide drumul spre grînarul Ucrainei. Ofensiva germană împotriva Moldovei, deslănţuită de-a lungul Siretului, s-a produs în zorii zilei de 6 august 1917. Operaţiunile erau conduse direct de către feldmareşalul Mackensen care, în momentul plecării sale din Bucureşti, dăduse amicilor săi întîlnire la Iaşi peste două săptămîni. La atîta aprecia faimosul spărgător de fronturi posibilităţile de rezistenţă ale frontului românesc ! Atacul său fusese combinat cu cel al corpului de armată din Valea Oituzului, comandat de generalul Gerok. Inamicul a întrebuinţat şi gaze asfixiante. În fruntea trupelor române se afla generalul Eremia Grigorescu, comandantul Armatei I-a care în 1916 apărase pasul Oituz. Lupte înverşunate s-au dat în jurul oraşului Mărăşeşti care a devenit simbolul rezistenţei României. Apărarea sectoarelor Doaga, Pătrăşcani, Panciu, Chicera, Prisaca, Muncelu, Răzoare a fost făcută cu un eroism în faţa căruia s-au sfărîmat toate încercările lui Mackensen de a urca pe Valea Siretului.

Tot atît de nefericite pentru Mackensen au fost şi luptele de la Oituz, care s-au dat între 8—24 august, şi în care au fost angajate considerabile forţe germano-austro-ungare.

Marile bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, la care au participat şi trupele ruse au avut un adînc răsunet atît în ţară cît şi în străinătate. Ele au influenţat profund rezolvarea problemelor social-economice ale ţării — reforma agrară şi votul universal — şi au avut un rol covîrşitor în recunoaşterea valorii ca aliat a României.

În timpul luptelor frontul a fost vizitat de către cei mai reprezentativi exponenţi ai ştiinţei şi ai artei româneşti în frunte cu N. Iorga, Barbu Delavrancea, Al. Vlahuţă, M. Sadoveanu, O. Goga, George Enescu şi alţii, care au ţinut în acest fel să-şi manifeste solidaritatea cu marile idealuri ale neamului şi cu vitejia ostaşilor care au izbutit să înfrîngă una din cele mai puternice armate din lume.

În Parlamentul francez s-a afirmat că „românii au înscris în istoria lumii Siretul alături de Marna, Iser şi Isonzo“, iar şefii guvernelor Franţei şi Angliei, Al. Ribot şi Lloyd George, şi-au exprimat admiraţia pentru „virtuţile eroice“ şi pentru „avîntul fără seamăn“... dovedit de poporul român. În 1920 preşedintele Franţei, Paul Deschanel, a decorat oraşul Mărăşeşti cu ordinul „Crucea de război“ Reproducem din decretul citit de mareşalul Joffre motivarea decorării: „Oraşului Mărăşeşti, nobila localitate martoră a zilelor de grea cumpănă şi a zilelor glorioase din 1917, în momentul cînd Armata română, luptînd împotriva trupelor germane superioare ca număr, printr-o rezistenţă îndîrjită a oprit o ofensivă care după speranţa inamicului, trebuia să fie hotărîtoare, şi a silit pe duşman să renunţe la luptă după pierderi grele“.

Aprecieri tot atît de elogioase au fost făcute şi de către generalul Pershing comandantul trupelor americane din Franţa, de către generalul Cadorna, comandantul armatei italiene, de către generalul rus Nicolae Monkeevitz şi de către alţi comandanţi şi comentatori militari.

Victoria românească a fost recunoscută chiar şi de către comandanţii supremi ai armatei germane, în frunte cu Hindenburg şi Ludendorf.

Vremile de epopee trăite de poporul român în timpul luptelor de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz au fost glorificate după război de numeroşi istorici, scriitori, pictori şi sculptori români, şi ele constituie o pagină dintre cele mai înălţătoare din istoria patriei noastre, o încoronare a vechilor virtuţi ostăşeşti române şi un exemplu de patriotism vrednic de a fi cunoscut şi urmat din generaţie în generaţie.

ARTE

muzică

Interferențe estetice

Nu fără temei, cu o insistență constantă, în studii, eseuri, criticii de artă, creatorii înșiși, ridicînd probleme de creație, încercînd experimente variate, prospectînd configurările artei contemporane, aduc în discuție fenomenul artei populare, fenomenul folcloric. Invocat mai ales în arta așazis „modernă“ de după începutul secolului al douăzecilea, acest concept artistic pare a dobîndi în continuare noi semnificații izvorîte din pluralitatea și pluridimensionalitatea formelor și conținutului lui șlefuit îndelungul veacurilor. Desigur nu poate fi vorba de a pleda aici pentru acele forme de creație care permit neechivoce certificate de lucrări „folclorice“. Atîtea posibilități de valorificare a unui motiv muzical popular au fost declinate cu timpul încît creatorului contemporan îi stau în perspectivă cu totul alte aspecte problematice decît realizarea unor relativ simple armonizări corale, permițîndu-i ingenioase soluții tehnice, fanteziste transfigurări de imagini sonore, creînd chiar sugestia artei abstracte, creînd sugestia unui logos universal uman fără ca fondul de bază al ethosului național să piardă din pregnanță.

Ca fapt artistic deosebit de complex, folclorul muzical a suscitat de-a lungul anilor minuțioase studii analitice, care au pus și pun în lumină diversitatea lui de genuri și specii dialectale, ineditele, concisele forme de exprimare, rafinamentul stilistic. Fiind o izvorîre dintr-o plenitudine spirituală, fiind dovada capacităților creatoare neobișnuite ale poporului, arta folclorică apare ca o fuziune intimă între inspirația poetică și cea muzicală, între prozodie, teatrul profan și plastică. Formele acestea complexe nu au de loc un caracter hibrid. Ele s-au născut într-o simbioză, într-un sincretism aproape de nealterat.

Creatorii căutători de inedite mijloace și forme de expresie, — și trebuie spus că istoria cunoaște de relativ puține ori prefaceri atît de multiple și radicale ca acelea la care a asistat în artă secolul în curs, poate și datorită influențelor folclorice, — au găsit în acest fenomen neîngrădit de canoane stilistice formale, impuse din afară, o prospețime unică, o nobilă înfiorare de imagini sonore ce depășește cadrul unui monodic cîntec, proiectîndu-se spre cele mai înalte valori estetice. Trebuie observat totuși, că o melodie populară nu poate trăi prin ea însăși, precum o încrestătură în lemn săvîrșită cu inzecită dăruire și migală, precum minunatele picturi pe sticlă sau alesături în in. Ea are o fragilitate care ține însăși de natura imponderabilă a cîntării, care se cere notată, înregistrată, captată, păstrată. Cîntarea aceea lungă cu infinite nuanțe de melancolie își pierde farmecul real cînd se desparte de creatorul-interpret popular. Nici un cultivat muzician nu o mai poate realiza la aceeași incandescență precum cîntărețul ce o doinea la asfințit de soare vătratec. Înregistrările fluierelor și frunzelor rămîn inimitabile documente de artă muzicală spontană ce se pot depozita muzeistic în fonoteci, imposibil de reprodus decît pe căi mecanice și electronice, dar posibil de transfigurat de către creatorul cult în spiritualitatea ei, făurind din acele condensate „chiote“ de elevată tensiune psihică, subiectivă și improvizată, declanșări de energii simfonice.

Enescu a înțeles și simțit această spiritualitate ca nimeni altul. Cu modestie declara : „...nu putem încă spune că avem acel parfum al decorului natal... filtrat prin geniul compozitorilor, care să distingă muzica românească... numai după ce generații de artiști se vor inspira din natura noastră, cu nopțile noastre scînteietoare, cu ciobanii care hăulescu, cu cîinii noștri care latră... se va putea spune că muzica lor are un caracter care ne este propriu“... Enescu a clamat acest „caracter care ne este propriu“ în forme unice, de la Rapsodii pînă la aceea feerică Sonată a III-a „în caracter popular românesc“, pînă la majestoasa tragedie „Oedip“ — monument creator al timpului nostru. Marele compozitor maghiar Bela Bartok, prețuitor pasionat al muzicii populare românești, savant folclorist ce a cules și publicat peste 3 500 de melodii românești colindînd ani de-a rîndul ținuturile Transilvaniei „din dragoste pentru muzica românească“, declara în 1914 în „Convorbiri literare“ : „...este cea mai minunată muzică populară..., care luată chiar și în chip absolut e atît de fermecătoare, încît ar putea-o admira toți oamenii de muzică ai Europei“... Și nu putem să nu notăm că acest mare îndrăgostit „de un cîntecel românesc“ și-a clădit stilul său componistic atît de modern și universal topind la vîlvătaia geniului său teme de colinde și bocete românești în creații ca : „Dansurile populare românești“ și „Schițele pentru pian“, „Colindele românești“ și „Sonatina pe teme Ardelenești“, „Imagini pentru orchestră“ sau minunata „Cantata profana“ scrisă pe textul unei străvechi balade românești : „Povestea a nouă cerbi năzdrăvani“ și altele.

Tezaurul muzicii populare e imens. Zeci de mii de melodii se găsesc culese în fonotecile Institutului nostru de folclor.

Folcloriști de renume internațional ca George Breazul și Constantin Brăiloiu au cercetat, sistematizat și dat la iveală o serie de valoroase culegeri și studii de mare însemnătate pentru muzica noastră.

A cunoaște și valorifica înalt acest tezaur al artei populare poate fi considerat și temeiul unor inovații artistice majore. Procesul continuu de metamorfoză creatoare implică permanenta căutare a formei inedite, opera de artă trebuind să aibă caracteristica unicității. A descoperi probabil este în parte și rezultatul cercetării în deosebitele forme pe care le îmbracă arta folclorică.

IANCU DUMITRESCU

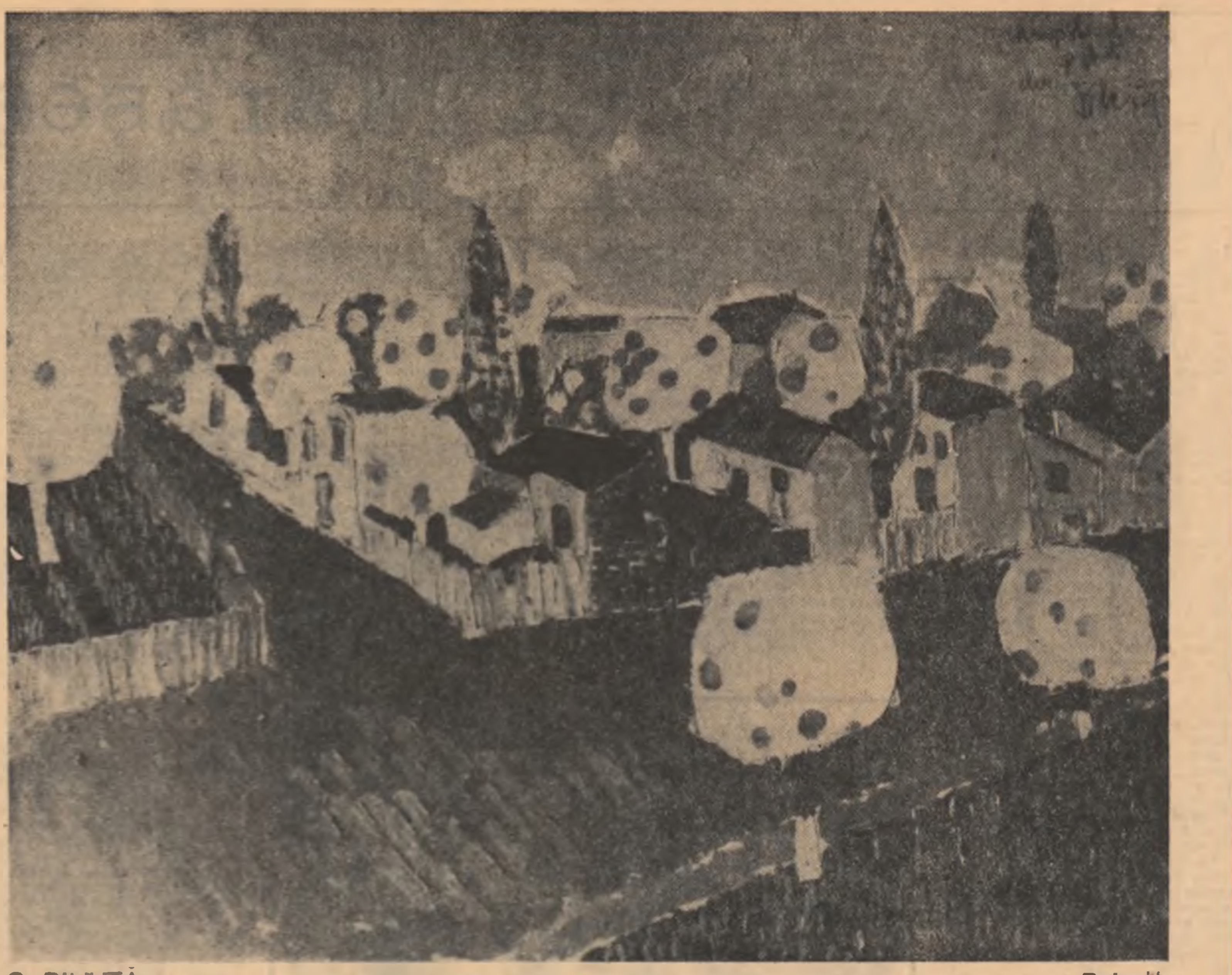

C. PILIUŢĂ „Peisaj“

balet

Prezent — pe puncte cardinale

N-am încercat niciodată pînă astăzi să definim cu maximum de precizie (în măsura în care critica își poate asuma riscul de a devansa epoca apreciind în numele viitorului) fenomenul artistic actual, să-l privim simultan pe toate coordonatele dezvoltării sale la noi, bineînțeles în domeniul care ne interesează — coregrafia.

Practicată unilateral pînă la un punct, rezumîndu-se la schema clasică pînă mai ieri, coregrafia românească s-a diversificat dintr-o dată și ramurile sale pot fi conturate astăzi hotărît.

Clasicismul și repertoriul corespunzător rămîne pe locul de frunte, ca bază a oricărei alte formule de dans, cultivat cu religiozitate de teatrele de operă ale țării. Este atît punctul de plecare cît și cel de sosire al dansatorului de talent major și de existența unor astfel de elemente exemplificatoare nu se poate plînge nici coregrafia mondială nici cea românească.

Distingem însă alături de acest filon un altul de o formă mai particulară ce reprezintă individualitatea și originalitatea națiunii noastre — baletul românesc. Am discutat o serie de creații originale de balet la momentul lor de apariție. Ele reprezintă o intenție și rădesc un entuziasm perfect justificat și lăudabil, dar intenția nu rezolvă totul în artă. O valoare de orice ordin manifestată pe tărîm artistic, lipsită însă de o alta strict estetică, singura în stare să găsească drumul sufletului uman, se reduce la un schelet neviabil și impersonal. Baletele noastre naționale au fost pînă acum încercări necristalizate, nepieptănate pe librete greoaie și neadecvate genului în care spiritul național s-a redus la costume, cîțiva pași și un pitoresc cam ostentativ iar seria lor a culminat cu superproducția „Prinț și cerșetor“ — cel mai clar mozaic de erori de viziune și concepție regizoral-coregrafică, paradoxal punctat de scene simbolice cu intuiții estetice.

Pe de altă parte să nu uităm însă că, baletul românesc trebuie tratat la nivelul actualității căci altfel cade în desuetudine, reprezintă ceva perimat. Se cere deci o perfectă îmbinare cu baletul modern. A separa aceste două linii, înseamnă a le devitaliza pe amîndouă.

Ceea ce caracterizează dansul zilelor noastre este în primul rînd acel plus de luciditate produs în primul rînd al unei inteligențe febrile cu acoperire filozofică, exprimate în formele sensibile ale gestului.

Dar la noi există două sisteme de înțelegere a modernului în dans. Cine a văzut „recitalele „J. Prevert“ sau „Janksy Köroszi“ a cunoscut una din fețele adevăratului dans modern — aceea crescută în prelungirea expresionismului îmbinat cu o capacitate de abstractizare ce se adresează creierului în primul rînd și foarte greu sufletului. Și totuși Miriam Răducanu păstrează mișcării acel înveliș supersensibil al sentimentului și emoției primare probabil pentru că dansatoarea își urmează întîi ritmul său interior — de unde gravitatea și resursele dramatice ale gestului său și senzația de exorcism completată de compoziția aparent simplă a dansului. Nu știu în ce măsură asistăm la o noutate dar știu ce impresie puternică lasă, ce linie sculpturală, ce suflu pasional și cîtă expresivitate răsfiră brațele și trupul în mișcare. Cu astfel de încercări s-ar putea realiza odată multanunțatul studio de dans sau multdoritul ansamblu modern. S-ar rezolva astfel o necesitate de stil a dansatorilor manifestată în egală măsură de un public amator din ce în ce mai nerăbdător.

Se mai concepe și altfel dansul „modern“ : în maiouri negre sau ...depinde de fantezia coregrafului, o plimbare săltăreață sau acrobatică fără cap și fără coadă, ca la „Cîntecele mării“ — emisiune de televiziune...(!)

Îmbucurător este faptul că, urmînd această diversificare, școala de coregrafie începe o specializare, în forme foarte vagi deocamdată după genuri și înclinații, îndrumîndu-și elevii fie spre modern, fie spre estradă.

E semnificativ că însuși dansul clasic începe să primească între barierele sale elemente ce reprezintă noul împiedicînd rigiditatea și dezvoltarea unilaterală, întărind prin adaptabilitate însăși forța sa de existență. Un exemplu în acest sens este sistemul de predare înnoit al maestrului Korpade cuprinzînd momente de gimnastică introduse în studiul academic și o variație surprinzătoare de ritmuri în cadrul aceluiași exercițiu.

Dans clasic, modern, românesc, cu nuanțele lor precise sînt cîteva tendințe divergente la a căror confluență ne aflăm. Reușita în toate direcțiile depinde însă în cea mai mare parte de o problemă încă nediscutată — aceea a maestrului competent — perfect informat, inspirat, cu o reală forță creatoare, crescut ca dansator, pedagog dar mai ales om de cultură.

Oare în ce punct ne vom afla în ziua rezolvării acestor stringente probleme ?

IOANA MIORIȚA-LOSZNIOV

Discuții

Considerații asupra unei sociologii a muzicii românești

Știința sociologică din vremea noastră n-a dat încă literaturii de specialitate un studiu amplu, care, documentat practic, să îngăduie deslușirea — sub toate aspectele — a genezei fenomenului muzical, formulînd legile evoluției lui. Cum remarcă îndreptățit René Bonnet în succintele sale observațiuni din Tratatul de sociologie generală, direcționat de profesorul de la Sorbona G. Gürwitch (Tome 2, cap. III, pag. 297 — Paris, 1963), o anchetă sociologică asupra problemelor muzicale nu s-a întreprins încă, spre a lămuri determinantele sociale ale fenomenului muzical.

O asemenea lucrare impune cercetări temeinice aplicate acestui domeniu, spre a reliefa — cum subliniază Marx — *relațiile existente între artă și societate, privită în ansamblul ei, formînd cadrul în care artistul, în genere, își desfășoară activitatea. Dialogul — după opinia sa — nu se angajează între creator și un univers etern, ci între artist și condițiile de existență ale epocii sale.* (Op. cit. Sociologie de l'art, pg. 287).

Menționăm că în ultimii ani s-au inițiat unele studii instructive în această problemă, ca de pildă : *Introduction a une sociologie de la musique* (A. Silbermenn, tr. fr. 1956, Paris) ; *Musicologie — a study of the natur of ethno-musicology* (J. Kunst, Amsterdam, 1950) ; *Musiksoziologie* (K. Blaukopf Șt. Gallen, 1950) ; *Quarante mille ans de musique* (Jacques Chailley, Paris, 1961) ; precum și volumul din *La revue International de Musique*, Nr. 13, Paris, 1952, consacrat problemei muzicii contemporane și *La Musique et son public* (în Bulletin du Conseil Interanational de la Musique de l' U.N.E.S.C.O., vol 5, Nr. 1-2, 1963).

Școala sociologică românească de la București, întemeiată de Dimitrie Gusti — a cărui operă a fost unanim apreciată de forurile mondiale — a desfășurat o intensă activitate, în deosebi în mediul sătesc, străduindu-se să explice prin metoda monografică complexul aspectelor societății noastre. Judicioasele cercetări, analizînd date privind economia, istoria, politica, etnografia, antropologia psihologia, cultura etc, satului românesc, s-au aplicat sporadic și deslușirii creației muzicale, respectiv folclorice a poporului român. Rodul acestor investigații (1929-1932) — făcute în satul Drăguș-Făgăraș — s-a cristalizat în lucrarea eminentului folclorist, regretatul Constantin Brăiloiu (*Viața muzicală a unui sat*, apărută și în traducere franceză, Paris, 1960). Pe aceeași linie se înscrie și monografia de sociologie muzicală *Maria Tănase și cîntecul românesc* (Editura Muzicală, București, 1965). Continuînd tradiția sănătoasă și creatoare a școlii sociologice gustiene, Consiliul Științelor Sociale din cadrul Academiei Republicii Socialiste România îndrumează cercetările tinerilor sociologici de azi și în adîncirea genezii fenomenului muzical.

Toate aceste realizări alcătuiesc însă merituoase încercări, tinzînd să precizeze deocamdată locul pe care sociologia muzicii îl ocupă în cadrul vast al științei interdisciplinare, care este sociologia, reliefînd în spirit științific elementele de ordin social, fundamentînd complexul cauzal ce explică apariția fenomenului muzical. Totuși, o lucrare, conținînd în totalitatea ei variatele aspecte ale acestei probleme, aparține viitorului. Obiectivele unei asemenea lucrări vor trebui să se poarte, pe de o parte, asupra aplicării principiilor generale ale sociologiei, investigațiilor privind problematicile specifice muzicii, în cadrul evoluției structurii societății omenești de-a lungul veacurilor, și pe de altă parte, asupra raporturilor muzicii cu celelalte arte ; în același timp, clarificarea creației muzicale se va desăvîrși în lumina tuturor factorilor sociali care o condiționează, ca de pildă, cauzele social-istorice, social-artistice, literare, biologice, apartenența de clasă a componistului, interpretare etc.

Cercetările sociologiei românești, aplicate problemei ce ne preocupă, vor trebui să se axeze pe sociologia folclorului nostru muzical — sursa majoră de inspirație a componisticei authtone.

În acest sens, sociologia melosului popular românesc își va centra investigațiile pe documentarea largă și amănunțită asupra condițiilor vieții colective a poporului român din perioada istorică de cînd se datează elaborarea cîntecelor sale. Astfel, cîntecele de jale, bocetele, doinele, blestemele, cîntecele de revoltă și haiducești se zămislesc în epoca feudalității cînd țărănimea (din rîndul căreia s-au ivit autorii anonimi ai folclorului) îndura adscripti globao) exploatarea nemiloasă a latifundiarilor. În această perioadă istorică a existenței poporului, cîntecele lui, dau expresie noianului de suferințe prilejuite de lipsurile materiale, umilințele morale ale robiei și luptele sîngeroase cu năvălitorii din afară.

Aceste dramatice condiții de existență ale poporului, făuritor al folclorului muzical, se cuvin cercetate fiecare în parte și apoi în ansamblul lor, folosind metodele științelor ajutătoare (economia, politica, psihologia, biologia, statistica, etnografia etc), spre a putea deslusi sub unghiul sociologic, cauzele generatoare ale muzicii populare în epoca feudală. Și astfel se va putea conchide, pe temeiul documentării servită de anchetele pe teren, că folclorul nostru muzical nu-i o apariție întîmplătoare izvorîtă din simpla fantezie a unor visători anonimi, hărăziți cu însușirile caracteristice componiștilor și poeților. Acești muzicieni necunoscuți au reprezentat în vremea lor cutia de rezonanță ultrasensibilă, înregistrînd și transfigurînd, în stih și melodie, vuietul cumplitelor îndurerări colective și strigătul protestatar al maselor.

Geniul autorilor anonimi a imprimat astfel folclorulului muzical *specificul spiritualității* românești din epoca respectivă. Și trebuie să subliniem că melosul nostru popular din acea vreme se diferențiază de al celorlalte popoare viețuind în aceeași epocă, pentru că *diferențiate* au fost și condițiile existenței societății românești în spațiul geografic carpato-danubiano-pontic. Și încă : vibrația spiritualității românești a surprins și exprimat apoi creator în cîntecele sale *în alt chip* condițiile materiale și morale ale trăirii poporului. Pentru că fiecare colectivitate națională își are jocul imaginativ, timbrul și ritmul său propriu în stihuirea și melodizarea stărilor ei social afective. Așa se explică de ce creația folclorică a celorlalte naționalități, mai apropiate sau mai depărtate de noi ca poziție geografică, arată deosebiri evidente față de muzica noastră populară.

Factorul interpretativ își are și el rolul său în conturarea acestor deosebiri cînd izbutește să redea cît mai autentic conținutul melodic și înțelesul stihurilor. Din acest punct de vedere, la începutul acestui secol violonistul Cristache Ciolac și în zilele noastre Maria Tănase au dat gîndurilor și simțămintelor populare o *interpretare creatoare*. Într-o scrisoare a prof. Vladimir Streinu contribuția regretatei cîntărețe este prețuită prin „*noua vîrstă pe care interpretarea ei a dat-o folclorului muzical*“.

Și, deopotrivă, intepretările realizate la modul excepțional al artei sînt un prețios auxiliar al cercetărilor de teren, spre a anunța chiar deosebirile creației folclorice de la o regiune la alta a țării noastre, deosebiri pe care sociologia urmărește să le sesizeze și să le explice în funcție de factorii sociali locali.

Componiștii români, a căror operă se datează începînd din a doua jumătate a veacului trecut și primele șase decenii ale secolului XX, trăind în perioada regimului burghez, au adoptat în componistica lor — cum era și firesc — modalitățile de exprimare ale muzicii moderne, dar s-au inspirat continuu din nesecatul izvor folcloric. În frunte cu George Enescu, întreaga creație a compozitorilor români este străbătută de nepieritorul filon folcloric și suflul pămîntului românesc, prezent fără sincopă în toate manifestările spirituale ale poporului. Aceste elemente de obîrșii ale creației românești în general integrează în universalitate — prin puternica lor originalitate — rodul spiritualității românești.

Despre opera *Oedip*, lucrarea capitală a lui George Enescu, prof Nicolae Iorga scria în 1936, cu prilejul reprezentării ei pe scena operei din Paris : — „*Toate accentele se unesc pentru a forma o strălucită operă, în care o întreagă viață se rezumă, și atîtea din ele sînt ale noastre, în adevăr ale noastre, chiar dacă străinii nu pot ghici de unde vin. De la noi solemnitatea care se găsește atavic în sufletul celui născut pe plaiurile vechei Moldove eroice, acea maiestate calmă ca a biruitorilor voievozi ; de la noi pietatea adîncă și discretă ca a acelorași Domni înălțători de sfinte lăcașuri cu adînc de umbră și pace șoptită a rugăciunilor de noapte tîrzie ; de la noi duioșia ; plînsetele de fluier în amurguri dumnezeești, de blînde și mai ales de la noi acea strămoșească măsură, acea înfrînare a tot ce strigă, țipă și urlă în alte inspirații naționale, acea oprire de la orice gest care trece de o margene, instinctiv întinsă în fața oricărei manifestații sufletești care, ca să fie sinceră, nu trebuie să iasă din misterul intimității celei mai desăvîrșite. Poate același izvor îl are și o necontenită tinerețe sprintenă care în chipul, ca și în opera lui Enescu, biruie anii...*“

Formulele strălucitei carcterizări, dăruită operei enesciene de marele istoric, luminează nu numai sursele ei de inspirație, ci și trăsăturile de totdeauna ale spiritului românesc. Aceste formule măsoară și deslușesc conținutul întregii opere componistice a multor autori contemporani.

O sociologie cuprinzătoare a muzicii românești — pornind de la tezaurul nostru folcloric necesită să definească, ținînd semă de condițiile specifice evoluției societății noastre, caracterele originale ale creației componistice naționale, stabilind — pe lîngă cauzele interne care au generat-o — și diferențierile care o delimitează în aria muzicală a celorlalte popoare. Asemenea lucrare se poate înfăptui cu certitudine acum, întrucît în orînduirea socialistă a României, conducerea de partid și de stat pune la îndemîna cercetătorilor din toate sectoarele științei mijloacele materiale eficiente pentru atingerea obiectivelor lor.

PETRE GHIAȚĂ

COMITETUL
DE REDACȚIE

GHEORGHE ACHIȚEI
(redactor-șef adjunct)
ION DODU BALAN
(redactor-șef adjunct)
GICA IUTEȘ
AUREL MARTIN
MIHAI NEGULESCU
DINU SARARU
(secretar general de redacție)
VIOLETA ZAMFIRESCU

Prezentare grafică
STEFANA HARBUR

REDACȚIA B-dul Ana Ipătescu nr 15 telefon 11 51 54 11.38.51 12 16 10 ADMINISTRAȚIA : Șoseaua Kiselef nr 10, telefon 18 33 99 Abonamente : 13 lei — 3 luni ; 26 lei — 6 luni ; 52 lei — un an Tiparul Combinatul Poligrafic Casa Scînteii

40.220